

Bloemlezing uit
Middelnederlandsche Dichters

door

Dr Eelco Verwijs

II

Zutphen - W. J. Thieme & Cie

This book belongs to
THE CAMPBELL COLLECTION
purchased with the aid of
The MacDonald-Stewart Foundation
and
The Canada Council

CAMPBELL
COLLECTION

TWEEDE DEEL

GEESTELIJKE EN BURGERLIJKE POËZIE

DE EERSTELIJKE EN BURGERSLIJKE POEZIE
TWEDE DEEL

BLOEMLEZING
UIT
**MIDDELNEDERLANDSCHE
DICHTERS**

BIJEENVERZAMELD
DOOR
DR EELCO VERWIJS

VIERDE UITGAVE

BEZORGD DOOR

DR F. A. STOETT

TWEEDE DEEL
GEESTELIJKE EN BURGERLIJKE POËZIE

ZUTPHEN — W. J. THIEME & CIE

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Ottawa

Voorbericht van den tweeden druk.

De bewerker der „Bloemlezing uit Middelnederlandsche Dichters” heeft helaas de verschijning van dezen herdruk van het tweede deel niet mogen beleven. Hij zelf had hiervan reeds een voorgevoel, toen hij mij den 29sten Januari verzocht, de correctie der drukproeven van hem te willen overnemen, daar zijne toenemende zwakte ook dezen arbeid niet meer gedoogde. Moedig en onverschrokken, eindigde hij die weinige regelen, waarin men nog volstrekt niet de hand van een stervende zou herkennen, als een Romeinsch gladiator met de woorden: „Moriturus te salutat”. Na een langdurigen en benauwden doodstrijd ontviel hij twee maanden later (28 Maart) aan zijne vele vrienden en de Nederlandsche taalwetenschap, welke slechts weinige beoefenaren telt, zoo talent- en geestrijk als hij was.

Het zou ongepast zijn, hier, in een boek van hem zelf, uit te weiden over zijnen lof en zijne talrijke verdiensten. Slechts dit behoeft nog te worden medegedeeld, dat de Aanteekeningen, welke op verlangen van den bewerker aan den tekst zijn toegevoegd, van mijne hand zijn. Verwijs wenschte, dat dit geschieden zou in den trant der Aanteekeningen, welke in den herdruk van het Eerste Deel der Bloemlezing door hem zijn gegeven, en had reeds gedeeltelijk de plaatsen aangewezen, waarvoor hij eene verklaring of toelichting noodig oordeelde.

Ik vertrouw dat deze Aanteekeningen ongeveer zijn, zooals wij ze van Verwijs zelfven hadden mogen verwachten, en dat het boek er in bruikbaarheid door winnen zal.

J. VERDAM.

Amsterdam, 30 April 1880.

Voorbericht van den derden druk.

Deze nieuwe druk verschilt in hoofdzaak niet van den vorigen. Alleen heb ik in den tekst van *Sente Brandane* me geheel gehouden aan de uitgaaf van Bonebakker; vandaar op enkele plaatsen iets onregelmatig in de nummering der versregels, waaraan ik met het oog op het glossarium niets kon veranderen. Overigens konden in den tekst geen belangrijke wijzigingen worden aangebracht, daar anders het glossarium zijne waarde zou verliezen. In de aantekeningen is datgene weggelaten, wat later in de woordenlijst is opgenomen; verwijzingen als „zie II bl. 214 en vlgg.” zijn dus verdwenen.

F. A. STOETT.

Amsterdam, Juli 1909.

Voorbericht voor den vierden druk.

Deze vierde druk is wat den tekst aangaat niet verschillend van den vorigen. De litteratuur-opgaven zijn bijgewerkt of gewijzigd; vele aantekeningen konden worden weggelaten, daar deze in het glossarium zijn opgenomen.

F. A. STOETT.

Amsterdam, Jan. 1924.

I N H O U D.

	Biz.
GEESTELIJKE POËZIE	1
LEGENDEN	1
VAN SENTE BRANDANE	1
Vs. 694—1059	1
• THEOPHILUS	12
Vs. 341—750	12
VAN DEN LEVENE ONS HEREN	23
Vs. 3931—4156	23
BURGERLIJKE POËZIE	29
JACOB VAN MAERLANT	29
DER NATUREN BLOEME	29
B. II vs. 629—776	30
B. II vs. 1569—1683	33
B. III vs. 1493—1730	36
B. VII vs. 31—254	42
RIJMBIJBEL,	48
Vs. 1—452	49
LEVEN VAN SINT FRANCISCUS	61
Vs. 2185—2520	61
SPIEGEL HISTORIAEL	70
IIIe P., VIIle B., c. 93	70
IVe P., Ie B., c. 25—26	76
IVe P., Ie B., c. 29	81
HEIMELIJKHEID DER HEIMELIJKHEDEN	83
Vs. 1053—1196	83
Vs. 1680—1914	87
DER KERKEN CLAGHE	93
VAN DEN LANDE VAN OVERSEE	100
MAERLANT'S SCHOOL	107
DE GRIMBERGSCH E OORLOG	107
I. vs. 3041—3848	108
JAN VAN HEELU	129

I N H O U D.

	Blz.
DE SLAG VAN WOERONC	129
B. II. vs. 5917—6232	129
MELIS STOKÉ	137
B. IV. vs. 1323—1525; B. V. vs. 1—179	137
LODEWIJK VAN VELTHEM	147
SPIEGEL HISTORIAEL	147
B. II. c. 15—20	148
LEERDICTERS	163
JAN VAN BOENDALE	163
JANS TEESTEYE	163
Vs. 2630—2928	163
Vs. 3138—3508	172
LEKENSPIEGEL	181
B. III. c. 15	181
JAN DE WEERT	190
NIEUWE DOCTRINAEL	190
Vs. 290—732	191
MELIBEUS	203
Vs. 917—1008	203
Vs. 1073—1290	206

GEESTELIJKE POËZIE.

LEGENDEN.

Van Sente Brandane.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 409—412.
- G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I, 53—56; 61.
- J. PRINSEN, Handboek tot de Nederl. Ltk. Gesch. III.
- E. BONEBAKKER, Van Sente Brandane, naar het Comburgsche en het Hulthemsche Handschrift opnieuw uitgegeven, Amsterdam, 1894.
- J. BERGSMA, Bijdrage tot de Wordingsgeschiedenis en de Critiek der Mnl. Brandaenteksten, Groningen, 1887.
- G. B. HUET, Van Sente Brandane in het Tijdschrift voor Ndl. Taal en Letterkunde van de Maatschappij der Ned. Letterkunde te Leiden, VII, 85—92.

Hulth. Hs. vs. 694—1059.

In Ierland leefde een heilig man, Brandaen genoemd, wien bij zijne studiën een boek in handen kwam, waarin allerlei wonderen der schepping vermeld stonden, te zonderling dan dat hij ze zou kunnen gelooven. In toorn ontstoken werpt hij het geschrift op het vuur en vloekt den logenschrijver. Hierop verschijnt hem een engel,

die hem tot straf eene zeereis oplegde, teneinde hij zich met eigen oogen van het wonderdadige in de schepping zou overtuigen. Die wonderen moest hij later beschrijven. Brandaen gaat van een aantal monniken vergezeld sloop, en heeft op reis de vreemdste ontmoetingen.

- Doe voeren si aen een eylant,
 Daer die Gods wigant
 Liet zijn scip staen,
 Eest als ic vernomen haen.
- 5 Daer ghinghen si uut te hant.
 Doen si quamen op tsant,
 Waren si blide ende vroom
 Ende ghinghen met Sente Brandaen doe
 Al een water op te dale
- 10 Tote eenre der scoenster sale,
 Die noit wert ghemaect.
 Daer waren si wel gheraect.
 Die sale was buten guldijn;
 Dat die stile souden zijn,
 Dat was al carbonkel.
 Neghene en was daer soe doncker
- 15 Hine lichte als dat sonneschijn.
 Vore die zale spranc een borne fijn;
 Daer was soe vele goets in —
 Hen mochte niet beter zijn;
 Balseme ende cyroep
- 20 Was daer goeden coep;
 Olive, honich ende zeem
 Datne vloide niet in een:
 In vier aderen het vloet;
 Dat doctem wonder groet.
- 25 Om dien selven borne
 Daer was meneghe worme;
 Daer stonden bome scone
 Al om al ene crone;
 Daer stont menich cedrus
 Ende menich plathanus.
 Specien stonden daer soe vele,
- 30 Dat deric u segghen wele,
 Haddic ghescreven alte male,

- Dat daer stont vore die sale,
 Eer soude liden een jaer,
 Eer ic seide voerwaer,
 35 Hoe meneghe wonderlijc dinc.
 Ay! hoe in twivele doen ghinc
 Alle die moncken moet!
 40 Dwoenen doctem daer soe goet,
 Dat si node keerden van daer.
 Scone pausvederen voerwaer
 Was boven al dat dac.
 Daer was al dat ghemac,
 45 Dat een keyser hebben soude,
 Of hi brulocht houden woude.
 Dien heren quam in haren sin,
 Dat si alle ghinghen daer in
 Besiende die scone sale al.
 50 Een moenc daer stal
 Enen breidel wel ghedaen;
 Dat becohti herde saen
 Wel sere sonder twivel.
 Daer stont bi een duvel:
 55 Hi wijsdem met liste.
 Ic wane hijt niet en wiste
 Waeromme dat hine hem boet.
 Dies wert sine pine groet.
 Hi riet hem, dat hine name,
 60 Want hi heme wel betame
 Te ridene daer te lande;
 Dies ghewan hi grote scande.
 Hi roerden dat hi waghede.
 Hoe wel den monc dat behaghede,
 65 Dat hine claer sach schinen!
 Dies worden groet sine pinen:
 Doene de duvel ter hellen trac,
 Dede hi hem groet onghemac,
 Om dat hi hem dien breidel nam,
 70 Doen hi in die sale quam.
 Te hant rumeden si die sale

- Ende ghinghen wech alte male.
 Doen sach Sente Brandaen
 Ene borch daer bi staen,
 75 Die was scoenre dan de stede,
 Daer de monc de diefte dede.
 Doe saghen si danen vaste
 Over meneghe grote raste
 Dat lant alom altoes claer,
 80 Nacht ende dach, dats waer.
 Daer en was rijm no snee;
 Daer en dede hem die wint niet wee;
 Van reghen wert daer niet nat.
 Een out man voer de porte sat:
 85 Hi was wel ghehaert;
 Al grau was hem sijn baert.
 Daer ter selver borchdore
 Ghinghen jonghelinghe dore
 Herde vele ende ghenoech.
 Niet en vertellet die boec,
 Doch seit hi openbare,
 90 Dat het ynghele waren.
 In die porte stont een jonghelinc;
 Hi maecte enen widen rinc
 Met enen swerde vierijn.
 Dat mochte wel die ynghel sijn.
 95 Diemen heet Cherubin;
 Hine laet daer niemen in,
 No stille no openbaer,
 Die andere en bringhene daer.
 Doen quam daer Sente Michael
 100 (Hi moet ons gheleiden wel!)
 Metten anderen jonghelingen;
 Aldaer die moncke ghinghen,
 Nam hi enen biden rocke
 Biden haer ende biden coppe

- 105 Ende tracken in die borchdore.
 Doe stont die ynghel daer vore
 Met sinen swerde vierijn.
 „Hier moghen wij licht te lange sijn”.
 Sprac Sente Brandaen doe
- 110 Sinen ghesellen toe;
 „Hier hebben wij ghenomen
 Meer scaden dan vromen.
- 115 Dese mure sijn soe hoghe;
 Niemen canse veroghen
 No die lancheit verkiesen.
 Hier en willic niet mere verliesen”,
 Sprac doe Sente Brandaen,
- 120 „Ic wille weder te scepe gaen”.
 Doen si te scepe quamen
 Ende orlof doen namen
 Toten donkeren lande,
 Een moenc doe bekande,
- 125 Dat die gront al gout was.
 Ay! hoe blide waren si das!
 Doen ghinghen si ute spele
 Ende droeghens in den scepe vele,
 Elkerlijc in sine hande,
- 130 Dat si sint in haren lande
 Vercierde menich gods huus.
 Doe horden si een groet gheruusc:
 Enen wint soe sere braken
 Ende een weder alsoe craken
- 135 Ende een vier soe blicken daer,
 Dat die Gods reken hadden vaer
 Ende vruchten des hemels valle.
 Die duvele quamen daer alle
 Ende eischen met rechte groet
- 140 Den breideldief, dien goec ¹⁾.
 Om dat hi den breidel stal.

1) hs. *goet*.

- Voerden sine inden afgront al.
 Daer moest sere quellen
 Met anderen sinen ghesellen.
- 145 Doenen greep die viant,
 Metten breidel hine bant
 Ende sleepte sine bene
- 150 Over stoc ende over stene
 Voer sijns heren ansichte.
 Daer was een groet gheruchte;
 Alsoe vorden sine te hare scolē.
 Die sint mere hebben ghestolen
- 155 Willent over niet slaen;
 Hen mach alsoe niet gaen,
 Het en si dat sijs avestaen
 Ende hare boete ontfaen;
 Anders selen si quellen
- 160 Metten duvelen inder hellen.
 Sente Brandaen hadde toren,
 Dat hi soe scandleec hadde verloren
 Sinen monc goet.
 Met tranen hi claghen bestoet:
- 165 „Waric — seit hi — een droghenere,
 God en hadde mi niet mere
 Ghegheven mere meswende
 In desen donkeren ellende.
 Om dies God hevet ghehingt
- 170 Ende mine vaert ghelingt,
 In come van hier nemmermere,
 Ghine helpt mi beteren mijn seer
 Ende minen moenc ghecrighen weder.
 Eer willic vallen hier neder
- 175 Soeken ons Heren ootmoet,
 Tote mi die duvel weder comen doet
 Minen monc, die hi wilt scenden
 In desen donkeren ellenden’’.
 Si weenden ende riepen Gode an,
- 180 Onser Vrouwen ende Sente Jan.
 Doen ghehorese onse Here

- Dore siere liever moeder ere.
 Wel saen saghen si enen schijn:
 Als twee horne vierijn,
 185 Dat brende ende lichte daer inne.
 Daer uut sprac ene stemme:
 „Wat witti mi, Brandaen?
 Dies en hebbic niet ghedaen.
 Die duvel voerden te siere scolen,
 190 Om dat hi hadde ghestolen.
 Waerom belghedi u op mi?
 Onsculdich benic jeghen di.
 Ghi wit wel, dat Adaem
 Om enen appel, dien hi nam,
 195 Was inde helle overwaer
 Wel vijf dusedent jaer;
 Alsoe eest met hem vergaen.
 Met dieften es hi bevaen
 Ende es der hellen ghegheven”.
 200 „Ende scent niet, here, mijn leven!”
 Sprac die goede Sente Brandaen,
 „Hevet mijn monc yet mesdaen,
 Dies wiltene wederbringhen,
 Ic wilne altoes verdinghen”.
 205 In cruuswijs si hem stretten,
 Met tranen si Gode weeten;
 Haer beden wilden si niet begheven;
 Altoes si daer ane bleven,
 Tote die aelmaechteghe God
 210 Den duvel dede dat ghebod,
 Dat hi Sente Brandaen eerde
 Ende sinen monc wederkeerde.
 Doen nam hine op sinen hals
 Ende dedem vele onghevals.
 215 Den breidel moeste hi becopen,
 Ende quam sere ghelopen
 Uut der heter hellen onwarde.
 Hi tornde hem vele harde,
 Dat hi den monc moeste draghen
 220 Toten scepe op sinen craghen.
 Doen hine brochte op den borde,

- Ay, hoe lude sine kele scorde!
 „Wee di!” sprac Sente Brandaen,
 Wat hebdi mi leets ghedaen!
 225 Ghine laet mi niet behouden
 Dies, dat wij hebben souden.
 Ghi mesdoet, dats waer”.
 Die monc dochte hem herde swaer
 Ende die wech herde lanc,
 230 Daer hi die letanien sanc
 Op sinen halsbene;
 Over stoc ende over stene,
 Daer hi den monc draghen moeste,
 Stac hi ant scip een joeste
 235 Ende werpen in die corden
 Onsachte, dat sijt alle horden.
 Doen was hem sine varwe ontkert,
 Verwandelt ende bleec,
 Dat sine cume ghecanden:
 240 Dat pec was hem ghestanden ¹⁾
 Ane haer ende ane baerde;
 Die huut was hem haerde
 Swert ende verrompen;
 Van stocken ende van tronken
 245 Haddi meneghen swaren stoet.
 Die duvel onder water doec
 Ende vloe der goeder liede segghen.
 Sente Brandaen, die Gods deghen,
 Hi weende van groter lieve
 250 Ende sprac den breideldieve:
 „Haddi den breidel vermeden
 Ende met enen haellechter ghereden,
 Sone waer u crune met uwen baerde
 Ende u hals niet soe haerde
 255 Swart noch oec besinghelt.
 Nu hebdi oec ghelinghet
 Herde sere mine vaert”.

1) Het Comb. hs. heeft hier:

Pec hadden hem die helsche vianden
 Ghewreven an lijf ende an baert.

- „Mi es leet dat ghi noit ghesmeet waert”,
 Sprac die besinghelde cappelaen;
 260 Doe loech Sente Brandaen.
 Doe dus Sente Brandaen
 Weder sinen cappelaen
 Ghewan van der hellen,
 (Dat maghic u tellen),
 265 Doen voer hi langhe wile
 Ende leet meneghe mile.
 Doen horde herde saen
 Die goede Sente Brandaen
 Een dier, heet Serenee;
 270 Die slaept doet den ghenen wee,
 Die dat horen of sien;
 Van siere blisscap moet gheschien
 Ter zee groet onghewedere.
 Doe viel sciene nedere
 275 Sente Brandaen op sine knien
 Ende bat Gode, dat hi moeste ontvlien,
 Soe hi alder best can.
 Doe sliep die stierman;
 Hars selfs si vergaten,
 280 Dat sine wisten waer si saten;
 Elc monc daer ontsliep;
 Dat scip sonder stierman liep
 Tote ene borghe, die bernde sere,
 Daer uut liep een swert here;
 285 Hi riep tote den stierman vele
 Uut siere groter kele,
 Soe hi luudste mochte;
 Hi weckese wel onsochte
 Ende hietse daerna keren;
 290 Hi seide, dat hi leren
 Den mester stierman woude,
 Waer hi henen soude.
 Doen hiet Sente Brandaen
 Sijn scep wel ghedaen

- 295 Tote dien berghe keren,
Om dat hi hem soude leren.
Doen si soe na quamen,
- 300 Dat si sijn werc vernamen
Ende si verstonden duvels tale.
Docht hem allen quaet te male.
Doe sprac des duvels bode:
„Dorstic wel, doer Gode!
- 305 U scep, her Brandaen,
Hadde quade vaert ghedaen.
Ic wane, dat ghijt becopen moet,
Dat ghi ons soe lede doet.
In can vore u niet ghehebben;
- 310 God en wilt u niet ontsegghen,
Om dat ghi soe vele leest altoes,
Want u ghebet es sonder loes,
Du soudes saen ghenieten.
Laettijs u niet verdrieten,
- 315 Dat u mijn vernoy es lief?
Ghi naemt mi den breideldief,
Die achter u sittet daer:
Hi sweet van anxte, dat es waer;
Van sorghen es hi ontdaen”.
- 320 Doen sprac Sente Brandaen:
„Dat es sine boete,
Dat hi hem wasschen moete.
Mine dunct niet soe goet,
Dan men worpe in die vloet,
- 325 Dat hi hem wel wasschen mach”.
- Die monc scameliken lach:
Met wel groter sorghen
Hadde hi hem gheborghen
Onder een scipbanc;
- 330 Die tijt doctem wel lanc.
Ay! hoe loech de duvel das,
Dat die monc ververt was!
Doe hi sijn spot hadde ghedreven,
Bat hi, dat sijn hem wedergeven

- 335 Wilden haren cappelaen;
 Hi souden herde scone dwaen:
 Hi stonke op hem te sere.
 Doe seide die milde here,
 Die goede Sente Brandaen:
- 340 „In gheve u niet minen cappelaen;
 Mi dunct u grote tale
 Onnutte sijn alte male;
 Dijns sprekens benic sat”.
 Den stierman hi doe bat,
- 345 Dat hi voere op dat meere.
 Doe quam des sduvels here
 Uten berghe ende dedem wee,
 Ende volghede hem op die zee
 Ende droeghen in haer hande
- 350 Grote gheløyende brande
 Ende oec bernende scichte,
 Als of si wouden vichten.
 Si worpen ende scoten
 Op die inden scepe vloten
- 355 Met groten tornen moede;
 Doen quam God, die goede;
 Hine lietse niet ontweghen.
 Ic wane, van den hemel die reghen
 Soe dicke noit en vloghen,
- 360 Als die branders vielen van hoghen
 In dat scip ende die scichte.
 Dus jagheden des duvels knechte
 Die heren, danen si vloten.
 Die duvele worpen ende scoten
- 365 Op die vluchteghe liede.
 Dien heren doe gheschiede,
 Dat si bi ghelucke waren
 Deser vresen ontfaren.

Theophilus.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 406—408.
G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I, 353 vlgg.
J. PRINSEN, Handboek, bl. 122.
J. VERDAM, Theophilus, Middelnederlandsch gedicht der XIVe eeuw, Amsterdam, 1882.
W. L. HELTEN, Tekstkritiek op den Theophilus in Tijdschrift V, 265—272.

vs. 341—750.

Theophilus, een vroom en godvreezend man, leefde omtrent 540 te Adana in Cilicië als archidiaconus, en werd na den dood van den bisschop in diens plaats benoemd. Hij sloeg die eervolle onderscheiding van de hand uit nederigheid en ten volle van zijne onwaardigheid bewust. Een ander werd gekozen en Theophilus bij dezen door laaghartige vleiers belasterd en van zijn post ontzet. Diep hierdoor gekrenkt vervalt hij tot ongeloof en rust niet vóór hij in zijne eer wordt hersteld.

Hierop sluit hij een verbond met den duivel en wordt ten gevolge daarvan in zijne waardigheid herkozen. Doch eindelijk krijgt hij berouw en wordt na vurig bidden door Maria verlost, waarop hij sterft.

Alse Theophilus was verscroven,
Die te voren was te boven,
Ende begonste tsine te teerne,
Doe begonste hem therte te sweerne,

- 5 Ende die viant begonsten te spaenne
 Ende begonsten te vermaenne,
 Hoe groten here hi hadde ghewesen,
 Ende hi ghevelt was van desen.
 Wat eren hi hadde menechsins
 10 Ende hoe luttel men nu achte sijns
 Ende hoe luttel dat sine nu eerden,
 Die hem te voren neghen toter erden.
 Diene te voren scone groetten,
 Sine wouden cume, als sine ghemoetten,
 15 Op hem sien of jeghen hem spreken.
 Dusdaneghe dinc dede hem therte breken.
 Diene te voren hieten wijs,
 Si gaven hem crancken prijs.
 Dusdaneghe dinc dedem sijn herte
 20 Vallen in quaden begherte,
 Soe dat hi tgoet van eertrike
 Begherde voer dat hemelrike
 Ende peinsde, hine rochte hoet gevele
 Nemmermeer met siere ziele,
 25 Indien dat menne hadde vercoren
 Daer hi gheweest hadde te voren.
 Dus leefdi een stuc onsochte,
 Ende peinsde wat hi doen mochte
 Dat hi weder ware te hove.
 30 Doen viel hi in onghelove
 Ende peinsde, men soude hem weder kiezen,
 Al soude hi die ziele verliesen.
 Doe peinsde hi weder ende voert
 Ende ondervant stille in die poert,
 35 Of daer iement van toverien
 Wiste ofte van duvelien.
 Ten lesten hi ondervant
 Dat een Jode was int lant,
 Die was des duvels eyghin,
 40 Ende meneghen hadde brocht daerin,
 Dat hi den duvel hadde opghegheven
 Sine ziele ende sijn leven,
 Tien dat hi hem holpe om die zake,
 Daer hi was omme tonghemake.

- 45 Als hi dit hadde ondervonden,
 Die viant hadde hem soe bedwonghen,
 Dat hi Gods al vergat,
 Ende hi prijsde vele bat
 Een stucke hier in eren te sine
- 50 Ende euwelike in die helsche pine.
 Dus hadde hem quade ghierchede
 Bracht uut sinen goeden sede.
 Dus hadde hem die viant ghevaen,
 Die langhe wel hadde ghedaen.
- 55 Dus volleec was hi verwonnen,
 Die een goet leven hadde begonnen.
 Aldus es die ghierchede
 Ende der ghiercheden sede,
 Te hebbene soe wat hi begheert,
- 60 Hem en roeket, wat der zielen deert.
 Hi peinsde, hoe hi quame in dien
 Dat hi den Jode mochte sien,
 Mochte sien ende spreken.
 Hi peinsde daer na ende met wat treken
- 65 Dat hi stille daer toe quame,
 Dat oec niement en vername.
 Ten lesten hi hem bedachte,
 Dat hi allene ter middernachte
 Stont op stille, behendelike,
- 70 Ende ginc ten huse haestelike,
 Daer die Jode lach ende sliep.
 Ghemackelike dat hi riep:
 „Ontdoe die dore, vrient, ontoe!
 Ende gheeft mi raet, of du wets hoe.
- 75 Ontdoe, vrient, ontoe die dure
 Ende hore na mine avonture.
 Ontoe, vrient, ontoe mi!”
 Die Jode seide: „Wie sidi?
 Ic sal weten wie ghi sijt,
- 80 Eer ic ontoe op desen tijt”.
 Dander seide: „Ic en soeke gheen quaet,
 Soete vrient, ic soeke raet.
 Ontoe vrient, ontoe, ontoe!
 Ic segghe u wat ic hier doe.

85 Ontoe, vrient! ic segdi stille

Cortelike minen wille.

Ontoe, vrient! ic ben hier comen

Te miere moet entiere vromen''.

Alsoe dat die Jode hadde verstaen,

90 Ontede hi die dore saen.

Hi seide: „Vrient, dies biddic u,

Segghet wat ghi soeket nu.

Wat avonture hevet u hier bracht

Te desen tide van deser nacht?

95 Segghet uwen wille cortelike

Ende laet mi slapen haestelike.

Met eren moetti hier sijn comen.

Ghi hebdt mi minen slaep benomen,

Minen slaep ende mine erste''.

100 Die ander seide: „Ic hebbe berste

Van selken rade, als men mi seghet,

Die aen u allene legghet,

Ane u allene ende an el niemen;

Wel soete vrient, beraet u sniemen''.

105 Doen telde hi sine avonture

Van den iersten al duerenture,

Ende hoe gherne dat hi dade

Alle dinc na sinen rade.

Mochte hi hem ghehulpen dies,

110 Dat hi verhaelde sijn verlies,

Ende mochte hi verhalen sine scade,

Hem en rochte wat hi dade.

Alsoe die Jode ghehoert sine tale:

„Vrient, ic sal u hulpen wale.

115 Wildi na minen wille werken,

Ende afgaen uwer kerken,

Der kerken ende der kerken raet,

Ende tghelove datter ane staet ¹⁾,

Ende u God ende sine ghelove,

120 Ic bringhe u noch van al te boven.

Laet uwen here ende houdt u an den minen,

Soe mach u sine hulpe schinen.

Sine hulpe ende sine cracht

Hevet meneghen ter eren bracht''.

1) Vs. 117 en 118 worden door Verdam als onecht verworpen.

- 125 Die ander seide, dat hijt dade,
 Mochte hi verhalen sine scade.
 Die Jode seide: „Vrient, nu siet,
 Dat ghi dies en latet niet,
 Ghine comt morghen nacht te deser tijt,
- 130 Indien dat ghi beraden sijt.
 Nu sijt ghesont ende gaet’’.
 Doen ginc hi metter vaert.
 Theophilus was blide das,
 Dat hi dus ghetroestet was;
- 135 Ende hi ginc met haesten thuus
 Ende bleef in dien wille aldus ¹⁾.
 Die duvel haddene soe verblint,
 Dat hi en achte niet en twint
 Hoet na den live comen mochte,
- 140 Tien dat hi hadde dat hi sochte.
 Doen ginc hi thuus met groter haesten,
 Ende sach uut ten naesten
 Daghe ende toter naester nacht.
 Daer toe haddene die duvel bracht
- 145 Met siere cracht mids sjoden rade.
 Daer hi bi viel in groter mesdade
 Dan hi te voren hadde wel ghedaen,
 Doen hi in doeghden was bevaen.
 Nochtan en wondert mi niet dies:
- 150 Dicke begheert ene sijn verlies
 Vele meer ende sine scade
 Dan dinghen daer hi wel ane dade.
 Dits een dinc dat men mach
 Sien ende merken al den dach.
- 155 Dien tijt hadde hi onweert
 Dies dinc dat hi nu begheert.
 Hier omme so en radic niemen,
 Noch en troeste, dat hi sniemen
 Hem en verboude op sine doghet,
- 160 Na dat ghi hier horen moghet,
 Op sine doghet meer dan mate,
 Ende dat hi alle quaetheide late,
 Maer houde hem altoes in dien,
 Dat hi der doghet wille plien;

1) Vs. 135 en 136 worden door Verdam als geïnterpoleerd beschouwd.

- 165 Al hadde hi penitencie ghedaen
 Van der tijt, dat hi verstaen
 Conste ¹⁾ in sinen moet
 Dat quaet ghedaen ware ende goet.
 Die tijt was dat desen man
- 170 Erne die viant soe verwan,
 Hem hadde onweert ende dochte quaet,
 Daer hem sijn herte nu toe staet.
 Bedi es hi ries die hem verbout,
 Indien dat hi hem [in] doeghden hout,
- 175 Hine si emmertoe vervaert,
 Dat hi kere ten evele waert ²⁾.
 Die nu es goet mach wesen quaet,
 Die nu in penitencie staet
 Mach al te gader noch verkeren,
- 180 Alse ghi an desen man mocht leren.
 Of iement oec in sonden ware,
 Men hebben ³⁾ oec niet soe ommare,
 Dat men die hope van hem verliese;
 Bedi het sijn vele riesen,
- 185 Al leven si een stuc in sonden,
 Die in doghden lest werden vonden,
 Ende meer penitencie doen
 Dan daer se die viant noit toe spoen.
 Bedi en sal hem niement verwanen,
- 190 Noch anders sonden in quade vermanen.
 Die nu es quaet mach werden goet,
 Ende werden quaet, die nu goet doet.
 Nochtan radic, dat die gone,
 Die der doeghden es ghewoene,
- 195 Dat hi hem in doeghden hout;
 Ende die der sonden hebben scout
 Peinsen dat die sondeghe sijn
 Des vians al eyghijn ⁴⁾.
 Alse Theophilus heeft vernomen,
- 200 Dat die selve tijt es comen,
 Die hem die Jode hadde gheseit,
 Doen ginc hi wech vele ghereit

1) Hs. *Conste ghesien*. 2) Hs. *Die hem hier te levene waert*. 3) Hs. *hebbe*.

4) Deze 50 regels worden door Verdam als geïnterpoleerd beschouwd. Zie daarover Kalff, *Gesch. der Ndl. Lettk.* I, 412.

- Tote des Joden huus al stille,
 Om te vorderne sinen wille.
- 205 Die Jode was ghereet te hant
 Ende nâmmen metter hant
 Ende seide: „Vrient, nu comt met mi;
 Doet minen wille, dat radic di”.
 Hi leidene op ene dwerse strate,
- 210 Daer si beide te gader saten.
 Hi seide: „Vrient, soe wat du sies,
 En vervare die nemmer dies;
 So wat dat du sies ofte hoers,
 Sie dat du niet en verstoers.
- 215 Soe wat dat anders di gheschiet,
 En sechent u metten cruce niet”.
 Die ander seide, dat hi dade
 Alle dinc na sinen rade.
 Als si dus te samen sitten,
- 220 Toeghde hem die Jode witten,
 Herde wele ghecleedt twaren,
 Die alle droeghen candelaren,
 Die alle songhen ende waren vro;
 Ende daerna soe sach hi hoe
- 225 Si tere scaren voer hem leden,
 Dien si alle anebeden.
 Dat was die here van algader,
 Dien si eerden als haren vader,
 Als haren vader, ja vele meer.
- 230 Dat was haer here Lucifeer,
 Die met siere overmoede
 Was dierste die verwrochte Gode.
 Die Jode nam dien kerstijn
 Ende leide hem vore den here sijn.
- 235 Die viant seide: „Wat wiltu, vrient?
 Wat doet hier man, die Gode dient,
 Beide Gode ende siere moeder?
 Her Jode, en sidi niet vroeder,
 Dat ghi hier selken man hebdt brocht?
- 240 Her Jode, ghi sijt evel bedocht”.
 Die Jode antworde sinen here:
 „Here, en belghet u niet te sere;

- Dese man die wilt laten Gode
 Ende siere moeder ende sine ghebode,
 245 Wildi hem hulpen ende gheven raet
 Van sulker dinc als hem bestaet.
 Doe seide hi hem wāt hem mesquame
 Ende hoe gerne hi hulpe name.
 Doe sprac die viant: „Vrient kerstijn,
 250 Wildi laten den here dijn,
 Dinen here ende dinen God
 Ende houden di voert an mijn ghebod;
 Wiltu van dinen Gode scheden
 Ende van siere moeder ende vlien hem beden,
 255 Ende algader die heileghe kerke
 Ende haer ghebod ende haer ghewerke,
 Ic sal di te rade staen
 Ende hulpen di weder saen
 Te hove, daer du best soe verscroven,
 260 Ende hulpen di weder te boven
 Metten bisscop ende met alle die gone,
 Die te sinen rade sijn ghewone.
 Maer ic en houde mi niet en twint
 Aen dinen worden dan an den wint;
 265 Want ghi kerstine, ghi pleghet,
 Als ghi hebt een dinc daer u therte an leghet,
 Dat ghi begheert herde sere
 Ende niet en moghet bidden uwen Here
 Ende niet en moghet uwen wille ghewinnen,
 270 Dan soe wendi u herte binnen
 Ende comt tot mi om raet ghegaen
 Ende wilt van uwen Here staen
 Ende doet mi dan een groet belof.
 Daer na stadijs varinghe of,
 275 Als ic u hebbe uwen wille
 Ghedaen, beide lude ende stille.
 Dan soe drivedi mi te scherne
 Ende beghindi ¹⁾ u weder te werne
 Ende gaet tuwen Here, die goedertieren
 280 Es ende ontfaet u sciene.
 Aldus hevet mi menech bedroghen,
 Al maghict qualike ghedoghen.

1) Hs. *dan beghindi*

Maer wiltu hebben minen raet,
 Ic sal di segghen hoe het staet:
 285 Doetstu gherne ende eest u lief,
 Ghi selt mi scriven enen brief,
 Ende ghi selter inne scriven,
 Dat ghi wilt mijn eyghen bliven,
 Ende dattet vaster sal moghen sijn,
 290 Seldire an doen den zeghel dijn''.

Theophilus die viel mettien
 Ter eerden over sine knien
 Ende custe des viants voet,
 Ende sochte sinen oetmoet
 295 Ende seide: „Ic halme mi Gods
 Ende siere moeder ende haers ghebods,
 Ende ic wille mede sijn
 Euwelijc u vri eyghijn.
 Ende sider dat u es lief,
 300 Nemt hier zeghel ende brief''.
 Doen custe hine als men es ghewone
 Te manscape, alst es te doene.
 Hi nam orlof ende hi was vroe,
 Dat hi sciet van hem alsoe
 305 Ende ghinc weder thuuswaert
 Metten Jode al onversaert.

Des anders daghes began berouwen
 Den bisscop, dat hi den ghetrouwen
 Theophilus hadde ghedaen
 310 Van sinen hove ende hadde ontfaen
 Enen ander, die niewernaer
 Soe nutte en was als hi was daer.
 Hi begonde oec mede te claghen,
 Datten tonrechte hadden bedraghen 1)
 315 Quade orworme, die daer waren,
 Die pleghen der valscher niemaren.
 Hi claghede dat hi oec selc was,
 Dât hi soude gheloven das,
 Dat hem die quade tonghen seiden,
 320 Dat sine van [heme] deden scheiden,

1) Hs. *Dat hine t. hadde b.*

- Den goeden man, soe lachterlike.
 Des claeghdi ende dies ghelike,
 Soe dat hi riep enen seriant
 Ende hiet hem varen altehant
 325 Omme Theophilus, dat hi quame
 Ende sijn ambacht weder name.
 Die seriant en liet des niet,
 Hine dede dat hem die bisscop hiet.
 Theophilus voer te hove waert,
 330 Dies hi langhe hadde begaert.
 Hi was vele meer willecomen
 Den bisscop ende oec hem somen.
 Die bisscop die was sijns herde blide:
 Hi settene neven sine side
 335 Ende bat, dat hijt hem woude vergheven,
 Dat hine also hadde verdreven
 Van sinen hove, van sinen rade,
 Ende hi seide, het hadden quade
 Tonghen ghedaen met valscher spraken,
 340 Die goede liede onweert maken,
 Daer mense wilt gheloven.
 „Van Gode moeten si sijn verscroven,
 Die mi dat daden verstaen,
 Dat ghi jeghen mi hadt mesdaen!
 345 Vrient, ic segghe u wat ghi doet.
 Vergheeft mi uwen evelen moet
 Ende sijt here over dit lant,
 Dat ic hebbe in mine hant.
 Beide over lant ende over goet
 350 Willic dat ghi uwen wille doet.
 Al dat ghi wilt, dat si ghedaen.
 Na uwen wille saelt al gaen,
 Beide mijn doen ende mijn laten.
 Ic betrouwe u utermaten;
 355 Wel sijt ghetrouwe te minen rade”.
 Hi seide dat hijt gerne dade ¹⁾.
 Ic hope dat noit God en liet,
 Dat dese dinc aldus ghesciet
 Hi en liet dit exempel gheschien,
 360 Dat wi ons allen daer bi souden castien

1) 357—377 worden door Verdam als onecht beschouwd.

- Dor ons ende doer de sine mede.
 Al waendi dat die viant dede,
 En was bi den viant niet,
 Al waendi dat bi hem gheschiet.
 365 Ic hope dat God aldus wilde,
 Dat men an Hem vaste hilde
 Met goeder herten ende met vasten ghelove;
Al ware ene onder ofte boven,
 Dat wi ons castiden bi desen man
 370 Ende nemen exempel hier an,
 Dat ons ghenoege dat hi ons gave,
 Waert armoede, waert grote have;
 Want si nemmer stille en staet
 Die avonture, die sere gaet,
 375 Somwile op, somwile neder;
 Dus soe gaet si voert ende weder.
 Dus was Theophilus willecomen
 Ende hi was weder ghenomen,
 Beide ghenomen ende ghecoren,
 380 Daer hi gheweest hadde te voren
 Ende was vele meerder here
 Ende ginc bat na sinen kere
 Van al dat te hove was te doene
 Dant te voren was ghewone.
 385 Ende es oec vele bat ghehoert,
 Ende sinen wille gaet bat voert
 Dant oec dede te voren eer.
 Hi es oec selve sonder keer,
 Want hi doet al dat sijn vleesch begheert,
 390 Ende es worden soe verweert,
 Ende oec van hem selven soe ontbonden,
 Dat hi en acht op ghene sonden.
 Dicke quam in sinen moet
 Die Jode vraeghde of hem niet goet
 395 Sinen here en dochte, die hem dus saen
 Sinen wille hadde ghedaen,
 Diene dus saen hadde beraden
 Ende van sinen rouwe ontladen.
 Hi dancte oec den Jode sere,
 400 Beide den Jode ende sinen here,

Bi wies rade dat hi al stille
 Waende wesen te sinen wille,
 Te sinen wille, te siere ghenoechte
 Ende hadde al sine ghevoechte.

Van den levene ons Heren.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 397—399.
 G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I, 131—137.
 J. PRINSEN, Handboek, 112.
 J. VERDAM, Het Middelnederlandsche Dichtwerk Van den Levene ons Heren, in de Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, afd. Letterk. 4^e reeks, deel IV, 358—385.
 P. J. VERMEULEN, Vanden Levene ons Heren, Utrecht, 1843.

Vs. 3931—4156.

Die hille staet in een dal
 In derre wijs als ic u seggen sal:
 David die prophete ons orconde gheeft,
 Dat die hille twe stade heeft;
 5 Dene stat boven, dandere onder steet,
 Beide sijnse stinckende ende leet.
 Die onderste stat es jammerlike,
 Alsoe sal sie wesen ewelike.
 Daer es suchtinghe, rouwe ende bitter seer,
 10 Daer weent men ende crit emmermeer,
 Daer es carminghe emmer ende hantgeslach,
 Daer eist vroeck ende spade altoes nacht.
 Elc kaitijf roept al dat hi mach:
 „Twi werd ic ie, eylaes, o wach!”
 15 Daer es onder vlamme ende vier so heet,
 Dat elken kaitijf es ghereet,
 Waer hi in enen iseren berch gedaen,

- Hi gloeide ende smolte saen.
 Bi dien viere staet ene beke,
 20 So cout, so swert, so grueleke,
 Half die zee, waer sier in gedaen,
 Sie vervorse te yse saen.
 In dat vier, dat daer es so heet,
 Hanghen ketelen wel ghereet,
 25 Daer sonder inde kaitivighe zielen
 In barren, wallen ende wielen;
 Ende in die coude swerte beke
 Tormenten zielen eweleke.
 Die beke es bitter als venijn;
 30 Hoe wee es hem dier inne sijn!
 Nu sijn sie int hete vier,
 Dan worpt mense in die beke onghier.
 Dit torment, dit bitter seer
 Doeghen daer die kaitive emmermeer;
 35 Nu wallense in dat pec eweleke,
 Dan badense in die coude beke;
 In dit vier, in dese beke
 Sijn si sonder inde eweleke.
 Daer bi es vele onghiers,
 40 So groet stanc, so vele ondiere:
 Padden, slanghen, sarpente, draken,
 Die sielen te verslindene si haken,
 Die tote nu in dat pec wielen
 Ende daer tormenten sere hare zielen.
 45 Die kaitive, die daer sijn verloren,
 Roepen: „Twi worden-wi ye gheboren,
 Sondeghe, onsaleghe, vermesamt lijf!”
 Dat crit vele lude elc caytijf.
 Die slanghen ende die sarpenten
 50 Hebben in de helle dese renten,
 Dat si den kaitiven al in een
 Sughen dmarch uut haren been.
 Daer bi es soe groten stanc,
 So vuul, so better, so stinkende cranc,
 55 Dat tonghe vertellen niet en mach.
 Die daer sijn criten nacht ende dach.
 Daer woent in dat vuul ondier

- Als die vissche int water hier.
 Die zielen die daer in sijn,
 60 In desen stanc, in dit venijn,
 Sie criten, sie suchten al in een.
 Dit lijf hebbense ende el negeen;
 Niet lijf, maer die bitter doet,
 Die daer es sonder inde groet:
 65 Dats emmer doet al sonder lijf;
 Daer en levet gheen caitijf.
 Voert so sijnre wele ¹⁾ onghedwelte
 Vc hamere op aenbelte,
 Die daer sonder inde slaen.
 70 Dit horen si allen sonder waen
 Vroech ende spade, nacht ende dach.
 Daer crit men: „Aylase, o wach!”
 Voert eyst so donker ende so swart,
 So stinkende, gruelijc ende so hart,
 75 Dat men donkerheit tasten mach;
 Soe groot torment nie man en sach.
 In die dicke donkerhede,
 In die swarte caitivichede
 So crit elke siele: „Ay lase, caitijf,
 80 Twi wardic ye, vele sondich lijf!”
 Meer ²⁾ voert so ligghen drake fel,
 Die sonder inde en doen niet el,
 Maer laten ute hare kelen gaen
 Vlammen ende vier vele ongedaen.
 85 Die vlamme es donker, swert ende heet,
 Sie es den sielen emmer gereet.
 In der felre draken kelen
 Sijn die caitive ende emmer selen.
 Daer sijn fornaeyse gloeyende heet,
 90 Langhe, diepe, wijt ende breed;
 Daer staen die duvele emmer gereet
 Ende worpen die zielen in dat heet,
 Daer haer die siele pijnt tonsculene.
 Dan beghennen die duvele tulene
 95 Ende hebben cravelen vele gereet,

¹⁾ Hs. *sijnse vele*. — ²⁾ Hs. *maer*.

- Vaste, sware, gloeiende heet,
 Ende houden die caitivighe sielen.
 Hen waer beter dat sie wielen.
 Beter? arme! daer en es nemmer raste,
 100 No vroeck no spade, no dach no nachte;
 Daer es torment ende bitter seer
 Sonder inde ende emmermeer.
 Daer berret die moeder metten kinde
 Serichlike sonder inde;
 105 Daer en claecht die moeder niet haer kint,
 Elc te claghene genoeg daer vint;
 No de vader sinen sone,
 Elc heeft daer genoeg te doene.
 Daer en swijcht men nemmer stille,
 110 Daer sien die duvele haren wille;
 Daer crit men, daer sleet men die hande,
 Daer sucht men, daer criselen de tande;
 Daer sijn de duvele alle stout,
 Gierich, wreet, fel ende bout;
 115 Daer en helpt have no gout;
 Die daer sijn sijn emmer out;
 Daer es emmer hongher ende dorst,
 Den kinde en hulpt niet der moeder borst;
 Daer es die doet ewelike sonder lijf,
 120 Daer crit men: „Aylase, caitijf!”
 Die daer sijn sijn emmer cranc,
 Hare beste werelt es vule stanc!
 Wat magic segghen der hellen sede?
 Daer es sonder inde caitivichede!
 125 Dat orcont die ewangeliste,
 Diet vernam ende wel wiste,
 Dat elke siele, die daer sijn sal,
 Sal hebben ewelec ongheval.
 Dit seit ons sinte Gregorijs,
 130 Diere ane condich was ende wijs,
 Dat daer elke siele sal ontfaen
 Loen, daer jeghen si heeft gedaen.
 Dit seit die boec, oec eist waer,
 Dat elker sielen lichame daer
 135 Sal met haer sijn in dit seer

- Sonder inde ende emmermeer.
 Dat orcont ons sinte Augustijn,
 Dat dien caitiven, die daer sijn,
 Langher duncket een halve wile daer
 140 Dan ons hier Vc jaer.
 Dit torment ende al dit seer
 Sal daer wesen emmermeer.
 Dit sal al doghen sonder inde
 Elc die Gode niet en minde,
 145 Die jeghen wet hebben gedaen
 Ende te rade niet hebben gegaen.
 So wie tachterst wert verwonnen
 In mesdaet als in hoeftsonden,
 Ende dies berouwenesse niet en heeft
 150 Al die wile dat hi leeft,
 Al dit seer sal hi hebben swaer.
 Ic wilt wel segghen over waer,
 Dat en sal sijn coninc no grave,
 Dat hem mach helpen sine have,
 155 Maer verdinct hijs in dit lijf,
 Hi en sal sijn ewelijc caitijf;
 No jonc no out, no arm no rike,
 Verdinct hijs, hi en sal daer ewelike;
 Man ende wijf, leec ende clerke,
 160 Elc sal daer hebben na sine werke.
 Diet in sine herte venden can,
 Hier mach hi nemen boken an,
 Dat ene halve wile daer
 Es langher dan hier Vc jaer.
 165 Hier omme soudon wi alle waken,
 Hoe wi dat mochten gheraken
 Te doene, dat ons die felle draken
 In hare kele niet en saken.
 Wi soudon pensen in dit lijf hier
 170 Om dit gloeyende vier,
 Hoe daer die moeder metten kinde
 Berent ewelike sonder inde.
 Elc soude dinken, jonc ende out,
 Om die beke die es so cout,
 175 Die swert es, dicke als venijn:

- Hoe wee es hem die daer in sijn!
 Om die fornayse soudē wi dinken
 Ende om die daer in sinken;
 Om die ketele die daer in wallen,
 180 Om die caitive die daer in vallen.
 Wi soudē pensen om dien stanc,
 Die so vuul es ende so cranc;
 Wi soudē vleien manlike
 Onsen Here van hemelrike,
 185 Als wi verscieden, dat onse siele
 In dat hete pek niet en wiele,
 Ende wi moesten sijn so wijs,
 Dat wi verdienden dat paradijs!
 Dies moeten wi verdienen een ieghelike.
 190 Dies onne ons God van hemelrike!
 Die onderste stat hebdi gehoert
 Vander hillen, nu hort voert.
 Die onderste stat es sonder gront;
 Maer dat doet ons sinte Pouwels cont,
 195 Dat die stat die boven staet
 Es ganser, nochtan es sie quaet.
 Binnen dier stat ende daer ane
 En sceen nie sonne no mane;
 Al en es sie niet so jammerlike
 200 Als donderste, si es gruelike.
 Daer eist donker ende swert,
 Daer eist fel ende hert,
 Daer en es bliscap, no spel, no sanc,
 Daer es onghewormte ende vule stanc.
 205 Wat mochtic segghen hier af meer!
 Daer es vernoey, torment ende seer.
 Alle die ghene die daer sijn
 Verdrinken daer in dat venijn.
 Hem dunct dat si nemmermeer
 210 En mochten comen in meerder seer.
 Nochtan so eyst men dan niet
 Jegghen dat seer dat onder geschiet.
 Boven in desen menderen sere
 Waren die dienden onsen Here,
 215 Patriarken, ons Heren vrient,

- Propheten die hem hadden gedient;
 In dese stat waren si alle gader,
 Dochter, moeder, sone ende vader,
 Alle die waren gheboren
 220 Die moesten wesen hier verloren,
 Propheten menic, Jhesus vrient,
 Die hem hier hadden gedient.
 Dandere die oec onwettich waren
 Si voeren onder meneghe scaren,
 225 Die doe daer bleven ende noch sijn,
 Alse onse Here loeste de vriende sijn.

BURGERLIJKE POËZIE.

JACOB VAN MAERLANT.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 204 vlgg.;
 II, 5 vlgg.
 „ „ Maerlant's Werken, beschouwd als
 Spiegel van de dertiende eeuw,
 2de omgewerkte druk, 1892.
 G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letter-
 kunde I, 230 vlgg.
 J. PRINSEN, Handboek, 37 vlgg.

Der Naturen Bloeme.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 471—474.
 G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letter-
 kunde I, 254 vlgg.
 J. PRINSEN, Handboek, 66.
 E. VERWIJS, Jacob v. Maerlant's Naturen Bloeme.
 Groningen, J. B. Wolters, 1878.

B. II, vs. 629—776.

- C a n i s dats in Dietsche een hont.
 Jacob van Vitri maect ons cont,
 Dat beesten sijn, die men mach wel
 Leeren menichrande spel.
 5 Ende al slapen si gherne mede,
 Nochtan so ist hare sede,
 Dat si thuus wachten vor den dief.
 Hare heren hebben si so lief,
 Dat si dicke doot sijn bleven
 10 Om te bescermene haers heren leven;
 Ende dies toghen si noch vele
 Nachts, ende al met haren ghebele.
 Oec es dicken dat ghesproken,
 Dat honde haren here wroken,
 15 Ende sinte Ambrosius scrivet mede
 Selve over een waerhede.
 Plinius ende Solinus leeren,
 Doe Alexandre hem soude keeren
 Tlant van India te bestane,
 20 Dat hem die coninc van Albane
 Enen hont sende so groot,
 Dat iement noit vant sijn genoot.
 Alexandre wonderets seere,
 Ende dede evere ende beere
 25 Vor ghonen hont ghinder toghen.
 Cume keardi omme sijn ogen,
 Ende bleef liggende al stille,
 Als die sulke proie niene wille.
 Doe gheboot hine te verslane.
 30 Dit hort die coninc van Albane
 Ende sende noch enen van dien doene
 Ende omboot, dat hine an lyoene
 Proevede wies hi ware waert.
 Alexandre hiet gaen om enen liebaert,
 35 Ende die hont scuerdene te hant,
 Daer naer eenen olifant.
 Jacob spreict van Vitri

- Dat somighe maniere van honden si,
 Die morders ruken ende dieve;
 40 Maer, als ons seggen some brieve,
 Zijn si met vrouwen melc ghevoet
 Ende ghetraijnt in mans bloet.
 Drie manieren zijn van honden,
 Also als ons boeke orconden:
 45 Die edelste fijn, hoech ende lanc,
 Ende snel in lopene ende in ganc;
 Ende dese zijn goet ter jacht.
 Te bassene hebben si gheene macht.
 Owi! die honden die niet ne bassen,
 50 Hoe si alle daghe wassen,
 Dese edele honde van der jacht!
 Edelinghe hebben nu die macht
 Over dat kerkelike goet,
 Daer Jhesus omme storte zijn bloet.
 55 Dit soudē hebben ons Heren lede;
 Nu hevet al die edelhede.
 Ende dese honde ne bassen niet
 (Bassen predeken bediet);
 Want edelinghe niene leeren
 60 Daer si volc mede bekeeren;
 Maer si neeren hem metter proie.
 Een edelinc die hevets yoie,
 Als hi vrouwen bedriegen mach:
 Dits sine proie ende zijn bejach.
 65 Andre manieren heten bracken,
 Met langhen oren, entie backen
Na die diere, ende rieken wel,
 Ende alne zijn si niet so snel,
 Si maken die beesten moede.
 70 Ooc vintmen riekende so vroede,
 Die al dore in den wouden
 Emmer haer eerste spoer behouden.
 Huushonde dats die darde maniere:
 Ende al ne reket mense niet so diere,
 75 Nochtan zijn si in der wachte
 Nuttelijc bi daghe ende bi nachte:
 Plinius beschrijft ons dit:

- Als een man ter erden sit,
 Dat hem dan die honde sparen.
 80 Hets recht, die hem oetmoedicht te waeren
 Vor die hem fellike vermeten,
 Dat hi ontgaet hare beten.
 Die hont wort gheworpen blent,
 Ende XL daghe, so ist bekend,
 85 So draghet die teve. Als men waent,
 Die hont rijt te sire achtende maent,
 Ende die teve als soere hevet sevene.
 XV jaer pleghet si te levene;
 Sulc mach oec XX jaer leven.
 90 Dat si bachten te samene cleven,
 Comt hem van heeter luxuren.
 Dat welp heet men best bi naturen,
 Datter spaetst sien beghinnet,
 Jof welc die moeder meest minnet.
 95 XII daghe sijn si blent,
 Ende sulc drie weken omtrent.
 Men sal gheven verwoeden honden
 In haer eten tallen stonden
 Capoens drec, dats hem goet;
 100 Maer bijt di een hont verwoet,
 Die wortel van der wilder rosen
 Sal di ghenesen van der nosen.
 Als een gequest hont beginnet gellen,
 Lopen up hem sine gesellen
 105 Ende bitene al ghemeene.
 Pissende heffen si up die beene,
 Sulc tijt so si jarich sijn.
 Want si hebben die roke fijn
 Ende int riecken ghenoechte groot,
 110 Riect elc den andren bachten bloot.
 Een jachthont en levet waer X jaer,
 Ende die teve twee jaer daer naer.
 In al dat levet, sonder in desen,
 Leven langher, als wi lesen,
 115 Die hye dan die si ghemeene,
 Sonder in jachthonden allene.
 Aristotiles dit seghet:

- Als den hont siecheit anleghet,
 So eet hi gras of ander cruut
 120 Ende spuwet dat evel uut.
 Sulke seggen oec hier an,
 Gheen hont mach leven sonder man.
 Des honts tónghe es goet ten wonden.
 Es hi ghewont oec tenigher stonden,
 125 Ende hijt ghelecken niet en mach bloot,
 So lect hi sijn selfs poot,
 Ende salfter sine wonde mede:
 Nature leert hem dese sede.
 Douder philosophien boec
 130 Seghet enen vremden ondersoec:
 Neemt een welpin, dat men soget,
 Ende enen sieken, die ghedoghet
 Cronica, dat evel groot;
 Legghet hem op die borst al bloot;
 135 Dicken hets des siexs mans helpe,
 Ende hets die doot van den welpe.
 Honde diene biten niet die teven,
 Sine sijnre toe bedreven.
 Dus eist welnaer in allen dieren.
 140 Scaemdi man van felre manieren!
 Hine es dies mans name niet waert,
 Die man die vrouwen niene spaert.
 Het es meest alre honden sede,
 Datsi ontreinen die reine stede.
 145 Hondine scoen sijn sekerlike
 Goet jeghen die arthritike;
 Maer riecse een hont draghen den man,
 Hi heft up sijn been ende pister an.

B. II, vs. 1569—1683.

- E q u u s heet in Latijn dat paert,
 Ende es ene beeste waert,
 Dat men in menich lantschap vint;
 Maer die beste, die men kint,
 5 Die sijn in Capadocia
 Ende int lant van Scycia.

Die thovet diepst int water steken
 Hout men over best, dat horic spreken.
 Den wilden paerden, wil men wanen,
 10 Ist dat men ofsnijt die manen,
 Dat hem die luxurie ontfaert,
 Om dat dat haer verhovaert.
 Dit selve vint men an die wijf,
 Die hem verheffen in haer lijf

15 Om haer scoen ende lanc.

Int lant van Siten ende oec ghemanc
 In Capadocia sonder waen
 Spreect men dat die merien ontfaen
 Van den winde; maer over waer
 20 Sone leven si maer drie jaer.
 Alst tpaert es out drie jaer of twee
 So notet; maer nemmermee
 Ne dyet dat si tilike winnen.
 Tote XX jaren, wil men kinnen,

25 Es haer noten wel in die tijt.

Dat paert noot ende rijt
 Al tote sinen XXX jaren
 Ende die merie tot XL te waren.
 XXXV jaer is des paerts lijf,
 30 Ende L jaer so levet haer wijf.
 Maer men seecht dat in Cycilen
 Een paert levede LXX jaer wilen.
 Noch seghet men, dat die paerde daer
 Leven also menich jaer,

35 Up dat dat paert van dane si.

Dat selve seghet men van Persi.
 Die Spaensce paerde entie van Gallen
 Leven onlanghe met allen.

In paerden meest, boven allen dieren,

40 Machmen marken hare manieren,
 Hoedane wijs si sijn ghesinnet;
 Ende dats an doren dat ment kinnet
 Hoet hem van moede mach staen:
 Sijn si vermoeit, si laetse gaen;

45 Sijn si gram, si leggende an thovet;
 Ende hebben si vaer, dies ghelovet,

So rechtsise vorwaert weder;
 Ende sijn si siec, si legse neder.

Ysidorius seit dat dat paert
 50 Vier pointe moet hebben, salt sijn waert:
 Sceppenesse, dueghet ende sconede,
 Die varuwe van den hare mede.

Dits die sceppenesse, nu maerc,
 Dat sijn lijf si hart ende staerc,
 55 Wel ghesonken langhe siden,
 Hoech gherigget, recht int riden,
 Ront ende ghecloven over den stiet,
 Te vet an die voete niet,
 Hol ende vast ende droghe die hoeven;
 60 Over al sijn lijf sal hem behoeven,
 Dat ront scinende si sijn vel.

Sine doghet hort also wel:
 Dat snel ende stout si ende niene sneve,
 Ende metten leden beve,
 65 Dat es een tekijn van crachte;
 Ende alst staet stille ende sachte,
 Dat het si te porne goet;
 Ende als hem iet verhit die moet,
 Dat het goet te houdene si,

70 Ende saen sijn moet ghesocht daerbi.
 Die sconeit prijst men int ghemene,
 Dat hem si dat hoveit clene,
 Droghe tvel an die beene,
 Doren cort, scarp ende clene,
 75 Grote ogen, nosegate wijt,
 Den hals opwaert talre tijt,
 Dicke manen ende staert,
 Die voete ter rontheden waert.

Sine varwe van den hare
 80 Swart, dat seit men dat best ware,
 Root of appelgraeu of wit.
 Anders varwe dan dit
 Nes niet van der bester waerde.

Men vint drierande paerde:
 85 Een dat es torlogen goet;
 Een ander dat men riden moet

- Elxs daghes na ghevouch;
 Een ander dat nutte es ter plouch.
 Men vant paerde in ouden tyden,
 90 Die hem niemene en lieten riden
 Dan die eerst haer here waert.
 Aldus was Julius Cesars paert,
 Ende des conincs paert van Citen;
 Ende in Alexanders viten
 95 Was sulc Busifal sijn paert.
 Doet starf doe haddijt so waert,
 Dat hijt eerliken graven dede,
 Ende maecte in sijn ere ene stede.
 Oec waren sulke paerde hir voren,
 100 Alsi haren here verloren,
 Dat si nemmerme ne aten;
 Ende oec wenende utermaten
 Hevet men gheweten dat paert,
 Daer die here verslegen [of] waert;
 105 Ysidorius spreect ende meent,
 Dat sonder die mensche el niet ne weent.
 Oec sijn paerde daer liede aen sien
 Wat in wighe sal ghescien:
 Sijn si droeve ofte vro,
 110 Dat daerna die dinc comt also.
 Dit vint men an sonderlangen paerde.
 Merien hebben sulke waerde
 Deene ter andere, stervetter eene
 In al hare scare ghemeene,
 115 Dat dandere uphouden hare vole:
 So ghelieve es hare scole.

B. III, vs. 1493—1730.

- Tholomeus, dit nes gheen ghilen,
 Hieten alle die coninghen wilen,
 Die in Egipten droughen crone.
 Een Tholomeus regneerde scone
 5 In dien tiden, wi lesen dus,
 Dat Aquila ende Simachus
 Ende Theodocion meesters waren

- In die warelt van groter maren.
 Dese drie, bi sinen vorsoeke,
 10 Die screven in enen boeke
 Der edelre vogle medicine.
 Also als het in Latine
 Van broeder Aelbrecht is bescreven,
 Salt u Jacob in Dietsche vort geven.
 15 Die namen van cruden, diere in sijn,
 Sal ic u scriven in Latijn;
 Die kennesse, also alst waer is,
 Sal kennen elc apoticaris.
 An den hovede, na dat wijt connen,
 20 Sullen wi leeren dit begonnen.
 Wort een voghel siec in doghen,
 Men salne te ghenesene poghen
 Met fijnre olie van oliven,
 Diemer in sal sochte wriven
 25 Ende men sal doen dicken ditte.
 Wast hem oec int oghe twitte,
 Nem pulver van venkelsade
 Ende vrouwen melc, dats dat ic rade,
 Warem, daer of comt hem bate.
 30 Hevet hi bestopt de nosegate,
 Stafisagria ende peper daer toe
 Mac te pulvere ende te gader doe,
 Ende blaest hem in, wiltune genesen,
 Met ere pipen in der nesen;
 35 Ende wrijf hem sijn roest daerna
 Met pulver van stafisagria.
 Hevet reume int hovel mede,
 Doe hem, dats die bendichede,
 Rute omtrent die nesegate;
 40 Sijn aes netter mede, dats sine bate,
 In ruten sape, dat hi sal eten.
 Noch ene bate sultu weten:
 Neemt oec looc gestampt met wine,
 Doet in die nesegate sine
 45 Ende settene daert es sonder lecht,
 Ende latene enen dach vasten echt.
 Heeft hi pupeide, hort hir na,

- Nem pulver van stafisagria,
 Ende dat met honighe wel gemanc;
 50 Ende wrijf sine tonghe, dits die ganc,
 Ende ghef hem botre eten dan;
 Ende gheneset hi niet daer an,
 Witte colen sal men droghen:
 Dat pulver sal sine macht toghen.
 55 Roept hi oec te vele int huus,
 So nem ene vledermus
 Ende ghestampt peper daer inne,
 Dat aset: hi swighet ten beghinne.
 Vint men die vledermus oec niet,
 60 So ist best dat men dan siet
 Om els eneghen voghel dan:
 Ten minsten daer nes gheen verlies an;
 Ende menre ghemalen peper in doe,
 Het sal lichte helpen daertoe.
 65 Die vele roept, men wille dat kinnen,
 Dat hi eyer hevet binnen.
 Gheneest hi qualike, du sout het geven
 Tetene muse die leven,
 Jof eens honts welpkin, eer het siet.
 70 Jof hi sijn aes te werpene pliet
 Dicken, so seghet dit ghedichte,
 Neemt een vierendel allincs gewichte
 Scamonia, ende daer toe comijn
 Moet oec also vele sijn.
 75 Dat sal men pulveren ende mingen,
 Ende daer mede sijn aes bespringen.
 Sijn aes moet sijn vet swinin vleisch.
 Maecstu van allinc wichte den eesch,
 Apotecarise sullen di wel
 80 Dat rechte wisen sonder fel.
 Ne mach hi oec niet eten ditte,
 Nem van enen eye dat witte;
 Werp hem dat pulver daer ter stede
 Dan in sinen bec daer mede.
 85 Noch wes ere saken vroet,
 Die ter selver dinc es goet:
 Mac hem eyer met melke van gheete

- Ghefse hem eten, doe dat ic heete,
 Also up tvier geronnen sijn:
 90 Hi wort ghesont dan ende fijn.
 Den havic ende sinen geslachte
 Helpet dit herde wel met machte.
 Beghinnet hem oec muten lusten,
 Doene van alre pinen rusten
 95 Ende ghef hem aes ghenouch
 Alle weghe na sijn ghevouch.
 Also dicken als hi hevet breke,
 Also dicken sekerleke
 Faelgiert hi in die vedren mede:
 100 Dits der naturen heimelichede.
 Groene soden onder voete
 Sijn hem nutte tsire boete;
 Ende daer die sonne scinet heet,
 Ist best dat hem te stane steet.
 105 Hevet hi den rede, so hoer hier na,
 Int sap van artimesia,
 Dat wanic dat bivoet si,
 Ghef hem sijn aes, ende noch daerbi
 Moeter hennin aes wesen toe:
 110 IV warf of vive dit doe.
 Jof doe dit over een:
 Bint hem vaste dat rechter been;
 In die middle dat been sultu sien
 Ene adre, ende mettien
 115 Die sultu wiselike laten
 Ende dat sal hem comen te baten.
 Hier bi machtu kennen mede,
 Jof een voghel heeft den rede:
 So wiltijt so hanghen dien vogle
 120 Sijn hoofd ende sijn vogle,
 Ende hi bevet, ende hi dan toghet
 In plumen of hi cout ghedoghet,
 Ende hi welna aset niet,
 Jof ghierlike der ane sciet,
 125 Ende hijt qualike in mach bringen,
 Bi aldustanighen dinghen
 Mach men sien, diere waer toe ghevet,

- Dat hi enen rede hevet.
 Dan helpt hem also, als die raet
- 130 Hier boven gescreven staet.
 Jof hem sere dorst, so doe dus:
 Nem pulvere van colen levisticus,
 Dats sijn toename in Latijn;
 Anijs stelen sulre toe sijn
- 135 Ende venckel stele; siet dit in wine.
 Oec esser nutte mede te sine,
 Alst es ghesoden recht ghenouch,
 Een lepel honichs int gevouch:
 Dit sal men over een coelen dan.
- 140 Ghef hem dit drinken: of hi ne can,
 So sal ment in den becke ghieten;
 Of doe hem eens daghes ghenieten
 Aes met honighe bestreken.
 Des naests daghes daer na in der weken
- 145 Bestrijc sijn aes, hoe so het gaet,
 Met ere olie, hetet rosaet.
 Es hi oec siec van der galle,
 So bespaers sijn aes met alle
 Met pulvere van wilgebloemen.
- 150 Als hem die vlogle hanghen hem somen,
 So nem danne ganse bloet,
 Ende smout van gansen esser toe goet,
 Ende salve sine vlogle saen,
 Ende latene ter sonnen staen,
- 155 Ende ghef hem vleesch van gansen vet.
 Hoor noch meer ander ende bet:
 Nem olie, die hetet laurijn,
 Dwa teerst die vlogle sijn,
 Ende onder die vlogle sultu mede
- 160 Sine asselen salven wel ter stede.
 Echt nem galle van den swine,
 Ende salver mede die vlogle sine,
 Ende ghef hem sijn aes mede ghemeene
 Ghenet in sape van verbeene,
- 165 Jof in sape van salegen crude.
 Hevet hi an die vlogle rude,
 Nem cruut, dat gheheten is

- In Latijn hедера terristris;
 Zijn Dietsch daer of, als ict weet ,
 170 Es datmen gondrave of dresene heet.
 Siet dat in watre entie blade
 Omtrent sine vlogle begade,
 Daer si der siden ghenaken.
 Zijn aes so soutu nat maken
 175 In dat water daer cruut in soot.
 Dit selve es oec den voeten noot.
 Eten sine vlogle de sieren,
 So houten in deser manieren:
 Ghef hem buxs vleesch nat in asine,
 180 Ende bestrijc die vedren sine
 Met warmen aisine, dies gome,
 Ende met olie van lauers bome;
 Ende dit soe doe menichwerf.
 Breict hem vedre; ende dat bederf
 185 Dattu sochte uutdoen wilt datte,
 Nem dat bloet van ere ratte
 Ende bestrijc der vedren staet:
 Sonder pine so dan uutgaet.
 Ende siet honich, dat radicke,
 190 Alse dat wort sere dicke,
 Nem dan een roedekijn van sulker mate,
 Na die grote van den gate,
 Daer die vedre in was gestaen,
 Ende doere in honich mede saen:
 195 Daer sal cortelike wedere
 Wassen een nieuwe vedre.
 Es hem scinkel of vlogel ontwee,
 So nem warem aloë,
 Ende binter up, dat bliven mach
 200 Enen nacht ende enen dach.
 Echt hanen drec in edec ghesoden
 Es daer up goet in noden.
 Es een voghel ongheroe
 Upt rec of up die hant, daer toe
 205 Siede merre in water, ende daer mede
 So bestrike sine lede,
 Ende uut dien watre IX werf

Aessene, als hijs bedarf.

Hevet hi tevel, dat heet rampe,
 210 Ic waent in Duutsche es de crampe,
 In artimesia, dat bivoet heet,
 Sultu sijn aes netten ghereet.
 In lamsbloet warm wrijf sine voete,
 Dit es oec een ander boete;

215 Jof du sout nemen warmen wijn,
 Daer netelen in ghesoden sijn,
 Ende daermede sijn voete dwaen,
 Ende uten watre sijn aes ontfaen.

Eist dat hi smelten niet ne can,
 220 Eens hanen galle ghef hem dan
 Jof witte slecken ghesoden teten.
 Smelt hi te sere, so sultu weten
 Hoe dat hi te stoppene si:
 Luttel saeps van jusquiami

225 Ghef hem drinken, ende natter al
 Sijn aes in dat hi eten sal.
 Hevet hi luse, so nem dan
 Van alsene sap, jof nochtan
 Water daer men in siet dit;

230 Ende als hi ter sonnen sit,
 Bespoeiene ende makene nat:
 Over waer hem sal helpen dat.

Dits der voglen medicine
 Jeghen messelike pine,
 235 Den Latine ghedicht wel na,
 Also alst wilen Aquila,
 Simachus ende Theodocion
 Screven den coninc Thelomon.

B. VII, vs. 31—254.

A p i s dat es in Dietsche de bie.
 Sente Ambrosis seghet dus mie
 Ende Basilius die grote,
 Dat dit sijn worme sonder genote.
 5 Sine noten noch sine riden
 Ende wonen te samen tallen tiden.

- Hare vrome legsi tere stede,
 Ende eten alle tesamen mede.
 Cost ende ghewin, groot ende cleene,
 10 Dat es talre stont ghemeene.
 Hare maghedom, hare reinichede
 Es al ghemeene hem allen mede.
 Si winnen vrucht ende bringhen
 Sonder noten ende minghen.
- 15 An hen pleghet gheene luxurie tsine:
 Dies winnen si vrucht sonder pine;
 Nochtan wort gheslachte groot.
 Si nemen coninghe in haer ghenoot,
 Ende alle gader so sijn si
- 20 Onder haren coninc vri;
 Want si eerne ende minnen,
 Als dien si haren heere kinnen,
 Ende bi haren wille gheset.
 Up hem ne doen si gheene onwet,
- 25 Ende dit nes te wonderen niet een twint,
 Wantse die coninc weder mint,
 Ende es hem sochte sonder waen,
 Ende si bliven hem onderdaen.
 Hier omme so nes sonder lieghen
- 30 Onder alle worme die vlieghe
 Meer te wonderne dan an bien.
 Men mach hem honech gaderen sien,
 Dat boven allen soeten es soete,
 Ende te menigher mescame boete.
- 35 Si maken was ende raten
 Menighen mensche te baten.
 Si hebben raet, voghet ende hertoghen,
 Daer si hem an beraden moghen,
 Ende sine sijn nieuwer fel
- 40 Van manieren dan sochte wel.
 Ende dats een wonderlic engien:
 Winters en machmer gheen sien
 Ende des somers, als men winnen mach,
 Ne lijdt daer gheen ledich den dach.
- 45 Hets worem dat ghere vrucht ne deert,
 Ende alst bi hem hevet vertheert

- Die bloemen, dan si doen spien
 Bet of, waer hem goet mach gescien.
 Sijn si in vremder stede bi nachte,
 50 So sijn si in groter wachte,
 Hoe hare vederen niet ne werden nat,
 Ende rusten upwaert den buuc dor dat.
 Hare covent deelt hem in drien:
 Men macher coninghe ende heren sien,
 55 Ende middele die de jonghe berechten,
 Ende andre ghelijc rechte dienstknechten.
 In elken buuc es emmer een here,
 Ende die es scoenre emmermere,
 Ende also groot als twee bien.
 60 Die vederen sijn cort an dien,
 Een deel hogher op die been,
 Vor sijn hovet al in een
 Ghelijc alst ware crone,
 Boven den andren seere scone.
 65 Ende oec segghen meesters wale,
 Dat hi es al sonder strale:
 Sine hoecheit dats sine were;
 Nature ontseghet hem den spere,
 Om dat prensen van erdrike
 70 Exemple nemen an dese gelike.
 Dits deerste ordine van den bien.
 Dandre die men daer mach sien,
 Die sijn tangher, scarp ende snel
 Ende berechten die bedarve wel,
 75 Maer sine doen lude no stille
 Anders dan die meesters willen.
 Onder dese sijn andre bien,
 Die scalkelike te diene plien,
 Ende winnent scalkelike ende halen,
 80 Daer si den andren mede betalen.
 Dese ne hebben strael negheen,
 Ende sijn dienende al in een
 Den rechten bien enten heren.
 Dese steect men uut met onneren
 85 Des morghens, slaepsi te lange;
 Merren si te vele in den uutgange,

- Si bijtse doot sonder ghenaden.
 Ist dat si bi hem te vele scaden,
 Alst honich ripe es ende goet,
 90 Si bitense doot metter spoet.
 Ende als die jonghe sijn starc ghenouch,
 So doen si hare ghevouch
 Ende steken vort die middelscare,
 Om dat si vliegghen harentare
 95 Om hare ruste ende hare stede,
 Ende somich meester volghet mede
 Diese berecht; dus volgen si an
 Haren meester, haren coninc dan.
 Palladius seghet dus mie:
 100 II dage te voren ofte drie,
 Eer si willen vliegghen ute,
 Singhen si mit groten gerute,
 So vaert die coninc voren uut daer,
 Ende die ander volghen naer.
 105 So waer dat si te swaermene vanghen,
 Ist dat si tenen hope hanghen,
 So nessere in al tgheloop
 Waer een coninc in den hoop;
 Ist dat si meer oec hopen maken,
 110 So weet men in waren saken,
 Datter alse menich coninc es
 Als menich hoop, sijt seker des.
 Dat edel werc van haren raten
 Mach elc wonderen utermaten.
 115 Si rusten in die morghenstont,
 Tote dien dat een ondoet den mont
 Ende trumpt twee werf ofte drie.
 Oec claer weder kennen die bie:
 Ist dat die dach scone sal wesen,
 120 So vliegghen si alle ute met desen;
 Ende sal tweder sijn onrene,
 So vliegghen die scalcke uut allene.
 Elc hevet besceden ambacht.
 Als deen hevet haren last ghebracht,
 125 So sijn daer drie of vier ghestaen,
 Diese ontladen sonder waen.

- Deene brinct honich, dander blomen,
 Water sietmen bringhen somen,
 Ende sulke maken die woninghen.
 130 So dienre some van sulken dingen,
 Dat si anders niet ne wachten
 Dan den inganc met crachten.
 Sulke scouwen an die sterren,
 Of hem tweder iet sal vererren;
 135 Ende al eten si te male
 Te samen ende in ene sale.
 Alst avont es ruten si daer in,
 Ende emmer so lanc so min
 Ruter te samen there somme,
 140 So datter ene vliegheit alomme
 Ende trompt in der manieren mede
 Also als soese waken dede.
 Teerst maken si waer wonen sal
 Ende rusten die ghemeente al;
 145 So scone dats elken mach lusten
 So maecsi der heren rusten.
 Als die jonghe dan upcomen,
 So hebsi te hant vernomen
 Wie si sijn, ist meente of heren.
 150 Die hem sullen ter werringhe keren,
 Die doen si te hant van den live,
 Omdat dandre in paise bliven.
 Als haer coninc ter weide vaert,
 Hi es met sinen here bewaert,
 155 Die bi hem vliegghen ende sijns beiden;
 Ende alsi alle pinen ter weiden,
 So es hi dan ledich allene,
 Ende merct hoe si pinen ghemeene.
 Om hem sijn in sine scare
 160 Sine seriante ende nemen ware,
 Jof hem iemene doet leet,
 Ende die sijn fel ende dorwreet,
 Ende ne latene niet gherne vlien.
 Ende dit ne mach niet dicken ghescien,
 165 Sonder alst weder es ghestade;
 Ende dan es niemen so stout van rade,

- Die men up sal vlieghen horen,
 Hare coninc en vlieghe voren.
 Waert dat iemene so coene ware,
 170 Die storen wilde des coninx scare,
 Hi moeste dat onghelden seere.
 Verliesen si oec haren here,
 So es dat gheselschap ondaen
 Ende volghet enen andren coninc saen.
- 175 Somwile strijt een buuc op den andren
 Om die bloemen daer si in wandren,
 Of om honech, des ghelovet,
 Dat elc andren ofrovet.
 Oec so vint men dorpere bien,
- 180 Die felre te wesene plien,
 Ende die sijn vromelic ende wreet,
 Ende altoes te winne ghereet.
 Welc tijt so die bie so steict,
 Dat haer dien strael utebreict,
- 185 Volgheter enich daermkijn naer,
 So moet soet besterven daer.
 Si scuwen sere die quade lucht.
 Vogle vangense in die vlucht.
 Siedmer crabben bi of braet,
- 190 Si sterven van der roke quaet.
 Die lucht van der doder bie
 Doot die andren, seit men mie.
 In couden tiden bliven si binnen
 Ende leven bi dat si winnen.
- 195 Si minnen sere soete gheclanc,
 Daer mede vergadert mense ghemanc.
 Tien jaer ten lancsten of sevene
 Set hem nature te levene.
 Nem buffels daerme metten drecke,
- 200 Ende dat onder daerde decke,
 Daer of sullen wassen bien.
 Ovidius boeke seggen van dien:
 Delf enen stier of osse of coe,
 Nature doet haer cracht daer toe,
- 205 Datmer of siet wassen bien;
 Maer si noten als vlieghen plien;

- Doch sijn si harde naer
 Den edelen bien, wetet over waer.
 Honech es heet int beghin,
 210 Ende droghe als het comt bet in.
 Honech suvert ende hout
 Medicine in hare ghewout,
 Ende men tempert oec daer mede
 Der medicinen bitterhede.
 215 Jeghen die coude maghe nat
 Neemt honech ende tempert dat
 Met waermen watre ende laet ingaen,
 Het sal die maghe suveren saen.
 Het maket oec dat anschijn claer,
 220 Dwaetstu di daer mede daer.
 In een scerf soutu honich braden,
 Ende daer toe sout met staden,
 Ende mac een suppositoris daer mede,
 Het es goet jeghen den rede.

Rijmbijbel.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterk., I bl. 479—481.
 „ „ Maerlant's Werken, beschouwd als Spiegel van de dertiende eeuw, bl. 63 vlgg.
 G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I, bl. 243.
 J. PRINSEN, Handboek, 66.
 J. DAVID, Rijmbijbel van Jacob van Maerlant, 3 dln. Brussel, 1858.

Vs. 1—452.

PROLOGHE.

- Vader, Sone, helich Gheest,
 Enich God sonder beghin,
 Gheeft mi hulpe ende vulleest,
 Ende gratie in minen zin,
 5 Dat ic vinden moete wort
 Scone, ende rime goet,
 Daer ic bi bringhen moghe vort
 Dat vaste legghet in minen moet.
 Maria, moeder der ghenaden,
 10 Moeder der ontfarmicheit,
 Ghi hebt den menighen beraden
 Ende ghetroest van zericheit.
 Helpt mi, Vrouwe, met uwer bede,
 Dat ic ghewinne den helighen Gheest,
 15 Die mi cracht ende mogentheide
 Verleene ende sijn vulleest.
 So bem ic dan al onververt
 Vraye rime te bringene vort
 Van eere jeesten, die ic beghert
 20 Hebbe tonbindene in dietsche wort.
 Scolastica willic ontbinden
 In dietsche wort uten latine.
 Vrouwe, nu moetgi u bewinden
 Troest te sine in mire pine.

 25 Nu merct, ghi die hier in zult lesen,
 Wat nutscap hier an zal wesen.
 Hier in ne vindi favle no boerde,
 No ghene truffe no faloerde,
 Maer vraye rijm ende ware wort,
 30 Hoe die tijt es comen vort,
 Sint dat die werelt eerst begonde,
 Toter wilen dat quam ter stonde,
 Dat Jhesus Christus themele clam
 Ende onse menscheit an hem nam.
 35 Hier vindi reyne dachcortinge,
 Ende daer toe ware leringe.

- Der noten gelijct dese hystorie
 (Dat merct wel in u memorie),
 Die bitter hevet buten de slume,
 40 Die scale so hart, dat mense cume
 Metten tanden can gewinnen;
 Maer al die soetheit esser binnen.
 Want die bitterheit vander jeeste
 Dats, dat de vroetste ente meeste
 45 Van lancheit can ghegronden cume:
 Dats de bitterheit vander slume.
 Die hartheit legHet an die schale,
 Dats dat niemen al te male
 Verstaen mach wat die worden bedieden.
 50 Die soetheit der of es dat die lieden,
 Die recht verstaen ende minnen,
 Ende warheit ende goet bekinnen,
 Dat sise gherne horen ende lesen.
 Daer ne mach verlies geen an wesen.
 55 Hoort hoe God die werelt stichte,
 Enten troen metten sterren verlichte,
 Die lucht metten voglen visierde
 Entie erde metten dieren verchierde,
 Entie vissche int water maecte,
 60 Ende alle goede dinc gheraecte;
 Ende hoe hi lest maecte den mensche,
 Doe hi alle dinc te wensche
 Hadde ghemaect, die hem bedursten.
 Maer nu suldi zonder vorsten
 65 Gode met mi bidden mede,
 Dat hi mi, dur dese waerdicheide,
 Die ic dichte van siere wet,
 Vergheve, dat ic mi besmet
 Hebbe in logenliken saken,
 70 Die mi de lichtheit dede maken
 Vander herten ende vanden zinne,
 Ende vander wereliker minne;
 Ende hi die nideghe verduwe,
 Die altoes versch ende nuwe
 75 Talre stont zijn daer toe gerust,
 Dat hem emmer begripens lust

Mijn gedichte ende mine wort.

- Ghi nideghe, merct ende hort,
 Ghi ne zult mi niet gedeeren connen;
 80 Ghi hebbets alte spade begonnen;
 Hets dompheit dat ghi u verteert;
 U nijt dinct mi dat niemen ne dert
 Dan u zelven in uwen zin:
 Ghi hebter meerre swaerheiden in.
 85 Ghi sijts te magher ende te bleker.
 Twi sidi vor mine ogen smeker,
 Ende achter valsch als de verrader?
 Met Judase moetijs algader.
 Hebt u den nijt; ic wille dichten,
 90 Ende mi daer mede oec verlichten.
 Dur mijn seggen, dur mijn kastien
 Sone zuldijs u niet vertyen:
 Dies willic gaen an mijn beghin.
 Nu, God, verclare minen zin.

Hoe God die Werelt began.

I.

- 95 Merct, ic wille ghijs seker zijt,
 Dits beghin van alre tijt.
 God die maecte int beghin
 Den hemel, ende oec der in
 Alle der inge edele nature.
 100 Desen hemel heet de Scrifture
 Empyrus bi rechter namen,
 Daer dingle haer beghin in namen.
 Ende hi maecte die erde mede.
 Ende wi verstaen al hier ter stede,
 105 Daer die lettre die eerde noemt,
 Dat met tharre materien coemt,
 Al dat bider erden leeft
 Ende al die dinc die zoe uutgheeft,
 Dat soe weder in hare keert.
 110 Des sijt seker ende gheleert,
 Die materie van allen dieren,
 Van allen crude de manieren,
 Van bomen, van Adams vlesche mede

- Brochte soe vort al daer ter stede.
 115 Maer niet maketse God nochtœ;
 Hierna maket hise: nu hort hoe.
 Die viere elemente, water, vier,
 Eerde ende lucht, de waren hier
 Ghemaect, daer men die erde noemt.
 120 Nu merct hoe die redene coemt:
 Werelt ende tijt sijn even oud,
 Dus spreect de waerheit, onse behout.
 Van niete maecte God int beghin
 Den hemel, ende oec dingle daer in,
 125 Entie andre elemente oec mede.
 Die erde was van harre sconede
 Nochtœ deelloes nader nature,
 Dies heetse ydel de Scrifture,
 Ende met demsterheden verdeckt.
 130 Die Scrifture die vertrect
 Dat die helighe gheest ons Heren
 (Dats Gods wille, dus salment leren)
 Die ward upt water gedragen.
 Dies words mach ons wel behagen:
 135 Daer wart betekent ende bediet
 Dat doepsel, dies men nu pliet.
Hoe God maecte dat Licht upten eersten dach.

II.

- Doe maecte God met zinen worde
 Dat licht, als ict bescreven horde.
 Twort Gods, dat es die Sone
 140 Die ons verloeste, dats die gone
 Die vlesch in Marien ontfinc.
 Tlecht, eer die sonne upghinc,
 Was een swerc claer ende scone,
 Ghelijc der dagheraet anden trone,
 145 Der sonnen ongelijc van lechte,
 Dus bescriven ons Gods knechte.
 Doe versach God dat licht was goet,
 Ende hi verschiet daer metter spoet
 Dat licht vander demsterheide.
 150 Ende wi verstaen dat al hier ter stede

- Lucifer ende sine schare
 Verscheden worden al openbare,
 Om haer hoverdighe sonden,
 Vanden inglen die vulstonden.
- 155 Diere staende bleven, hieten tlecht,
 Entiere neder vielen, na al recht
 Moghen wel heeten demsterhede.
 Doe noemde God, dus leest men mede,
 Dat lecht bi name, ende hiet dach;
- 160 Die tijt, daer demsterhede an lach,
 Die hiet ons Here nacht bi namen:
 Ende dit was, als wijt vernamen,
 Een sondach ende dalreerste dach,
 Die ter werelt ie ghelach.

Hoe God maecte dat Firmament upten anderen dach.

III.

- 165 Des anders dages, dus eist bekend,
 Maecte God dat Firmament
 Int water ter middewerden recht;
 Ende van watre maectijt echt
 Hart ende vast gelijc kerstale,
- 170 Klaer geschepen als die eyschale.
 Die sterren, dats wel bekend,
 Die staen an dat firmament.
 Firmament hetet bi namen,
 Omdat hem hout so vaste tsamen,
- 175 Ende het de watre so vaste hout,
 Die boven ons sijn, met gewout,
 Datsi niet comen hier neder.
 Wat si daer doen, antwoord hi weder,
 Dat ne weet niemen dan onse Here,
- 180 Sonder dat sulc met siere lere
 Seit dat de dau danen coemt.
 Dit firmament heeft hi genoemt,
 Spreect de boec, Hemel bi namen,
 Omdat hi bedect alte samen
- 185 Ende verhemelt die warelt al,
 Water, vier, berch ende dal.

Hoe God dat Water versaemde upten derden dach.

IV.

- Des derds dages, lesen wi van Gode,
 Dat hi met sinen ghebode
 Twater versaemde in een covent;
 190 Dat was onder tfirmament,
 Dat hare die droecheit openbaerde.
 Die droecheit noemde God die erde,
 Ende dies waters versamenyngen,
 Daer si alle te ghader ghingen,
 195 Dat hiet hi bi namen zee.
 Daer na so maecti noch mee.
 God besach dat het was goet,
 Ende seide doe metter spoet:
 „Ic wille der eerden geven cruut,
 200 Ende haer groenheit doen comen uut,
 Daer ute mogen comen zaet,
 Ende daer geboemte up staet,
 Dat appel draget na siere maniere
 Ende vrucht oec wel menegertiere”.
 205 Al dat hi seide dat was vuldaen,
 Want sijn wille moeste al vulgaen.

Hoe God Sonne ende Mane maecte upten vierden dach.

V.

- Des vierds daghes maecte daer ane
 Onse Here Sonne ende Mane,
 Ende die sterren, die hi ghesent
 210 Ende gheset hevet int firmament.
 Verre beneden den sterren staen
 Sonne ende mane, sonder waen,
 Ende alle de planeten mede.
 Derde hevet die nederste stede
 215 Van al den sterren, als ic wane,
 Ende, als men leest, dat die mane
 Es die minste vanden sterren,
 Die ons lichten noch van verren.
 Die vroede liede seggen al bloet,
 220 Die sonne es achtendalf werve als groet
 Als dit erderike al gheheel,

- Ente mane es meerre een deel
 Dan de erde, dus eist bescreven.
 Mane ende sterren zijn gegeven
 225 Dat si den nacht maken clare,
 Want hi anders te lelic ware;
 Ende omdat die nachts in water pinen,
 Ende die oec wandelen in woestinen,
 Daer bi souden getroest wesen;
 230 Ende alre meest, als wi lesen,
 Om van Libien tgrote zant,
 Daer een clene wint al te hant
 Die weghe verwayt, so datse man
 Altoes ne geen bekinnen ne can.
 235 Ne ware de sterren, menne vonde
 Niemen, dier in gegaen conde,
 No men vonde nemmermee
 Niemen, die voere in de zee.
 Oec leesmen dat men vogle vint,
 240 Die vander sonnen niet en twint
 Die claerheit gedogen connen;
 Nachts moetsi lopen ende ronnen,
 Ende hem biden sterren voeden.
 Dus sullen wi mede wel gevroeden,
 245 Dat niet alleene dur de scoenheide,
 No alleene dur tlicht oec mede
 Sonne, sterre ende mede mane
 Sijn geset; maer om te verstane
 Scone weder ende quaet daer bi,
 250 Ende omme dat de mensche vroet si,
 Dat si sceeden dach ende nacht,
 Weke, maent ende jaers cracht,
 Lentijn, zomer, herfst ende winter.
 Die van dompeit geen en splinter
 255 Stekende hevet in sinen zin,
 Hi magher vele leren in.
 Versta wel, wie so merken conne,
 Dat ghemaket was die zonne
 Int Oeste, tilike tharen upgange;
 260 Savons daerna, dans niet lange,
 Dat soe was tharen onderghane,

Maecte God risende die mane,
 Ende soe was vol van haren lechte;
 Dus proevent meesters al bi rechte.

Hoe God maecte upten vijften dach Voghel ende Vissche.

VI.

265 Des vijfdes daghes verchierde onse Here
 Water ende lucht met groter ere.
 Der lucht ghaf hi dat vliegen conde,
 Ende dat zwemmende ghinc te gronde.
 Vissche ende vogle, dats waer,
 270 Maecti beide van watre daer.
 God maecte alle dinc die roert,
 Cleene ende groet, dat water voert,
 Ende wat so ghaet ende vliegghet.
 Bedi mesdoet hi ende lieghet
 275 Die seit, dat hi iet maken conde,
 Die quade gheest, sonder die zonde.
 Doe seindijt al ende benedyede,
 Omdat hi wilde dat sijn werc dyede.

*Hoe God die aerde vercierde met beesten ende met
 anderen dieren upten sesten dach.*

VII.

Ten sesten dage verchierde God
 280 Die eerde, ende hiet na sijn gebot,
 Dat soe beesten brochte vort.
 Hi wiste wel, merct ende hort,
 Dat die mensche vallen zoude;
 Maer dur zine doget so woude
 285 Hi den mensce beesten geven,
 Om te verlichtene der mede sijn leven.
 Beesten, merct dit wordekijn zaen,
 Heetsi, omdat si ons bistaen.
 Nu vraechtmen of die goedertiere
 290 God maecte de felle diere
 Entie venijnde vor Adams zonden.
 Dese redene hebbic aldus vonden,
 Dat alle die diere sonder waen
 Ghemaect waren onderdaen

- 295 Den mensche te sine emmermere,
 Haddi ghehort na onsen Here;
 Maer nader mesdaet, alst wel schijnt,
 Worden si fel ende gevenijnt,
 Ende staende na siere schade.
- 300 Oec mede om sine mesdade,
 Seggen ons die helighe lude,
 Dat die bome entie crude,
 Die nu wassen vruchteloos,
 Moettent ontgelden altoes
- 305 Vander mesdaet van Adame.
 Sonne ende mane, van groter scame,
 Sterre ende oec diere steene
 Ne behilden niet alleene
 Van haerre cracht dat vijften deel;
- 310 Te voren hadden sijt al geheel.

Hoe God Adame maecte.

VIII.

- Doe seide God: „Maken wi den man”.
 Nu merct ende verstaet hier an,
 Tote wien seide hi: Maken wie?
 Der personen so sijn drie:
- 315 Die Drievoudicheit spreek gemeene.
 Dits den mensce ene ere niet cleene,
 Dattene God maecte met vorrade.
 Al maecti met siere genade
 Alle de andre creaturen,
- 320 Hine sprac niet thare naturen
 Alse God toten mensche dede.
 Nochtan was hi gemaect mede
 Nader zielen na Gods gebeelde.
 Dit was den mensce grote weelde.
- 325 Naden lichame, wildijt horen,
 Dies so heeft hi vele te voren;
 Want hi es vander meester werden:
 Den beesten staet thoeft ter erden,
 Enten mensce ten hemele waert.
- 330 In drien saken so openbaert
 God des menscen werdichede:

- Dat hi niet allene oec mede
 Ghemaect was om erdsche weelde;
 Tander was, alsic oec telde,
 335 Doe hi maecte de menschede,
 Datter God sinen raet toe dede,
 Ende seide: „Maken wi den man”.
 Die derde werdicheit der an
 Dats, dat hi gemaect was here
 340 Van allen dieren met groter ere,
 Dat sine voeden, naden zonden,
 Ende cleden soudentallen stonden,
 Ende helpen sinen arbeit dragen.
 Vor die mesdaet, horic gewagen,
 345 Gaf God den mensche enten dieren
 Vruucht tetene van manieren;
 Want die erde brochte niet dan goet.
 Mensche, merct oftubest vroet,
 Du heves verloren an den meesten:
 350 Dine bliscap an sconen beesten,
 An draken ende an liebarden,
 An tygren ende an luparden:
 Dit was grote werdichede.
 An die mynste, hevestu mede
 355 Ghewelt verloren om dijn liegen,
 Dats an mesien ende an vliegen.
 An de middelste hevestu gewout,
 Omdat du te bet merken zout,
 Dat du here altoes was bleven
 360 Der beesten, adstu niet begeven
 Tgebod dat di God geboed:
 Dus vielstu neder in groter noet.

Hoe God den man benedyede.

IX

- God benedyede den man,
 Ende seide dese woert daran:
 365 „Wast ende wert menichfout”.
 Dit wort, dat men bescreven hout,
 Ghaet jegen den buggren, de spreken
 Valschelike in haren treken,

- Dat huwelic te ghere stonde
 370 Ne mach wesen sonder zonde.
 Dies waent, hem wert swaer perdoen:
 God ne hiet noyt zonde doen.
 Hi sach dat hi adde gemaect;
 Al waest goed ende wel geraect.
- 375 Vulmaect es nu hemel ende erde,
 Ende hare cierheit met groter werde.
 Des selfs dages vervolde hi mede
 Alt werc daer hi hem toe dede,
 Ende rustem upten zevenden dach.
- 380 Niet dat hem die pine verwach;
 Maer dat hi zijn maken liet.
 In zulken ne merkets oec niet,
 Hine maect noch alle dage
 Vele dincs, dans gheene sage;
- 385 Maer hine maecte niet hier naer,
 Sine materie ne was al daer
 Ghemaect, ofte haer gelike.
 An Adame was sekerlike
 Die materie van alden lieden.
- 390 Dit willic an zijn vlesch bedieden.
 Van zinen vlesche so eist al
 Dat es, ende was, ende wesen zal,
 Ende menscelike vorme hevet ontfaen.
 Vander zielen zuldi verstaen
- 395 Dat, so wie so vlesch gewan
 Van Adame, den ersten man,
 God ghaf hem ziele gelijc Adame.
 Die zevende dach hevet de name,
 Daer God up ruste, zaterdach;
- 400 Ende in ebreusch, alsict zach,
Daerne de Jueden heten sabaet,
 Dats ruste Gods, daert al an staet.
 Ende hi benedidene, dats waer.
 Sint vierde menne menich jaer.
- 405 Dus, als ghi hebt vernomen,
 So eist ons van Moysese comen,
 Dat God maecte hemel ende erde

- Ende al dat horde te haere werde.
 Al benedide hijt ende zeinde.
 410 Dat was eert oyt iet reinde;
 Want eene fonteine van groten prise
 Quam uten erdschen paradyse,
 Die ghaf natheit in geerre tijt
 Al om ende omme der warelt wijt.
 415 Die fonteine bediet Marien,
 Die droech Jhesum, den vrien,
 Diet al met doechden maecte nat.
 Hier na zalic verclaren bat
 Wat rivieren daer ute quamen,
 420 Ende hoe dat si hieten bi namen.
 Hort van Adam dat besceet:
 God maectene, alst hier voren steet,
 Vander erden, vanden lime;
 Na den vleesche eist dat ic rime.
 425 Die ziele maecte hi van niete.
 Weet wel dat hi achterliete
 Die waerheit, de niet geloefde dies.
 Die lettere seght dat hi inblies
 Hem den levendeliken geest.
 430 Dat bediet recht alre meest
 Dat hi die ziele zende int vat.
 Plato doolde in deser stat,
 Die edele clerc van hoger name.
 Die seide dat smenscen lichame
 435 Die Ingle maecten, ende God den geest.
 Dat bediet recht alre meest
 Dat die ziele ware oec mede
 Ghemaect vander Godlichede.
 Ware dat waer, sone mochte dan
 440 Gheene sonde doen de man
 Nichte meer dan ons Here,
 Noch oec sterven nemmermere.
 Die man was gemaect vander moude:
 Dat merct wel, in manliker oude,
 445 Volcomen van crachte, in volre joget,
 Vulmaect van leden, in alre doget,
 Wildi tghebod Gods niet begeven,

Dat hi wel ewelike mochte leven.
 Verbrake hijt oec in enigher noet,
 450 Dat hiere om zoude smaken de doet:
 Dus was hem vri wille gegeven
 Weder hi sterven wilde of leven.

Leven van Sint Franciscus.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 416.
 „ „ Maerlant's Werken beschouwd als Spiegel van de dertiende eeuw, bl. 67—69.
 G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I, 244.
 J. PRINSEN, Handboek, 66, 113.
 J. TIDEMAN, Leven van Sint Franciscus, Leiden, 1848.
 J. FRANCK, Collation der Handschrift von Sinte Franciscus Leven in Tijdschrift IV, bl. 100—110.
 T. D. DETMERS, Aanteekeningen op de Middel-Nederlandsche Berijming van Sinte Franciscus Leven, Groningen, 1894.

Vs. 2185—2520.

*Hoe hi hem sette ten suren
 Ende hoene solaesten de creaturen.*

Als Fransoys hevet vernomen,
 Dat bi sire exemplen comen
 Vele lieden, die hem bekeren
 Om te dragene teruce ons Heren
 5 Gewilleke met bernende moede,
 So verstoutte hem de goede,
 Als vaendragere van Gods here,
 Om te comene metter ere
 Toter hoocheit van den zege,
 10 Ende dat met duechden alle wege.
 Hi verstont nauwe dat woort,
 Dat de apostel brochte voort,

- Die spreict: „Die horen te Cristus name,
Si hebben gecruust haren lechame
- 15 Met begaerten ende met zonden,
Want sise scuwen tallen stonden.”
Met so staerker discipline
Bant hi die begherten zine,
Dat hi cume teregher ure
- 20 Nutte de voorderste sire nature.
Hi seide: „Hets swaer te vulbringene
Den lechame te gehingene,
Te hebbene dat hem bedaerf,
Men moeten bugen enichwaerf
- 25 Den sinnen ende sijn onderdaen
Die ter vleescelicheit bestaen”.
Hier omme, als hi was gesont,
Nutte hi selden teniger stont
Gesoden spise, dor enige dinc.
- 30 Waest ooc dat hise ontfinck,
So mingdire asschen mede,
Of waters so vele hire toe dede,
Datti met dustarigher zake
Die spise benam de smake.
- 35 Wat soudic maken tale lanc
Vanden wine, dien hi dranc?
Want hi waters sijn gevouch
Cume dranc, ende niet genouch,
Als hem die hitte entie dorst
- 40 Ontsteken hadde sine borst.
Maniere vant hi, sijt zeker das,
Van abstinencien die meerre was;
Altoos dyedi ende wies
In volchne ende in pleichne dies.
- 45 Ende al was datti was comen mede
Ter hoocheit vander vulmaecthede,
Altoos vernieude yet sijn sin
Als of hi eerst ware int begin;
Want hi met sulker pine mede
- 50 Purgierde des vleeschs oncuuscede.
Nochtan als hi ghinc weder ende vort
Om te predekene ons heren woort,

- Gevouchdi hem in vele dingen
 Metten gonen, diene ontfingen,
 55 Als om tontfane de spise;
 Maer cam hi thuus, in alre wise
 So hilti vaste ende zere
 Sine abstinencie in allen kere.
 Dus so heefti hem gegeven
 60 Hem zelve scaerp wreet in sijn leven,
 Ende zinen evenkerstinen mede
 Gevouch in die menscelijchede,
 In allen dingen sonder waen
 Der ewangelien onderdaen.
 65 Hi was exemple talre stede,
 Niet vastende, maer etende mede.
 Als hi was in moetheden groot,
 Was dicken die aerde bloot
 Bedde, daer zijn lechame up lach;
 70 Ende dicken hi slapens plach
 Sittende, thooft an enen steen,
 Of an een hout, els bedde negeen,
 Een armen roc, ende el niet, an.
 Aldus diende de goede man
 75 Onsen here menichfoude
 In naecteden ende in coude.
 Som wile was hem gevraget,
 Welker wijs hi hem bedraget
 Vanden couden wintre wreet,
 80 Ende hi so dinne was gecleet?
 Met heten wille hi dit andwort,
 Alst hem de helege geest gaf vort:
 „Waert so dat wi waren van binnen
 Yet geporret in onse zinnen
 85 Met begherten vanden viere
 Van hier boven in eneger maniere,
 Tcoude van buten soudon wi dragen
 Lichtelike sonder clagen.”
 Hi scuwede dat sochte cleet,
 90 Ende minnet waest scarp ende wreet;
 Want hi seide, datti wel wiste,
 Dat bedi Johan Baptiste

- Van Gode was geprijst hier af.
 Als men hem een roc gaf,
 95 Daer hi zochteit gevoelde an,
 Riedde hine met pesen van binnen dan;
 Want hi seide, alst staet in bouken,
 Datmen niet ne soude zouken
 Sochte cleder ende goede
 100 In husekine der aermoede,
 Maer in groter heren zalen,
 Alst God spreekt in zire talen.
 Sekerlike haddi vonden,
 Dat de vianden tallen stonden
 105 Van scaerpen cleden waren in vare,
 Ende daer si sochter warden geware
 Entie precieus ende diere,
 Daer ghincsi tvolc in coren sciere.
 Dies gevel in ere nacht,
 110 Als hi dor der ziecheden cracht,
 Bede van hoofde ende van ogen,
 Die hi dicken moeste dogen,
 Een cussin, jegen zine costumen,
 Hadde onder zijn hooft, van plumen,
 115 Dat die duvel daer in ghinc,
 Dat hine moeide vander dinc
 Tote mattintijt, ende dede
 Hem verdriet in zine gebede,
 Tote datti riep zinen geselle,
 120 Ende hijt dede uter celle
 Dat cussin enten duvel mede
 Verre dragen tere stede.
 Daer die gone uter celle ghinc,
 Om te doene gone dinc,
 125 Verloos hi al daer ter steden
 Alde macht van zinen leden,
 Onthier ent Fransoys heeft verheest
 Alle biden helegen geest,
 Die hem van herten ende van lechamen
 130 Die cracht gaf weder al te zamen,
 Die hi hadde eer dat gevel,
 Met sinen woorden ende met niet el.

- In disciplinen hart van moede
 Hi stont altoos in sire hoede;
 135 Grote zorghe drouchi tsamen
 Sire zielen ende sijns lechamen,
 Hoe hise reine houde met eren;
 Want in beghinne in sijn bekeren
 Baeddi hem zelven in wintertijd
 140 In yse, in watere, diep ende wijd,
 Om datti zinen huusviant
 Binden wilde in enen bant,
 Ende hi dat witte cleet, dat clare,
 Dat der zuverheden ware,
 145 Van den vleesceliken brande
 Houden soude sonder scande.
 Ooc seidi al openbare,
 Dat vele gedoochdeliker ware
 Enen geesteliken man groot coude
 150 Te gedogene menichfoude
 In zinen vleessce, dan hi binnen
 Gevoelen soude in sine zinnen
 Een lettelt hitten teniger steden
 Van vleesceliker oncuusheden ¹⁾.
 155 In de woestine van Sarthane,
 Daer hi somwile plach te gane,
 Lachi eens in zine gebede
 In sine celle tere stede.
 Daer riepene de viant te zamen
 160 Drie waerf bi zire namen.
 „Wat wiltu?” heefti geandwoort.
 Valscelike sprac hi dit woort,
 Die viant, ende seide openbare:
 „En es ter werelt zondare,
 165 Bekeert hi hem, God ne vergevet
 Al dat hi oyt mesdaen hevet;
 Maer so wie hem zelven doot
 Met penitencien te groot,
 Hine gewint nemmermere
 170 Genaden an onsen here”.
- Die goede man hevet verstaen
 Biden helegen geeste zaen

1) hs. *ondersceden*. Zie *Mnl. Wdb.* V, 403.

- Die boosheit vanden viant,
 Hoe dat hi hem dies bewant,
 175 Hoe hine ter laweit dade keren.
 Dat toocht dit, datic hier sal leren:
 Want al te hant, zijt seker dies,
 Dat de viant up hem blies,
 Die met sinen ademe doet
 180 Colen bernen metter spoet,
 Cam te hant den helegen man
 Sjins vleeschs sware coringe an.
 Als de minre der reinichede
 Dat gevoelde daer ter stede,
 185 Heefti den roc ofgedaen
 Ende ghinc hem metter corde slaen.
 „Broeder ezel!” spreecti, „ha! ha!
 Dus betaemt di datmen ga:
 Dits die gesele tinen doene.
 190 Die roc dient ten religioene,
 Die thelege tekin draecht vor ogen.
 Men sal dat niet gedogen
 Dattene doncuusche stele te waren.
 Waer so du wilt mogestu varen”.
 195 Hier toe met wonderheten moede
 So wart al ontsteken de goede,
 Ende heeft sine celle upgedaen
 Ende es ute int hof gegaen,
 Daer hi hem zelven moedernaect
 200 In der snee warpt ende mesmaect.
 Seven hoopkine te handen
 Maecti daer of metten handen,
 Die hi voor hem zelven lede;
 Sinen vleesche hi daer toe sede:
 205 „Dijn wijf so es de meeste ginder;
 Dese vier andre dine vier kinder,
 Twe sonen ende twe maechdekine;
 Gone andre twe achtic te sine
 Knechte ende dierne, die di sijn
 210 Orbare ten dienste dijn.
 Nu cleet dese alle, si hebbens noot,
 Want si bliven van coude doot.

- Beghinti dat volc te vervaerne,
 So diene énen here gaerne''.
- 215 Alder so wort de viant
 Verwonnen ende voer wech te hant.
 Die helege man, daer wijt of tellen,
 Keerde metten zege in sire cellen.
 Want als hi zere ende genouch
- 220 Buten tvleesch pijnde ende slouch,
 Bluscht hi den brant der oncuuscede
 Van binnen altemale daer mede,
 So dat hi clene no groot daer naer
 Daer of niet gevoelde een haer.
- 225 Een sijn broeder, die daer mede
 Al doe lach in zine gebede,
 Die zach dese dinc al ane
 Bi der soonre claere mane,
 So dat Fransoys wart geware,
- 230 Ende ondeckede hem openbare
 Vander coringe den proces,
 Ende geboot hem vaste des
 Dat hi niemene die levet,
 Als lange als hi den geest inhevet,
- 235 Die dinc ondecke up genen dach,
 Die hi van hem ghinder zach.
 Hine leerde niet te doodden allene
 De zonden van den vleesche gemene
 Ente breken de breckelichede,
- 240 Maer hi leerde daertoe mede
 Te hoedene de uterste zinne,
 Daer die doot bi comt inne
 Toter zielen, datmen de wachte
 Met nereste ende met alre crachte.
- 245 Hemelichede vanden vrouwen,
 Hare spreken ende haer upscouwen,
 Die de menige verduwen,
 Hiet hi nerenstelike scuwen;
 Want hi sprac: „De cranke breken
- 250 Dicken bi alzulken treken,
 Ende ooc hevetmen verheest
 Dicken cranken den staerken geest.

- Hen ware te wel geproevet man,
 Hennes die met hem wandren can
 255 Niet mogeliker zonder smitte,
 Dan sonder smerte ende zonder hitte
 Mogelijc es ooc te gane,
 Als ons scrifture doet te verstane,
 Int vier ende in dat hete gloet
 260 Enen mensce al baervoet".
 Die hadde sine ogen so gekeert ¹⁾
 Van sulker ydelheit ende geleert ²⁾,
 Datti daerwaert niet ne sach,
 Ende hi sinen geselle plach
 265 Te seggene, daer hi ghinc allene,
 Dat hire int ansijn cume kende ene.
 Want zeker dochten niet wesen,
 Dat yemen zoude int herte lesen
 Hare gedane ende hare gelike,
 270 Die dat vierkijn haestelike
 Weder levende maken connen
 Van den vleesche, dat es verwonnen,
 Entie clareit smetten mede
 Van der reinre zuverhede.
 275 Hi zeide, dat met wive spreken
 Niet dan gedwas ware of treken,
 Sonder in biechten allene
 Ende in leringe, cort ende clene,
 Na dien dat ere ende zalichede
 280 Eesschet, ende tijt ende stede.
 „Wat bederven of wat doene",
 Sprac hi, „zal van religioene
 Man met talen doen met vrouwen,
 Sonder alsi souken met trouwen
 285 Van haren mesdaden raet
 Iof van haren levene betren staet?
 Daer te grote sekerheit es in,
 Scuwet men den viant te min;
 Ende vonde de viant tsijns ³⁾ een haer
 290 Anden mensche, weet over waer,
 Hi zout doen dyen herde zaen
 Tere balken sonder waen".

1) hs. geleert. 2) hs. gekeert. 3) te sijns.

- Ledichede, die wortel ende zaet
 Es, daer al quaet gepens uut gaet,
 295 Hiet hi scuwen meer dan yet el.
 Hi proevet bi exemplen wel,
 Dat wederstromige vleesch, dat trage,
 Salmen temmen onder de slage,
 Ende met nutteliker pine.
 300 Hier bi hiet hi den lechame zine
 Broeder ezel, want hine vaste
 Dwanc te bordine ende te laste,
 Ende gheseldene met risen
 Ende voeddene met cranker spisen.
 305 Waest ooc, datti yemene zach
 Ongestadich, ledich, entie plach
Tetene dat een ander wan,
 Dien hieti broeder vliege dan,
 Om datti geen goet ne dede
 310 Ende hi tgoet besmette mede,
 Ende hi onwaert ende leet
 Met elken goeden mensche heet.
 Bedi seit hi te somiger ure:
 „Ic wille mijn covent labure,
 315 Dat si niet bider ledichede
 Met herten of met tongen mede
 Noweder pensen no spreken,
 Daer si den orlof mede breken.”
 Hi hietten broeders talre wile
 320 Silencie houden van dewangile,
 Dat si souden tallen steden
 Van allen woorden van ydelheden
 Hem wachten herde nerenstelike.
 Als die daer of zekerlike
 325 Moeste geven sonder zage
 Redene ten jonxten daghe.
 Waest dat hi enigen broeder zach,
 Die idele woort te vele plach,
 Die scalt hi utermaten zere,
 330 Ende dan zeide de goede here:
 „Gevoege zwigen met reinen moede
 Es der zuvere herten hoede,

Ende ene doget herde groot,
 Want dat leven entie doot
 335 Es vele an de tonge belanc
 In woorden ende in smaken gemanc."

Spiegel Historiael.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 482 vlgg., II, 295 vlgg.
 G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I, 231; 255—256.
 J. PRINSEN, Handboek 67, 120.
 M. DE VRIES en E. VERWIJS, Jacob van Maerlant's Spiegel Historiael, 3 dln.

III P. VIII B. c. XCIII.

Der Vriesen privilegie.

Tien tiden dat die eerlike Pippijn,
 Alst God wilde ende soude sijn,
 Coninc was van al Vrankerike.
 Alle die lieden ghemeenlike,
 5 Die lants der zee saten hene,
 Tusscen der Wesere enten Zwene,
 Dat tien tiden hiet Sincval,
 Wart ane Gode bekeert al,
 Bi Willeborde, bi Willade,
 10 Ende bi Bonefacis predicade.
 Willebort wart in Utrecht
 Aerdsch bisscop gemaect recht;
 Bonefacis wart bisscop mede
 Te Magensen indie stede,

- 15 Ende Wilhaet die moeste anenemen
 Dat erdsch bisscopdoem van Bremen.
 Dit lant, dat wi noemen al,
 Tusscen der Weseren ende Sincval,
 Dat was al, breet ende lanc,
 20 Onder coninc Pippijns bedwanc,
 Wantse die edele prince verloeste,
 Ende quijtte ende vertroeste
 Vanden bedwange der Normanne,
 Diese slougen ende roveden nochtanne.
 25 Ende vanden hertoghe Rabbout mede,
 Die doe hilt stoel ende stede
 Te Wiltenburch, dat nu na recht
 Heet die stat tUtrecht;
 Want coninc Pippijn ende sine manne
 30 Die verwonnen dese tyranne.
 Pippijn, die dit dede ghinder,
 Die wan ane sijn wijf vier kinder,
 Die heilech ende salich bleven,
 Hier ende int euwelike leven:
 35 Den groten Leuwe, die paues sat
 Tote Rome binnen der stat;
 Den groten Kaerle, die mogendelike
 Coninc was in Vrancrike;
 Enter heileger maget Geertruden,
 40 Die noch besouken vele luden;
 Ende vrouwe Begge, die na dat
 Lange in wedudoeme sat,
 Daer soe te lone nu hevet of
 Den hogen loen, der lieder lof.
 45 Alse coninc Pippijn versciet,
 Kaerle sinen sone hi liet
 Coninc; — die vinc ane sijn doen
 Rechts alse een onvervaert lyoen,
 Ende dwanc onder sine hande
 50 Der heileger kerken viande:
 Deenen, Sassen, Beyeren, Swaven,
 Alle die princen ende die graven,
 Vander Elven toten Rine;
 Al neecht den swerde sine

- 55 Vanden berghe toter Nort zee,
 Ende was patricius, dats noch mee,
 Van Rome gemaect, alse die cronike
 Seghet noch van Vrankerike.
 Daer naer te keysere van Romen,
- 60 Dus es hi te tween cronen comen.
 Hier bi quam deerste crone danne,
 Dat die Duutsche, die Alemanne,
 Den Roemscen keyser coes bi wette,
 Datmen tAken in den stoel sette;
- 65 Want die paues Leo cuerde dat,
 Ende sette tAken in die stat
 Upten stoel sinen broeder daer,
 Ende conformeerde ende maecte claer,
 Ende wijede daer die capittle in desen,
- 70 Alsemen daer al noch mach lesen.
 Leo die paues sciet van Aken,
 Van sinen broeder, na dit maken,
 Ende alse hi te Rome quam,
 Worden hem die Romeine gram ¹⁾,
- 75 Ende leiden hem up enen Kerstdage
 Teere processie eene laghe,
 Ende hebbene daer gheblent,
 Ende up enen ezel woch gesent,
 Ende seiden: „Vare uut desen lande,
- 80 Drach dinen broeder dese scande,
 Ende sech hem, wine willen niet
 Dat hi over ons ghebiet;
 Ende of hijs macht heeft, doe wrake
 Van aldus gedaenre sake,
- 85 Want hi onse eere ende onse macht
 In Almaengen hevet bracht”.
 Dus quam die paues bi desen saken
 Upten ezel ghevaren tAken,
 Daer Karel met groten payse
- 90 Woende in sinen pallayse;
 Ende alse hi niemare horde das,
 Dat sijn broeder comen was,
 Die paues, in so groter scande,
 Wart hi bedroevet, ende al de lande

1) Hier ontbreken : Ende bejageden, eer sine ontgingen, datmens niet en soude gehingen.

- 95 Daertoe al gemeenlike,
 Almaengen ende Vrankerike;
 Ende hi vergaderde groot here.
 An hem vielen met groten ghere
 Die Deenen entie Normanne,
- 100 Die Sassen, ende daertoe nochtanne
 Tfolc dat upter zee woent al
 Tusscen der Wesere ende Sincval,
 Dat wi Vrieselant heten bi namen.
 Duutsche, Beyeren, Swaven tsamen,
- 105 Lottrikers, Vlaminge, Bertoene,
 Ende ander menech ridder coene,
 Al eist up Rome ghetogen,
 Om te wrekene des paues ogen.
 Die stat hebben si ommelegen:
- 110 Elc lants volc bi hem moeste plegen
 Te houdene sine porte daer
 Jegen der Romeinen vaer.
 Teenen tiden quam sulc geval
 Den volke, dat tusscen Sincval
- 115 Enter Wesere sat alleene,
 Dat daer was ene scare gemene,
 Ende altemale Vriesen hieten,
 Dat die Romeine up dat volc lieten
 Haer ridderscap uteriden
- 120 Teere porten, daer si lagen tien tiden,
 Want sise wers gewapent sagen.
 Daer lieten hem die Romeine jagen
 Vanden Vriesen met gewelt,
 Want sine consten behouden tfelt,
- 125 Entie Vriesen omme tgewin
 Quamen mettem ter porten in,
 Ende wonnen hem af die stat,
 Want die Romeine waenden dat,
 Dat incomen ware alt here:
- 130 Dus wonnen sijt met cleenre were.
 Te hant die Vriesen die porten sluten,
 Ende lieten den coninc Karel buten
 Ende bejageden, eer sine ontfingen,
 Datmens niet en soude gehingen,

135 Dat si van danen vort emmermere
 Wesen soudē onder here,
 Sonder onder des keyzers macht,
 Ende hem helpen met alre cracht
 Jegen die viande der kerstijnhede,

140 Den paues tsine onderdanich mede
 Ende hare tienden haren kerken
 Gheven ende haren clerken.

Die paues Leo bescreef hem dat,
 Die aldaer was tier stat,

145 Ende God daer weder sine ogen gaf,
 Karel, die vro was daer af,
 Ende andre princen mede tfulle.
 Leo gaf hem hier af bulle,
 Ende leidere oec up sinen ban,

150 Dat geen prince quame daer an
 Dat hi die Vriesen meer bedwonge,
 Hine verwietene met sire tonge.
 Karel conformeerde mede
 Dese vriheit aldaer ter stede,

155 Entie Romeine baden ghenaden
 Den paues van haren mesdaden,
 Omme die miracle, diere gevel.
 Leo vergaeft hem also wel.

Dit seggen die Vriesen dat gesciede.

160 Nu en vintmen ne ghene liede,
 Die ie ystorien bescreven,
 Dat oint Karel, die hadde leven,
 Van Rome die stede besat;
 Ende noint ne gesciede dat,

165 Noch noit gewouges coronike,
 Dat noit coninc van Vrancrike
 Paues te broedere gewan;
 Ende Puppijn, die sente Geertruden wan,
 Was [doot C ende LIII jaer,

170 Ende tusscen desen, dat es waer],
 Ende Pippijn, groet Karles vader,
 Alsement hier voren vint algader,
 Waren C ende XXI jaer;
 Ende Puppijn, die Vrieselant dede den vaer,

- 175 Ende dat lantschap onderdede,
 Ende Rabboude verwan mede,
 Was sente Geertruden suster sone,
 Ende oec oudervader de gone
 Puppijns, die groeten Karle wan.
 180 (Wat meenen die Vriesen dan?)
 Ende des paues Leuwen vader,
 Dien sine ogen beede gader
 Uutgesteken waren, was een Romein,
 Ende hiet Arnout, vintmen al plein.
 185 Die dese rude boerde vant,
 Was emmer ute Vrieselant,
 Een rudaris, ende was bedroghen.
 Hi waende, dat niet wesen moghen
 Meer Pippine inde werelt dan een:
 190 Hier inne dooldi, alst wel sceen.
 Hem was oncont die coronike
 Van Rome ende van Vrankerike,
 Ende wilde visieren, dat metten rechte
 Elc Vriese omme sine vriheit vechte.
 195 Ende wi niewer en vinden bescreven,
 Dat noit so goet volc ontfinc leven,
 En moeste meester ende here
 Over hem hebben, sout staen in deere.
 Dus saelt staen toten doemesdage,
 200 Wien soot leet si, ofte wiet clage.
 Ja, die IX ingelen chore,
 Naer dat ic bescreven hore,
 Sijn deen boven, dander onder.
 Die quade gheeste, dits meerre wonder,
 205 Hebben macht deen boven den anderen,
 Die omme ons te hoenne wanderen.
 Naer doemesdach sal tkint Marien
 Breken alle heerscapien.
 Ja en spreect in dewangelie God,
 210 Ende sijn raet ende sijn gebot,
 Datmen den keyser tsine gheve,
 Ende God tsine, die wile men leve?
 Die dan genen here es onderdaen,
 Hijs jegen Gode, willement verstaen.

- 215 Nu, ghi Vriesen, laet u genoeghen,
 Leert u onder die heren voeghen.
 U privilegie es spot ende sceren,
 Voer alle princen, vor allen heren.
 Ic wane ghire in sijt verdullet:
 220 Soe was met botren ghebullet,
 Soene conste ghene zonne gedogen,
 Anders haddise moghen toghen!

IV P. I B. c. XXV—XXVI.

Roelants achterste wijch.

- Doe die kerstine dus doot bleven,
 God onse Here en wilde niet geven
 Den heidinen daer met die ere,
 Want donse vochten also sere,
 5 Ende vercochten hem so diere,
 Dat die heidine in ghene maniere
 Ne consten behouden tfelt,
 Ende traken henen met gewelt
 Met menegen ontbondenen vane.
 10 Roelant, die vermoyt was van slane
 Ende sine vrient hadde verloren,
 Die liep verwoet, in groten toren,
 Te soukene of iemene ware
 Achter woude harentare,
 15 Daer hi an wrake sinen moet,
 Alse eene leuwinne verwoet,
 Die hare jonge sijn ontdragen.
 In dit souken, in dat jaghen,
 Vant hi enen Sarrasijn,
 20 Swarter dan een besinget swijn,
 Die gheschuult was na der plaghe
 In dat wout in eene haghe.
 An eenen boem so bant hi dien,
 Dat hi hem niet en mochte ontflien,
 25 Ende es up enen berch ghetoghen
 Omme te scouwene van hoghen,
 Waer die heidine henen waren.

- Hi sach vele grotre scaren,
 Ongetellet, doctem wale.
 30 Neder so quam hi te dale
 Van Roncevale ende nam den horen,
 Van yvore, scone, uutvercoren,
 Ende blies met grotre pine.
 Die kerstine horden die busine,
 35 Die in haghén waren geslopen,
 Ende quamen alle them gelopen,
 Want si kenden den horen wel,
 So datter hem anevel
 Omtrent C ende meer.
 40 Mettien dedi eenen keer
 Toten Sarrasijn tien stonden,
 Dien hi anden boem hadde gebonden,
 Ende dregedem te nemene tlijf,
 Hine wise hem den keytijf
 45 Maercerise, diet al hevet beraden.
 Die Sarrasijn die bat ghenaden,
 Ende swert, up dat hi moet leven,
 Hi wilre hem lijctekijn af gheven.
 Doe leeddene Roelant up dat velt,
 50 Daer dat heidiñ here helt,
 Ende hi wijsdem in die porsse
 Maercerise up enen roden orsse,
 Met eenen schilde, die was ront.
 Roelant sciet van hem ter stont,
 55 Ende hem wies herte ende moet,
 Ende hem verstoremde sijn bloet,
 Also hi Gods viant sach,
 Die hem hadde up dien dach
 Also grote scade gedaen.
 60 Met groter druust so viel hi saen
 In die vianden mettien;
 Eenén heefti daer versien,
 Die de meeste was vander scare:
 Daer so trac hi hem bet nare.
 65 Gode riep hi ane, den hoghen,
 Ende hevet sijn goede swert getogen,
 Ende slouch genen ruese mettien

- Vanden hovede tusscen twee dien,
 Ende dat ors oec mids ontwee.
- 70 Die ruese viel, no min no mee,
 Met half den paerde, de luchter zide
 Vander rechter versceden wide.
 So coene en was up dien dach
 Sarrasijn, die sach den slach,
- 75 Dat hi des swerts ontbeiden woude.
 Maercerise lietsi upter moude
 Met cleenre menechte ende vloen.
 Maercerij's wilde al tselve doen,
 Maer Roelant was hem te naer.
- 80 Hi moeste tgelach betalen daer,
 Ende bleef mede ghinder doot.
 Aldaer was echt de wijch so groet,
 Dat Roelants C gesellen goet
 Daer bleven doot in haer bloet,
- 85 Ende Roelant wart met vier speren
 Duerreden daer inder weren,
 Ende met steenen geworpen so,
 Dat hi cume danen ontflo.
 Maercerij's broeder Belygant
- 90 Die vloet danen ende rumde tlant.
 Diederick ende oec Boudene
 Vloen int wout om tlijf te houdene.

Des stouts Roelants doot.

- Karel en wiste no clene no groet
 Van desen stride, van derre noot,
 So dat hi Porchesers den pas
 Met sinen volke leden was.
- 5 Roelant, die sere was ghewont,
 Ende sere moede daer ter stont,
 Dreef rouwe ende jammer groot
 Om der heilegher ridderen doot.
 Ten voete van Porchesers hi quam;
- 10 Sine ruste dat hi nam
 Onder eenen boem, bi enen stene,
 Die up stont gherecht allene,
 In eene mersch bi Roncevale,

- Die scone was gegroyet wale.
- 15 Aldaer so begaf hi tpaert.
 Nochtoe haddi sijn goede zwaert,
 Durenden, dat was so scone
 Gelijc der clærheit vanden trone.
 Dat en mochte scaerden no breken,
- 20 Want emmer eer die handen weken.
 Sijn hilde was van yvore,
 Die appel beril, alsict hore;
 In den appel stont also
 Ons Heren name Alpha ende O;
- 25 In die lempele stoet van goude
 Een cruce, sulc als hi hebben woude.
 Also hi dat uut hevet getogen,
 Sach hijt an met droeven ogen,
 Ende dedere up een zwaer geclach,
- 30 Want hi hem dies sere ontsach,
 Dat comen mochte in heidijnre hant,
 Die den kerstinen waren viant.
 Up eenen harden maerbersteen
 Wille hi tgeent breken in twee;
- 35 Drie slagen slouch hi ongheduert,
 Dat die steen in sticken scuert,
 Maer het bleef al onghescaet.
 Doe vant hi enen anderen raet,
 Ende sette den horen te monde,
- 40 Ende blies eene cuerte stonde,
 So dat die horen spleet ontwee,
 Ende sine aderen, dats wonder mee,
 An sinen halse scuerden mede
 Van grotre cracht, die hi dede.
- 45 Gheent luut, also alst dingel drouch,
 Karele indie oren slouch,
 Die VIII milen verre was dane.
 Die keyser hadde wille te bestane
 Weder te keerne omme dit doen,
- 50 Maer het ontriet hem Gauloen
 Ende seide: „Hi jaget in den foreeste,
 Dies blaset hi omme sine feeste”.
 Roelant verloos al sijn gewelt,

- Ende lach int gras daer upt velt.
- 55 Daer quam sijn broeder Boudene toe,
 Also hine sach, was hi vroe
 Ende wijsde dat hi hem drinken brochte,
 Want die dorst dedem onsochte,
 Ende hem was die tale ontgaen.
- 60 Boudene liep omme water saen,
 Ende hine hevet gheen versien.
 Roelants paert vant hi mettien;
 Want hi den broeder sach bider doot,
 Reet hi naer met haesten groot,
- 65 Omden keyser te bringene mare.
 Mettien so quam Diederick dare
 Ende also hine sach so na der doot,
 Dreef hi rouwe ende jammer groot.
 Hi bat hem, vor dat hertebreken,
- 70 Dat hi bijechte wilde spreken.
 Nu hadde Roelant updien dach
 Bijechte gesproken, want hijs plach,
 Ende Gode ontfangen mede;
 Want Tulpijn seget, het was de zede
- 75 Vanden ridderen, eer si vochten,
 Dat si hem aldies bedochten.
 Roelant sprac somech wort,
 Met pinen brochti tleste vort;
 Boven siere herten hi geprant
- 80 Sijn vleesch aldaer metter hant,
 Ende hi seide aldus mettien:
 „Ic sal in desen vleesche sien
 Minen behoudere, den hogen”.
 Doe leidi die hant up de ogen,
- 85 Ende hi seide drie waerf mettien:
 „Met desen ogen salickene sien.”
 Ende daer hi sciet des lives ave,
 Seidi: „Ic zie bider Gods gave
 Die bliscap die noit oge sach,
- 90 Noch ore gehoren mach,
 Noch menschen herte bekinnen,
 Dat God gbereet heeft diene minnen.”
 Oec bat hi ter selver tijt

Voer alle die bleven inden strijt,
 95 Ende hi dede sinen ende
 In Julius up die XVIde kalende.

IV P. I B. c. XXIX.

Tscelden jegen die borderers.

Hier moetic den borderes antwoorden,
 Die vraye ystorien vermorden
 Met sconen rime, met scoenre tale.
 Omdat die worde luden wale,
 5 Entie materie es scone ende claer,
 So doen sise verstaen vor waer.
 Desen groten Karle, van live reine,
 Dien heten si in Walsch Charlemeine.
 Men lese in Walsch die coronike
 10 Van algader Vranckerike,
 Van Rome, daer hi keyser sat;
 Men gha tAken in die stat,
 Daer hi selve in fiertren leget;
 Men lese Eynaerde, die van hem seget
 15 Sine viten altemale;
 Men lese Segebrechte also wale
 Van Gembloys, die van hem screef;
 Men lese Tulpine, die van hem dreef
 Den raet vele van alden meesten,
 20 Ende vele screef van sinen jeesten,
 Ende alle vraye ystorien gemeine:
 Sine weten niet van Charlemeine.
 Een en broeder haddi, hiet Karleman,
 Die met hem regneren began,
 25 Die staerf; ic en weet ofsi over een
 Die name mingen van desen tween.
 Die scone Walsche valsche poeten,
 Die meer rimen dan si weten,
 Beliegen groten Karle vele,
 30 In sconen worden, in bispele,
 Van Fierabrass van Alisandre,
 Van Pont Mautriple een andre,
 Dat algader niet en was;

- Van vier Heimskindre dat ic las,
 35 Daer ic af in groet Karles dagen
 Noint ystorie horde gewagen,
 Van bere Wisslau die saghe:
 Dit es al erande asage,
 Datmen aldus goeden man
 40 Met loghene prijs leget an.
 Oec sijn some Walsche boeke,
 Die werdich sijn grotere vloeke,
 Die van Willemme van Oringen
 Grote sterke ystorien singen,
 45 Ende wilne beter dan Karel maken.
 Willem, dat sijn ware saken,
 Was een Duutsch, een ridder goet,
 Maer niet so vorbare, datmen moet
 Karle iet geliken alleene,
 50 Maer minder noemen ende noch als clene
 Alse Roelant was of Olivier,
 Of van Denemaerken Ogier.
 Karel, dat sijn ware dinghe,
 Was best onder die Kaerlinghe.
 55 Artur was in sinen stonden
 Die beste vander tafelronden,
 Hoe si van Lancelote zinghen
 Ende van Willemme van Oringen.
 Si wanen die tArleblanke comen,
 60 Alsi daer hebben vernomen
 Die grave liggende harentare,
 Dat van Willems orloghe ware;
 Neent! het sijn die hoghe heren,
 Die te Roncevale bleven met eeren.
 65 Willem was een rudder goet,
 Ende storte menech waerf sijn bloet
 Duer Gode; sijnt wart hi hermite.
 Die lesen wille sine vite,
 Te sente Willems, inde wostine,
 70 Daer hi dogede meneghe pine,
 Ende daer hi heilech es verheven,
 Vint hise al van hem bescreven.
 Die Walsche bouke lieghen van hem,

Die uten Walschen van Haerlem
 75 Clays, ver Brechten sone, dichte,
 Daer scone worde in sijn ende lichte.
 Van Karele hebbic geseit al waer
 Cortelike ende claer.
 Hier latict, want het es te vele,
 80 Dat scelden up die menestrele,
 Ende ghae te miere ystorien weder
 Van Kaerle, die ic leide neder.

Heimelijkheid der Heimelijkheden.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 474.
 G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I, 254.
 J. PRINSEN, Handboek, 65.
 A. A. VERDENIUS, Jacob van Maerlant's Heimelijkheid der Heimelijkheden, Amsterdam, 1917.

Vs. 1053—1196.

Viere tiden sijn binden jare.
 Die lentijn beghinnet dare,
 Daer in Maerte der sonnen ganc
 Dach ende nacht maect even lanc.
 5 Dan vernuwet lijf ende lucht,
 Die winde vliegghen hare vlucht
 Die snee verdoyet al te male,
 Beken lopen in den dale,
 Die fonteynen werden ghier.
 10 Men siet upwaert clemmen hier
 Dat sap in die bome droghe;
 Tcoren dat wert groene int oghe,
 Die merschen die werden vro,

- Bloemen toghen hem also;
- 15 Beesten bringhen hare vrucht,
 Voghelen singhen in die lucht,
 Lewerken ende nachtegale
 Singhen dan scone ende wale.
 Die erde verchiert hare al,
- 20 Alse die bruut die comen sal
 Te manne ende hare pareert,
 Ende dat huwelijc beghert.
 Die lentin es warem ende nat,
 Enter lucht gheliket dat:
- 25 In den mensche wast dat bloet,
 Ende loept alse eene vloet
 In die leden harentare.
 Ghetidich es dan ende mare
 Quackelen, kiekine van hinnen,
- 30 Eyeren, die men goet mach ghewinnen,
 Nemeer dan VI ten male;
 Gheets melc es ghetidich wale,
 Ende van crude wilde latuwe.
 Laten es dan ghetidich ende nuwe,
- 35 Ende ne gheen en tiden int jaer so goet.
 Baden men oec danne moet,
 Ende zweeten ende pinen;
 Dan sal men nemen medicinen,
 Die den lachame verdich maken,
- 40 Want alle crude dan waken.
 Die rechte somere comet in,
 Alse die sonne neemt beghin
 In den lancsten dach van den jare.
 Alle vaerwe vertoghet hare;
- 45 Die winde metter hitten ontsteken,
 Die zee laet hare hoghe breken,
 Serpente wassen ende venijn,
 Die lucht wert claer, heet ende fijn.
 Tcoren wert wit ende vaert
- 50 Henen tsiere rijpheit waert;
 Ende wert die weerelt alse die bruut,
 Die hare vulwassen toghet al uut
 Ende met vruchte al vulladen,

- Alsoe diet al wille versaden.
 55 Die somer es heet ende droghe,
 Ende dan betaemt dat elc poghe
 Te scuvene, waer so hi gheet,
 Wat so droghe es ende heet;
 Scuwe overdranc ende overate,
 60 Ete dan tsire bate
 Wat so cout is ende nat,
 Want het es ghetidich bat:
 Alsoe calfvleesch met aysine,
 Cauworden, coude crudekine,
 65 Witte kiekine, cout van naturen.
 Mac polument te somegre uren
 Van gherstinen mele, ete saken
 Ende vruut van suerre smaken,
 Alsulke alsoe sijn pumeghernaten.
 70 Scuwe vrouwen boven maten.
 Menne sal baden dan no laten,
 Hen doe noot groot utermaten,
 Ende hets quaet dan elken man
 Vele pinen sinen lichame dan.
 75 Herfst comt, als der zonnen ghanc
 Vor winter maect even lanc
 Beide dach ende nacht:
 Daer beghinnet sine cracht.
 Die nacht gaet dan boven den daghe,
 80 Die lucht vercout alle slaghe,
 Die winde sijn danne zwaer,
 Rivieren minderen verre ende naer,
 Fonteynen droghen, groenheit vergaet;
 Die scoenheit van der erden slaet.
 85 Wilde diere soeken hollen,
 Voghelen met menegen scollen
 Vlieghe om warme lande vinden;
 Serpenten crupen ende winden,
 Daer si den winter onthouden tlijf.
 90 Die weerelt es dan alsoe twijf,
 Die hare joghet hevet leden,
 Ende numeer tijt ter outheden.
 Herfst es droghe ende cout:

- So eist tijt dat men an spise hout
 95 Waremen ende vucht, als tkiekin of tlam.
 Out wijn es dan wel betam,
 Wijnbesien sijn dan goet in dien tiden;
 Hets beter dan pinen ende riden,
 Baden sijn dan goet ende puseene,
 100 Up dats een mensche hevet te doene.
 Hets goet dan keeren uter maghe,
 Te maten, int heetste van den daghe
 Den lachame eist goet zuveren dan,
 Up dats noot hebbe die man.
 105 Dan beghint des winters cracht,
 Also alrelancst es de nacht,
 Entie daghe beghinnen dyen;
 Tcoude gaet ons ane castien,
 Winde, vorst, rijm ende snee.
 110 In hollen berghen sijn dan mee
 Beede voghelen ende beesten
 Dan het sijn in den foreesten;
 Ende es die weerelt in der ghebare
 Also oft eene oude quene ware,
 115 Arem ende in crancheit groot
 Ende welnaer bi der doot.
 Die winter es cout ende nat:
 Ghetidich es dan tetene dat
 Dat warem es bi naturen;
 120 Hoenre sijn dan goet ter cuere;
 Wederin vleesch, harste ghebraden,
 Heet ende droghe, mach dan niet scaden.
 Heete specien, mach mense ghecrighen,
 Noten sijn dan goet ende vighen,
 125 Roet wijn, den besten die men vint,
 Es van der naturen meest ghemint.
 Dan es den live zeere onbequame
 Laten ende verdich lechame,
 Het en doe dan groten noet.
 130 Men sal dan scuwen maeltiden groet,
 Dat men nature niet en verlade.
 Ghetidich sijn dan getemperde bade;
 Wandelen, pinen scaet dan niet,

- Noch dat men vrouwe minne pliet.
 135 Tuterste coude den lechame bint,
 So dat men binnen meer hitten vint,
 Ende dies verduwet men vele te bet.
 Alexander, hout dese wet,
 Ende sette di hier na alse de vroede,
 140 Ende blijf in ons Heeren hoede.
 Vor waerheit so wet wel ditte:
 Also langhe alstu behouts de hitte
 Ende vuchtheit ghetempert in di,
 So langhe moghestu leven vri.

Vs. 1680—1914.

- Een out philosophe, een vroet,
 Was die ons te verstane doet,
 Dat eens vroeds landsheeren wijshede
 Altoes wast ende dyet mede,
 5 Hevet hi goeden, gansen raet,
 Alse eene riviere wast ende gaet
 Bi den beken diere in rennen.
 Ende een heere mach meer wennen
 Dicke wile met goeden rade
 10 Dan hi met ghewelde dade.
 Dies hebbe elc here in elke tiden
 Goeden raet, bi sire siden,
 Ende wese in hoeden vor sinen viant;
 Ende mach hine hebben in de hant,
 15 Sone latene altoes niet risen:
 Dits de raet van den wisen.
 Gheen heere en si so stout,
 Dat hi hem alleene hout
 An den raet dien hi selve vant,
 20 Maer eenen anderen vraghe te hant.
 Raet hi bet, hi maghes volghen,
 Ende laten tsine, al onverbolghen;
 Raet hi wers, hout hem an tsine.
 Ende elc poghe ende pine,
 25 Dat hi niet min hebbe dan hem drien
 Te rade, oft hem mach gheschien.

- Liever waerre mi nochtan vive,
 Maer boven VII niet en clive.
 Ende hebbere VII oft hi moghe,
 30 Daer sijn toe redene groot ende hoghe.
 So radic dan, oft also staet,
 Dat een dus proeve sinen raet.
 Een heer segghe: „Hets dus ghescepen:
 Siet, ic bem in node begrepen,
 35 Mi ghebreect goed ende scat;
 Raet, waer sal ic betren dat?’’
 Raet hi sinen heere dan,
 Dat hi sijns selves goet taste an
 Ende sine rente versette,
 40 So eist een raet dan van onwette,
 Entie lettelt emmermeere
 Achtet up sijns selves eere.
 Raet hi dat hi reimere sijn lant,
 So eist sijns heeren dootviant,
 45 Want hijs niet en acht no rouct,
 Dattene sine ghemeente vlouct.
 Ende dats algader heeren plaghe;
 Want wedewen ende weesen claghe
 Ende hare tranen clemmen vor Gode,
 50 Ende hine wreecse oec niet harde node.
 Maer vindstu alsulken raet,
 Die tote di seghet: „Heere, verstaet:
 Ic hebbe onder u ghewonnen
 Goet, dies ic u wille jonnen,
 55 Dat willic vor u utelegghen,
 Ende dies en suldi mi niet ontsegghen.
 Behoudi u eere ende u lijf,
 Sone maghic niet sijn keytijf.
 Mijn goet dochte mi cleene sake,
 60 Wart dat u goet of lijf ghebrake’’.
 Heere die vonde sulken raet,
 Hi hadde sconen toeverlaet,
 Want hi sijn goet, sijn lijf, sijn eere
 Te wets al set vor sinen here.
 65 Echt machtu dinen raet dus proeven:
 Wie dat meer dan sijn behoeven

- Te samen jaghet met ghierichede
 Dats raet van mordadicheden:
 Die soude di selven omme ghelt
 70 Vercopen, haddi die ghewelt.
 Ghierighe herte, proef ende scouwe,
 Mach nemmermeer zijn ghetrouwe.
 Aldus so waert noet bedi
 Dat altoes dijn raet bi di si,
 75 Ende hi niet rune met anderen heeren,
 Die staende waren na dire eeren.
 Ende daer du saghes den ghierighen sin,
 Oft in wies huus, uut ende in,
 Boden quamen van dinen viant,
 80 Hout dien in eenen zekeren bant;
 Ende meest, of si brieve bringhen,
 Ende di niet seiden van dien dinghen,
 Dien soutu doen uut dinen rade,
 Of di magre af comen scade.
 85 Ende dats dijn alregetrouste raet,
 Die daer na poghet ende staet
 Met alre macht, met allen zinne,
 Dat di dijn volc met herten minne,
 Ende dien alsulke dogheden versieren,
 90 Alsic u hier sal visieren.
 Teerste es, dat hi al te samen
 Vulmaect man si van lachamen;
 Ende hem niet ghebreect een ort
 Van dat eenen man toehort,
 95 Wel ghehaert ende wel ghebaert,
 Ende wel ghescepen nederwaert.
 Tander es, dat hi verstandel zij,
 Ende wille vast hebbe daer bi
 Te verstane wat men hem seghet
 100 Ende wat men hem te voren legghet.
 Terde es, dat hi wel ghedinke
 Ende dats hem niet een wort ontwinke
 Van dat hi hort ende verstaet,
 Hine hout in sire herten raet.
 105 Dat vierde, dat hi neerenstelijke
 Die noot bekenne van den rike,

- Hoe men die dinghen sal verlegghen,
 Of wat men hier of daer sal segghen.
 Dat vijfte, dat hi hovesch si,
 110 Ghesprakich, goedertiere daer bi,
 Ende sinè herte ende sine worde
 Beede sijn van eenen acorde.
 Dat seste, dat hi gheleert si wale
 Van menegher sciencie, van menegher tale,
 115 Ende hi van naturliken sinne
 Vroet si, ende men dat bekinne.
 Dat sevende, datmen warachtich kinne,
 Ende hi trouwe ende waerheit minne,
 Loghene scuwe, ende van zede
 120 Si van wisere ontfarmichede,
 Ghenoughelic mede omme te gane,
 Ghevouchsame, ghenoughelijc te scouwen ane.
 Tachtende willic, dat hi
 Nochte guls nochte lecker si,
 125 Noch drinckere noch gherne tuussche,
 Noch met wive si oncuussche.
 Dat neghende, dat hi van herten
 Groot si, ende onwert hebbe smerte,
 Daer men eere mede bejaghet,
 130 Ende hi altoes om eere vraghet.
 Dat tiende, dat hi sinen moet
 Niet en sette om twandel erdsche goet,
 Maer om des riken orbare,
 Ende elken man hebbe mare,
 135 Beede vremde ende ghebuere,
 Na die doghet van der natuere.
 Tellefste, dat hi minne mede
 Gherecht volc ende gherechtichede,
 Ende hi tonrecht scuwe dan,
 140 Ende hi gheve elken man
 Wat so sijn es metten rechte,
 Wedert heeren sijn of knechte,
 Ende sta den gheenen in staden
 Die met onrechte sijn verladen,
 145 Ende niemene en spare int recht
 Wedert si heere ofte knecht;

- Want God maecte van der erden
 Al die menscheit van eere werde.
 Dat twalefste, dat hi blive ghestade
 150 In sine achtinghe, in sinen rade,
 In dinghen die hem gheeft sijn moet
 Dat si orbore sijn ende goet,
 Ende scuwe wiveliken sin,
 Ende blive onvervaert daerin.
 155 Dat dertiende, dat hem si becant
 Al dien cost die loept int lant,
 Ende hi wete harentare
 Al des riken orbare,
 Ende niet en cronen die ondersaten
 160 Vor den heere van gheere onmaten,
 Hen si of si om claghen comen,
 Die teeren horen of te vromen.
 Dat vertiende, dat hi ne wort
 Niet te vele en bringhe vort;
 165 Si ghesprakich ende mate
 Ende spreke niet, en ware om bate;
 Ende wese in lachene niet tonghevoughe,
 Dat hi den volke te wers ghenoughe.
 Dat XVde, dat hi die ghene si,
 170 Die den wine node es bi,
 Ende sine herberghe ende sine zale
 Ondaen ende open si tallen male
 Hem allen die varen ende keeren,
 Ende bodschepe bringhen van heeren,
 175 Ende hi conne dan ondersoeken
 Wat elc brinct uut sinen hoeken,
 Ende conne ghevreeschen over waer,
 Wat niemaren loept hier ende daer,
 Ende hi daer bi die ondersaten
 180 Troesten conne ende maten,
 Ende ghedoghen hare simpelhedē
 Ende hare wonderlike seden.
 Vijf waerf drie, ende drie waerf vive,
 Sijn hier pointen, die ic scrive,
 185 Die wel staen moghen in staden
 Hem die heeren wille beraden.

An den mensche prouf ende merc,
 Dat noit so cranc dinc no so sterc
 En was ghemaect in erderike,
 190 Men ne vant an iemene sine ghelike;
 Ende noit en was creature
 Wisere dan menschen natuere.
 Wat so men vint dat levet of es,
 Men vint yet ghelike des,
 195 Of in ghenen, of in desen,
 Ende dit moet met ghewelde wesen.
 Men vantene stout alse die lyoen,
 Ende blode na des hasen doen;
 Milde alse die hane mach men kinnen,
 200 Die sijn coren ghevet der hinnen;
 Vrec vintmen als die hont nochtan,
 Dies niet en mach ende niemen en jan;
 Hart, onghetempert na des herts zede,
 Die dolende gaet van stede te stede;
 205 Alse die huusduve tam ende sochte,
 Die men belghen niet doen en mochte;
 Fel naer des leeuwen maniere,
 Alse die tortelduve goedertiere;
 Simpel naer des lams aert,
 210 Scalc recht na den vos Reinaert.
 Ghelijc der ree vindmenne snel,
 Traech alse die bere vindmen wel;
 Reene na den elpendiere,
 Luxurieux na des esels maniere;
 215 Overhorich alse die naen,
 Ende alse die kemel onderdaen;
 Scadelijc ghelijc der muus,
 Sot ghelijc den voghel struus,
 Wijs alse dinghel die dwaesde nie,
 220 Nutte ende vromelijc alse die bie;
 Onsuverlijc als een swijn,
 Reene ende cleenlijc alse een conijn.
 Ende wat helpt? men vint nemmermee
 Noch dier upt lant noch up de zee,
 225 Noch voghel, no sterre an den trone,
 Noch gheene dinc, leelijc no scone,

- Noch keselkijn, noch sant, noch steen,
 Noch oec ander dinc negheen,
 Dat onder Gode wesen can,
 230 Men ne vint tghelike an den man.
 Hier omme heet hi de werelt cleene
 In Griex, de mensche al ghemeene.
 Dus sal men merken elken man,
 Wat dese weet, wat dese can,
 235 Ende met elken omme gaen,
 Naer dat sine dinghen staen.

Der Kerken Claghe.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Neder-
 landsche Letterkunde I, 460.
 G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letter-
 kunde I, 247.
 J. PRINSEN, Handboek, 67.
 J. VERDAM en P. LEENDERTZ JR. Jacob v. Maer-
 lant's Strophische
 Gedichten, bl. 144,
 Leiden, 1918.

I

- In dit ghedichte settic voren:
 Wie dat doghet heeft vercoren,
 Van hem en comt neghene blame.
 Al eest dat hem de quade storen,
 5 Si hebben daer af haer toebehoren:
 Daerbi swighic haren name.
 Die in tghemene sait sijn coren
 Op den steen ende onder den doren
 Hi wilde datter goede vrocht af quame:

- 10 Wat mach die saiere dan verboren?
 Bi quaden herden bliven die scaep verloren:
 Die bie trect honech uter brame,
 Dats der coppen onbequame.

2

- Daer wijngaert wies ende edel coren,
 15 Sal seker staen distelen ende doren,
 Alst ter werelt ende gaet.
 Ocht Antkerst nu es geboren,
 Ende sine jongheren lopen voren?
 Dorstict segghen, ic wane jaet.
 20 Es een dorper, scalc, versworen,
 Mach hi gheven, men salne horen
 Spreken in der heren raet.
 Al heeft een sot op thoeft ghescoren
 Een brede crune toten oren,
 25 Hi nes te vroeder niet een saet:
 Hi es vroet die wel verstaet.

3

- Almechtich God, staet ons in staden,
 Ende hulpt mi bi uwer ghenaden!
 Ic soude gherne doen ghewach,
 30 Hoe dierste crune was versmaden,
 Die sente Petere was gheladen
 TAnthiochen, daer hi lach
 Ghevaen sonder alle mesdaden,
 Omme dat hi tfolc wilde gheraden
 35 Ten weghe, dat hi verdoelt sach.
 Nu gaen si op die crune bladen,
 Die giere, die niemen en mochte versaden.
 Ic wane noit man en sach
 Volc so ghierrech omme bejach.

4

- 40 Si doen hen alse meesters horen:
 Si craken ons die note voren,
 Selve sueken si tcarnel.
 Aldus doen si tfolc verdoren
 Dien si souden leven voren

- 45 Ende bewisen goet bispel.
 Hoe vele saets dat blijft verloren
 Op den steen ende onder den doren,
 Dat seit die ewangeliste wel.
 Om dat die herden nu sijn doren
 50 Ende met weelden hen versmoren,
 So sijn die wolve nu rebel,
 Nidech, ghierrech ende fel.

5

- Hoe menech wolf es nu haerde
 Onder die scaep van groter waerde,
 55 Daer Cristus omme storte sijn bloet.
 Die die waerheit niet en spaerde
 Ende sprake als die onvervaerde,
 Hem quame menich fel ghemoet.
 Corte rocke, brede swaerde
 60 Sijn nu nuwe, ende langhe baerde,
 (Trouwe es ghetrocken onder voet)
 Ghierecheit ende hovaerde,
 Diere cledere, hoghe paerde.
 Opter heilegher kerken goet
 65 Toent nu menech fieren moet.

6

- Ic peise dicwile, alsic wake,
 Dat Lucifer, die helsche drake,
 Heeft ghestort dit quade venijn.
 Elc es nu ghierrech omme wrake,
 70 Besmet met menegherande sake,
 Ende niemen en wilt sculdech sijn.
 Doch roepen si met luder sprake
 Om diere spise van goeden smake,
 Ende waer men coept den besten wijn.
 75 Jhesus hinc an des crucen stake,
 Dorstech, met groten onghemake,
 Hem schincte men galle ende aisijn,
 Omme te makene onsen fijn!

7

Hi es onvroet, die metten boghe

- 80 Tstrael schietet van goeden vloghe,
 Daer hi hem selven met gheraect.
 Wat helpt, dat ic waerheit toghe,
 Ende ic selve na voordeel poghe,
 Mijn recke ghecleet ende Jhesus naect?
 85 Sich hoe Jhesus clam int hoghe,
 Hanghende an dat cruce droghe,
 Die onsen pais heeft ghemaect.
 Al eest dat ic met herten doghe,
 Welde verblent meneghe oghe;
 90 Lettel iemen es die smaect
 Dlicht, daer mijn oghe op waect.

8

- Noch haddic liever ruumdic dlant,
 Dan ic seide wie dat pant
 Der heilegher Kerken hevet ghedaen;
 95 Maer dus spreect hi die dware bevant,
 Dat niemen en mach met vuelre hant
 Eens anders anschijn scone dwaen.
 Ocht dan een ghierrech tierant
 Anedraghet sijn diere ghewant,
 100 Salic hem te rade gaen?
 Jae ic, willic sijn ghescant,
 Gheworpen in der hellen brant,
 Ende daer ewelec binnen staen,
 Ende sijn bedroghen in dommen waen.

9

- 105 Wat saghic in den spieghel claer?
 Mijn oude leven, mijn graeuwe haer,
 Hoe sterven es met mi gheboren.
 Het es nu menech loghenaer,
 Die smeken ende decken dwaer,
 110 Als hen die heren souden horen.
 Tfordeel sueken si oppenbaer:
 Sine willen niet sterven martelaer,
 Leefden doch alse confessoren!
 Dat ware hen te doene swaer:
 115 Si willen volghen den heren naer,
 Sitten in die tafele voren;
 Heefse God aldus vercoren?

- Es dese redene waer, so ghies
 Die bescoren draghet sijn vlies:
 120 Een dorper, daer die heren saten
 Ter tafelen, heeft hi sijn verkies
 Gheset in tfordeel, even ries,
 Hine sal hem selven niet ghematen.
 Alse hem avonture opblies
 125 Ende hem tgheluc toewies,
 Hine volchde niet der rechter straten.
 Ic hore hen claghen hare verlies:
 Ic hadde onrecht, stoerdic mi dies,
 Al si tfordeel moeten laten,
 130 Die in weelden redene haten.

- Redene es nu sere versmaden,
 Hare es so swaren last gheladen,
 Daer si onder leit verplet.
 Woudic met redenen mi beraden,
 135 Het soude tallen steden scaden:
 Daer es so menech op gheset!
 Die node clemmen ocht diepe waden,
 Die gaen in Gods wijngaert bladen
 Ende sniden af die druve vet.
 140 Dat sijn si ende hare ghegaden,
 Die tfolc leeren van goeden daden,
 Ende en becommeren hen niet daermet,
 Wie es der heilegher Kerken let.

- Die selden van couden verwarmen,
 145 Ende oec van honghere carmen,
 Daer men hen clene ghenade doet,
 Dat es dat roepen van den armen:
 „Ay here! en saels u niet ontfarmen,
 So dat mijn lichame werde ghevoet?”
 150 Dus roepen si met idelen darmen,
 Met sieken leden, met naecten armen:
 Ghi sit in weelden bi der gloet;
 Ghi en laetse niet bi u gheharmen,
 Ghi jaechse die ghi sout bescarmen,

155 Ende hebt der heilegher Kerken goet,
Dat u te rechte noit en bestoet.

13

Nu wacht uwes rechts, ghi wert ghedaghet!
U recke der armen cledere draghet,
U poghen es te gaderne scat.
160 Wie es so coene die u vraghet,
Wanent u comt dat ghi bejaghet?
U hant es altoes sonder gat.
Menech arm mensche hem beclaghet,
Dat ghi hen niet en gaeft daer ghise saghet.
165 Ghi woudet volghen der heren pat.
U hoecheit sal noch sijn ghelaghet.
Hoe was die rike man gheplaghet,
Doen hi den armen Lazaruse bat
Te makene sine tonghe nat!

14

170 Siet, hoe es dit rechte verkeert!
Die te voren was gheëert,
Leit nu ghevallen in die scande.
Hadde hi ontfermecheit gheleert,
So ware hi bleven onverseert:
175 Nu moet hi in den helschen brande.
Wie heeft den dorper daer ghemeert
Int dal, daer die duvel reert?
Wat doen nu sijn lekker tande?
Oft ghi in weelden sit verweert,
180 So dat u al die werelt eert,
Huedt u vore des viants bande.
Hi jaecht altoes in sine warande.

15

Hine derf nochtan niet vele jaghen
Noch oec legghen te nauwe laghen:
185 Het staets so vele in siere hoede.
Al woude God die werelt plaghen,
Svolcs es so vele verslaghen
Ende versmoert in den bloede.
Sine sijns te beter niet diet saghen.

190 Elc es ghierrech om bejaghen,
 Ende onversaert van Gods roede.
 Ic dart wel segghen sonder vraghen:
 Si doen sware bordenen draghen.
 Van draghene werdic lichte moede,
 195 Al waert dat men mi saechte loede.

16

Die sueken om te sittene boven,
 De quade in hare secte loven,
 Si hebben nu die cokene vet.
 Alssi metten heren hoven,
 200 Diepe drinken, dat si stoven,
 Sine slapens maer te bet.
 Sine schelden die heren niet om roven,
 Si connen hemelrike gheloven,
 Die selve met sonden sijn besmet.
 205 Dus maken si tfolc verscoven,
 Als si singhen gaen den doven,
 Ende men den doden kersen set,
 Die daer onder liet gheplet.

17

Dits der heilegher Kerken claghen
 210 Van den jammerliken slaghen,
 Die de meneghe op hare slaet.
 Eest dat ghi sijt van haren maghen,
 So moetti nuwe wapene draghen,
 Keren ende wreken dese overdaet.
 215 Des en laet u niet versaghen,
 Ghine set u in der waghen:
 God sal sijn u toeverlaet.
 Die dit quade noch sal verjaghen,
 Hem sal een salech dach bedaghen,
 220 Doet hi der heilegher Kerken raet,
 Als die in ghetrouwen dienste staet.

18

Nu siet of hi met valen minde:
 Die Gods scape noit en kinde,
 Hi wilt dat ickene herde scrive.

225 Dus gaensi vore alse die blinde,
 Ende leiden die scape in grote alinde,
 Alse hen volghen die keitive.
 Hier met makic mijns dichtens inde.
 Wi bidden Hem die dware bekinde,
 230 Dat Hi die quade noch verdrive,
 Ende ons sinen Heileghen Gheest toesinde,
 Die ons troeste in dit ellinde
 Dor sijn heileghe wonden vive,
 Soe dat die Kerke in eren blive!

AMEN.

Van den lande van Oversee.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 461.
 G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I, 259.
 J. PRINSEN, Handboek, 67.
 J. VERDAM en P. LEENDERTZ JR., Jacob v. Maerlant's Strophische Gedichten, bl. 136.

I

Kersten man, wats di gheschiet?
 Slaepstu? hoe ne dienst u niet
 Jhesum Cristum, dinen here?
 Peins, doghedi dor di enich verdriet,
 5 Doe hi hem vanghen ende crucen liet,
 Int herte steken metten spere?
 Tlant, daer hi sijn bloet in sciet,
 Gaet al te quiste, als men siet:
 Lacy, daer en is ghene were!
 10 Daer houdt dat Sarracijsche diet
 Die Kerke onder sinen spiet
 Daerneder, ende doet haer groet onnere

CAMPBELL
 COLLECTION

Ende di en dunkets min no mere!

2

- Die Kerke is van haren lene
 15 Ontervet: dijn herte is van stene,
 Kerstijn, en gaet het di na.
 Si is dijn moeder, die ic mene,
 Die di zuver maect ende rene,
 Alsmen di in die vontte dwa.
 20 Satanas kinder alghemene
 Hebben die mammorie allene
 Beset op dat di toebesta.
 Nu roept die Kerke met groten wene:
 „Jhesus Kerst van Nazarene,
 25 Men rovet dat erve, dat di toega:
 Pugna pro Patria!”

3

- Om scat so gaepstu wide;
 Elc is op andren vol van nide,
 Ende dinen God heefstu vergeten.
 30 Die doer di ontdede sine side,
 Roept „help!” op di te desen tide,
 Ende claghet; des wiltu niet weten.
 Hoe moghestuut laten dus ter lide,
 Dat dat volc vermaledide
 35 So verre ghepaelt heeft ende ghemeten?
 God proevet di in desen stride:
 Hi doghet, dat menne te halse ride
 Voer di, ende du bist vast gheseten,
 Sughende an der weelde reten.

4

- 40 In weelden sitstu hier versmoert,
 So dat met di is onghehoert
 Gods lachter ende sine scanden.
 Dune peins niet om die moert,
 Die tot Akers in die poert
 45 Wrochten die Gods vianden.
 Daer is Gods dienste ghescoert,
 Cloestre ende huse sijn testoert,

Tvolc verbeten van wreden tanden.
 Kerstijn man, twi en trecstu voert?
 50 Waerom sitstu hier verdoert?
 Du sout hemelrike panden
 Op Gode, wiltu dien lachter anden.

5

Jhesus Christus van Nazarene
 Gaf van Akers der porten ene
 55 Name, die was „vermaledijt”.
 Daer voersprac hi van den wene,
 Die opt kerstine volc ghemene
 Ghevallen is in corter tijt.
 Te diere porten, alse ic mene,
 60 Waren ierst uutghetrect die stene,
 Ende een inganc ghemaect so wijt,
 Dat die Sarracine onrene
 Alle ingoten, groet ende clene;
 Ende daer becochten si den strijt,
 65 Die op Gode hadden ghelijt.

6

Men ghinc daer houwen ende slaen;
 Die kerstine worden seer ondaen:
 Hem mochte gheen weren ghewepen.
 Si moesten alle die doet ontfaen,
 70 (Daer jeghen mochte niet ontstaen)
 Die niet ontsprongen in schepen.
 Men sach daer laten meneghen traen:
 Kerstijnheit wart sonder waen
 So jamerlijc int vel ghenepen.
 75 Men mach jamer hierin verstaen:
 Die predicare dede men vaen,
 Ende alsijt crucifix ghegrepen,
 Si dadent achter straten slepen.

7

Joncfrouwen van religioene,
 80 Suver ende van heiligen doene,
 Onsuverden die Sarrasine.
 Wie men hoerde die was soe coene
 Die Jhesus noemde, Mariën soene,
 Men dede hem torment ende pine.

- 85 Men briet sulken ghelijc den hoene,
 Sulc wart onthalst bi den caproene,
 Sulc ghescout ghelijc den swine.
 Ghi heren, ghi princen, ghi baroene,
 Hoe coemt dat hem elc niet vermoene
 90 Met live, met goede ghereet te sine,
 Te suverne tlant van den venine?

8

- Kerke van Romen, trec dijn swaert,
 Dat di van Gode ghelaten waert,
 Kerstijnheit hevet te doene heden.
 95 Besie oft vlegghe hevet of scaert
 Ant einde of daer middenwaert;
 Ende oft uut overwaer vinds versneden,
 So spoet di danne metter vaert,
 Ende doe al onghespaert
 100 Een van betren snede smeden.
 Qualike is het gheachterwaert;
 Diere cardinale aert
 Die is van alsulken seden,
 Hi strect na scat met allen leden.

9

- 105 Alse thoeft gulselike ontfaet
 Den wijn, die sine kele doergaet,
 Het ontkeert alle die lede.
 Die mont hi roept; hi slaet, hi vaet,
 Hi verset dat wale staet,
 110 Bene faelieren ende voete mede.
 Die Kerke van Romen is dusdaen vraet,
 Si is dronken ende al sonder raet,
 Die hovet is van kerstijnhede.
 Sine heeft gheen lit dat haer bestaet,
 115 Keiser, coninc noch prelaet,
 Het en is mids der ghierichede
 Ontkeert van goeden sede.

10

Hoert, ghi heren, ghi baroene,
 Wes die Kerke u vermoene:

- 120 Si seit: si hevet tiende ghegheven
 Daer si noit of te haren doene
 Profijt ghecreech van enen boetoene,
 Dat sijt weet of heeft beseven.
 Wat dadi in 'Tunes, in Arrogoene?
 125 Jeghen wien waerdi daer coene?
 Wat eren hebdi daer beweven?
 Waert dat u die duvel niet en spoene,
 Ghi naemt met u te uwen verdoene
 Van uwen rechten goede beneven,
 130 Ende hulpt der Kerken, daer si moet beven.

II

- Wat scatte hiesch Jhesus die,
 Doe hi liet met naglen drie
 Aent cruce naghelen sine lede?
 Hen doghede man die anxe nie,
 135 Die hi doghede, ghelovets mie,
 Om di te brenghe ter hoechede.
 Wie is hi nu, wie is hi, wie,
 Die hem volghet na, daer hie
 Ghinc om onse salichede?
 140 Mi dunct dat elc ommesie,
 Wat hi begrijpt, offer af plie
 Ghemac te comen ende weeldichede:
 Is niet, hi blivet mat op die stede.

12

- Alse vallen prelatiën
 145 In kerken ende in canosiën,
 Daerwaert spoedet metter vaert.
 Deen gaet smeken, dander vriën;
 Daer siet men der simoniën
 Sere toghen haren aert.
 150 Wie sijn si, die daer tvette af siën?
 Die therte hebben met reinaerdiën
 Van binnen bewist ende wel bewaert.
 Men hevet wat doen van clergiën:
 Met loesheden, met scalkerniën
 155 Machmen comen in Gods wijngaert;
 Dus blivet tfruut al onbewaert.

13

- Daer men Gods leden mede soude voeden
 Ende queken in hare aermoeden,
 Dat hebben al gheblaet die ghiere.
- 160 In sal niet scamen doen die goeden,
 Maer hem mochte therte bloeden,
 Die houden die amiën fiere.
 Ay mi! of si te hope stoeden,
 Endese alle die duvele loeden,
- 165 Ic waenre niet ontghinghen viere,
 Sine souden alle ter helscher gloeden
 Wel neder onder der duvele roeden:
 Ic sie den hoep so putertiere,
 Ende die doeghet in hem so diere.

14

- 170 Scalcheit heeft die provende groet,
 Diviniteit gaet om haer broet:
 Dit siet men nu allē daghe.
 Kerke, clach! du heves noet;
 Dune vinds in desen wederstoet
- 175 Niewer ghenen vrient noch maghe.
 Elc ondoet wel sinen scoet
 Jeghen dijn rente, mer si sijn bloet
 Te wederstane die slaghe.
 Al storte Jhesus sijn bloet roet
- 180 Noch enewerf, daer hijt wilen goet,
 Die doghet is overal so traghe,
 Men vonde cume die daerwaert saghe.

15

- Coninghen, graven ende hertoghen,
 Die op andren orloghen
- 185 Ende om een clene dinc verraden,
 Peinst wat Jhesus wilde doghen,
 Om u te brengene ten hoghen
 Rike, daer altoes is ghenaden.
 Sijn huus, sijn lant staet doervloghen
- 190 Ende verwoest, als men mach toghen,
 Ende u en dunct niet siere scaden?
 Ghi hebt hem sijn bloet ontsoghen,
 Twi ontkeerdi hem u oghen?

Ghi hebt enen andren last gheladen,
 195 Ende laet uwen God versmaden.

16

Nu weert tijt, datmen soude
 Den schilt van sabel ende van goude
 Toghen ende van lasuren.
 Die niet voert treedt alse die boude,
 200 Ende wreect sire moeder, daer hi af houde
 Sine kerstenheit, hi salt verburen.
 Twi wil elc leven met groter vroude,
 Sonder hitte ende sonder coude,
 Recht na sijn ghevoech ter curen?
 205 Het moet al sterven, jonc ende oude:
 Peinst wat Jhesus ghedoghen woude
 Dor uwen wille ende besuren,
 Eer overgaen u tijt ende uren.

17

Neemt den schilt vermelioene,
 210 Die Jhesus droech omtrent noene
 Op den goeden Vridach,
 Doe hi den camp vacht alse die coene,
 Daer hi verdinc maecte ende soene
 Ons jeghen Hem, diet al vermach.
 215 Vonde men prencen ende baroene,
 Alsmen hier voermaels plach te doene,
 Die Kerke en dade niet sulc gheclach;
 Want si was des onghewoene
 Bi Godefroits tiden van Bulgoene,
 220 Ende bi Carle, die node sach,
 Dat si stoet ontfinc of slach.

18

Wat vaerdi in desen daghen
 Met valken bersen ende jaghen,
 Ghi lantsheren, ghi civeteine!
 225 Hoerdi niet die Kerke claghen?
 Of ghi sijt van haren maghen,
 Openbaer liëts int pleine!
 Dordi uwes kerstijnheits ghewaghen,
 So moeti den schilt draghen,

- 230 Dien God veruwede met roder greine.
 Hine liet hem niet versaghen
 Ons te loessene uter plaghen,
 Die vloeiет uter hellen fonteine
 Ghemanc met torment ende met weine.

19

- 235 Ghi heren, dit is Jacobs vont,
 Houdt dit kimmijn in den mont,
 Vant an desen breidel cuwen;
 Later u mede sijn ghewont
 Binnen in uwer herten gront;
 240 Vant die weelde hier verspuwen.
 Het is ene redene bont:
 Hier masseren so menich pont
 Ende dat aerme volc verduwen.
 God make ons allen so ghesont
 245 Met rechten ghelove ter lester stont,
 Dat der sielen te min mach gruwen
 Van Sathanase, den fellen ruwen.

MAERLANT'S SCHOOL.

KRONIEKSCHRIJVERS.

De Grimbergsche Oorlog.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 505—508.
 G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I, 341—342.
 J. PRINSEN, Handboek, 50.
 C. P. SERRURE en PHIL. BLOMMAERT, de Grimbergsche Oorlog (Maatsch. der Vlaemsche Bibliophilen, 2de Serie, no. 14), 2 dln.
 Gent 1852 en 1854.

Het gedicht, dat bovengenoemden titel voert, heeft tot onderwerp den strijd tusschen Godevaart met den Baard, hertog van Brabant,

en den machtigen Arnold van Grimbergen, die weigerde den hertog als leenheer te erkennen. Na Godevaarts dood werd de strijd met hevigheid voortgezet, tot eindelijk de Grimbergers overwonnen worden en hun geslacht uitsterft.

I, vs. 3041—3848.

Godevaart, verbolgen dat de Grimbergers hem niet als leenheer willen erkennen, zoekt een voorwendsel tot den strijd en laat eenige kooplieden gevangen zetten, die Arnout doet opeischen. Na de hoonende weigering van Godevaart vallen Arnouts zonen, Wouter Berthout en Gerart Drakenbaard, in 's hertogen land, en voeren met zooveel heftigheid den oorlog, dat de streek tusschen Brussel en Grimbergen eene kale woestenij wordt. Na jaren lang oorlog voeren, gedurende welke Godevaart en diens zoon sterven, komt eindelijk de regeering aan het kleine zoontje van den tweeden Godevaart, op de tijding van wiens dood de Grimbergers dadelijk naar de wapenen grijpen.

Hierna gevielt sint
 Dat van Grimberghen heer Arnout
 Ende beide syne sonen stout
 Vernamen van shertogen doet,
 5 Ende hadden nijt herde groet,
 End in haer herte groten toren,
 Datse die hertoghe te voren
 In haer lant hadde versocht,
 Ende so vele volcx hadde brocht
 10 Op hem, die hem daden scade,
 Ende werden des staphans in rade,
 Dat si die wouden wreken seere;
 Om dies dat doot was haer heere,
 Dochten dat si niet ene twint
 15 En gaven om dat jonge kint.
 Dies ontboot heer Arnout
 Zijn vrienden jonc ende out
 Tenen nameliken daghe,
 Ende oic alle zijn maighen.
 20 Leenknechten ende man
 Quamen te Grimbergen an,
 Gewapent herde wel ter cuere.
 Doen sprac mijn heer Arnout vuere:
 „Ghi heren, die hertoge van Brabant,

- 25 Die op ons gesticht heeft brant,
 Ende ons geerne hadde verdreven,
 Es doot, ende na hem es bleven
 Een kint, van jongen jaren.
 Radijt nu, wy sullen varen
- 30 Ons wreken daer int lant
 Op die ons willen hebben gescant".
 Die here van Breda sprac doe:
 „Goeden raet sal ic geven hiertoe:
 Laet ons opsitten sonder vaer,
- 35 Wy sellen varen te Nettelaer,
 Dat niet verre en es van hier;
 Wy hebben ridderen stout ende fier,
 Ende wy sellen in alien sinnen
 Die borch beleggen. Eest dat wise winnen,
- 40 So laetse ons in corter stont
 Slechten tot in den gront,
 Ende tdorp verberren sonder sparen;
 Ende van daer laet ons varen
 Te Vilvoorden al te male,
- 45 Ende afbreken borch ende sale,
 Ende verberren tdorp gereet,
 Dat ons nu alte na steet,
 Ende in de oogen alte seere.
 Hierna sonder letten meere
- 50 Willen wy ons beraden saen
 Wat wy dan voirt willen bestaen."
 Heer Arnout sprac: „Dese raet es goet:
 Also wil ic dat men doet".
 Hi dede gebieden met staden
- 55 Dat men wagene dede laden
 Met brode ende oic met wine;
 Ende si loeden hoer wapine,
 Tente ende paveljoene,
 Dies men mochte te doene
- 60 Hebben, ende dairtoe gescutte,
 Dat oirberlec ware ende nutte.
 Doen die van Grimbergen waren
 Al gereet, sonder sparen
 Togen si al onverveert

- 65 Ghereet te Nettelaer weert,
 Ende voerden met hem in de vaert
 Menich starc springende paert,
 Menich ors, menich rosside.
 Oec voerden si met hem tien tide
- 70 Menigen scilt ende baniere,
 Die rikelijc waren ende diere.
 Men blies dair hoirnen ende trompen
 Ende lieten die orssen henen trompen,
 Des si te Nettelaer quamen,
- 75 Daer si belagen te samen
 Die vaste borch alomme ende omme,
 Beide in rechte ende in cromme.
 Sy gingen slaen in dat groene
 Tenten ende paveljoene,
- 80 Daer si in souden daghen ¹⁾;
 Ende als die van binnen saghen
 There dat daer was gelogiert,
 Werden si seere gescoffiert
 Ende verveert in allen sinnen.
- 85 Sine wisten wes beginnen,
 Want sy waren onversien.
 Doch sloten sy vaste na dien
 Haer vaste poorten, dat wet,
 Ende verhameiden met
- 90 Haer wikette met groter spoet
 Met ketene vaste ende goet
 Ende met grote bomen sterc.
 Daer na droegense hoerdewerc
 Ende groote steenen totten mueren,
- 95 Daer si mede souden rueren.
 Woude mense in enigen sinnen
 Stormen, sy droegen ten thinnen
 Stercke bogen ende gescutte,
 Ende dat te stormen was nutte,
- 100 Om hem te waerne met eren.
 Ende van Grimbergen die heren,
 Doe si gelogeert waren,
 Ginghen si sonder sparen

1) Hs. *rusten daghen*.

- Eten, drincken, slapen doe;
 105 Maer si bewaerden hen alsoe
 Dat si daden in der nachte
 Doen alte sconen sciltwachte
 Goeden lieden, diese in haer laghe
 Wel behoeden totten daghe.
- 110 Smorgens dede met gewout
 Gebieden mijn heer Arnout
 Dat hem elkerlijc bereide:
 Hy woude die borch sonder beide
 Stormen of asselgeren gaen;
- 115 Ende als men dit heeft verstaen
 Wort int here groot gescal.
 Tvolc ginc hem wapenen al;
 Sy daden aen halsberge of platen,
 Ende wapenroc, die hem wel saten,
- 120 Elc na dat hy begheerde.
 Sy gorden goede, snydende sweerde,
 Ende namen helmen ende scilde.
 Daer na daden de heren milde
 Knapen nemen ende serjanden
- 125 Vaste tergien in hare handen,
 Ende hoecawelen in haer hant,
 Daer si mede, si u becant,
 Den muer met souden breken,
 Ende houwen ende afpeken.
- 130 Ende doen si waren bereet
 Togen si derwert wel gereet
 Ter borch toe met groter spoet,
 Somme tors, somme te voet.
 Sy bliesen trompe ende hoorne
- 135 Dien van binnen ten toorne,
 Die hem vaste setten ter weere.
 Die van buten quamen met ghere
 Al ter borch toe gereet,
 Wel gewapent ende bereet,
- 140 Ende gingen die borch sonder vieren
 Sterkelic asselgieren.
 Hout ende stroe dat si brachten,
 Ende vulden die diepe grachten

- Ondancs die van binnen,
 145 Die uytworpen in alle sinnen
 Menighen herden, swaren steen.
 Oec scoten si al in een
 Scerpe stralen ende pilen
 Uut haren boge dicwile.
- 150 Maer dander hadden targien vast,
 Dat hem niet en scade een bast,
 Ende volden die grachten daer,
 Dat men cortelic daer naer
 Aen den muer ginc te voet.
- 155 Doen haelden sy met groter spoet
 Groote leederen ende stercke,
 Die men maict te selken wercke,
 Ende rechtense ane die mueren.
 Der wert groot ende stuere
- 160 Dat assaut met vromichede(?)
 Wel begonnen te XX steden.
 Sy daden comen sonder sparen
 Alle haer scutten, die daer waren,
 Die opwert in dat riveel
- 165 Scoten menich scarp quareel,
 Die daer vlogen min noch mee
 Gelijc hagel ende snee;
 Ende van buten ende binnen
 Elc pijnden om winnen,
- 170 Ende scoot sinen vianden jeghen.
 Daer wert gequetst menich degen,
 Beide van buten ende van binnen;
 Men stormde daer in allen sinnen,
 Ende die van buten sonder scop
- 175 Clommen daer die lederen op,
 Ende droegen met geweld
 Boven haer die vaste schelde,
 Waer op men menigen steen
 Worp ende stac in een
- 180 Met grote glavien lanc.
 Si daden an haren danc
 Die lederen tumelen neder,
 Die nochtan verquamen weder,

1) *hs. ende vermede*; zie *Mnl. Wdb.* VIII, 2108.

- Ende togen emmer ter lederen toe;
 185 Want dier van buten was doe
 Vele meer dan dier van binnen,
 Dies zijn si in allen sinnen
 Ten mure clommen boven.
 Men mochtse prisē ende loven
 190 Dierste, die ten muere bestreden
 Die vianden met vromicheden.
 Dier was een voirwaer
 Mijnheer Geraert van Herlaer,
 Ende van Oyenbrugge mijnheer Henric,
 195 Ende heer Willem sekerlijc,
 Die borchgrave van der Thomen;
 Dese waren opgecomen
 Ten muere aldaer yerstwerf;
 Nochtan waren si menigwerf
 200 Geworpen op hare scilde,
 Die sy hielden, die ridders milde,
 Dat si bina waren gevallen;
 Doch quamen si mit allen
 Al stridende hantgemene
 205 Jeghen de vianden groot ende cleene,
 Ende sloegen grote slaghe.
 So vele deden si in dien daghe,
 Dat men hare dade scone, goet,
 Met rechte prisē moet.
 210 Wat si geraecten metten sweerde,
 Dat velden si al tegen deerde.
 Si daden tumelen van den muere
 Met tween, met drien, ter selver ure.
 Die van binnen weerden hem vast,
 215 Maer si werden te seere verlast
 Ende vermant in allen syden;
 Ende doen si hare gesellen stryden
 Sagen, die daer waren beneden,
 Ende si alsulken anxt leden
 220 Op den muer, daer si waren,
 Clommen si op sonder sparen
 Met X, met XII te male,
 Ondancs, den anderen, wet wale,

- So dat si quamen ten muere
 225 Boven; ende dair tier ure
 Wert menige man te dale gevelt
 Van den muere met gewelt.
 Dandere lietens hieromme twint
 Sine clommens boven met genint,
 230 Soe dat si ten muer quamen,
 Ende begonsten alle te samen
 Te stridene op den viande,
 Die hem weerde metten brande,
 Ende somme, dat wale wet,
 235 Worpen si met stenen net ¹⁾;
 Maer dire van buten was so vele,
 Dat si moesten in den nijtspele
 Wiken die van binnen waren;
 Want daer wasser in dit toevaren
 240 Doot ende gequetst ene partie.
 Van den muere vloen sie
 In de borch ende slotense toe;
 Maer die ander volgden doe
 Na die andren ter borch waert,
 245 Ende daden die poerten op ter vaert,
 Dat haer geselschap quam binnen.
 Daer begonst men in allen sinnen
 Die borch te bestriden nu.
 Hier af wil ic swigen nu,
 250 Ende tellen u die jeste voort,
 Gelijc alser toe behoort.
 Tesen tiden, dat was waer,
 Dat die van Grimbergen Nettelaer
 Asselgieren wouden ende breken mede,
 255 Quam die niemare in die stede
 Te Bruessele, dat van menigen degen
 Die borch al nu ware belegghen.
 Die mare quam also voren,
 Datse die van Grimbergen storen
 260 Willen ende slechten in den gront;
 Ende als elc here dat verstont
 Van dien dat tkynt bevolen was,
 Ende tlantscap met, sijt seker das,

1) Var. *met*, ook.

- Vermomboert hadden ende tgoet,
 265 Wordense erre in den moet,
 Ende ontboden ridderen, knapen,
 Wel te harnassche in die wapen,
 Die daer geseten waren naest.
 Dese quamen met groter haest
 270 Gewapent, ende dese scare
 Was bevolen oec voerware
 Tachterwaren, ic seker ben,
 Den goeden here van Craynhem,
 Dat si met hem voer sonder letten
 275 Nettelaer die borch ontsetten.
 Hi seide, hi dade geerne doe
 Cracht ende macht daertoe.
 Dien nacht so bleef hi
 Te Bruessel, gelovet mi,
 280 Ende dat volc algader toe
 Tote des anderen morgens vroe.
 Doe die dach wert verclaert ¹⁾,
 Gereiden si hem ter vaert,
 Ende sijn gevaren van daer,
 285 Soe dat si sijn by Nettelaer
 Ter borch wel gewapent comen,
 Daer si cort hebben vernomen,
 Dat die van Grimbrgen, die gaste,
 Hebben gewonnen die borch vaste
 290 Op die van binnen tien tiden,
 Beide met stormen ende met striden,
 Ende afgebroken tot in den gront.
 Si hadden oec lieden gewont,
 Somme doot, een deel gevaen,
 295 Ende groten roof gedaen;
 Vele goets hadden si gewonnen:
 Dat selen si, opdat si connen,
 Voeren te Grimbergen waert.
 Sy loeden hare carren ter vaert;
 300 Want si wouden algader doe
 Trecken te Vilvoorden toe.
 Wat sijs in haren wegen vonden,

1) Hs. *Dat die dach.*

- Dat roofden sy te dien stonden;
 Maer cort daer na si vernamen,
 305 Dat daer veel liede gewapent quamen,
 Die hem dair wilden letten
 Ende Nettelaer ontsetten.
 Alsoe die van Grimbergen verstaen
 Dit hebben, voeren si saen
 310 Den vianden in haer ghemoet
 Met enen hope stout ende goet.
 Bi Nettelaer op een schoon velt
 Vergaderden si met geweld,
 Ende elc vergorde sijn peert wale.
 315 Doen sprac heer Seger van den Male:
 „Ghi heren, hoert my voert an:
 Hier compt gewapent menich man.
 Daer by soudic wel raden,
 Dat wij een deel onser lieden daden
 320 Met haeste na voren varen
 Jegen den vianden sonder sparen.
 End si op hem begonnen den strijt,
 Wy souden hem volgen sonder verspijt,
 Ende van achter comen op hem;
 325 Want sine selen meer noch men
 Van ons weten; dus mochten wise deren,
 Ende ons selven best verweren”.
 Sy riepen alle: „Men doe alsoe!”
 Doen werter daer gecosen toe
 330 Wel XX hondert ridderen goede,
 Stout ende van hogen moede,
 Wel ghewapent ende gereden.
 Hi geleidese tien steden
 Selve, heer Wouter Berthout;
 335 Sijn vader was heer Arnout,
 Van Grimberghen die here,
 Die weert was grooter ere.
 Dus reet heer Wouter fierlike
 Met sconen volcke vromelike,
 340 Ende blicken utermaten claer
 Van sconen wapenen, die men daer
 Sach op bergen ende in valeyen.

- Daer hoerde men menich ors neyen,
 Dat bronken ginc te dier tijt.
- 345 Neven heer Wouteren, seker sijt,
 Reden noch ridderen vive,
 Vrome ende stout van live:
 Deen was heer Segher van den Male,
 Die den raet gaf, wet wale,
- 350 Dat dese voren soudon riden
 Die vianden daer bestriden,
 Ende dandre soudon comen na.
 Bi hem voer, als ic versta,
 Mijn heer Simon, die sone sijn,
- 355 Ende die borchgrave fijn
 Van der Tommen, mijn heer Willem.
 Oec streden met hem
 Heer Geraert ende heer Jan Screyhane,
 Twee bruederen; na minen wane
- 360 Waren si coene ende vroet.
 Dat waren vijf ridderen goet,
 Die met heer Wouteren reden
 Met groote behagelheden,
 Daer si sagen die vianden
- 365 Voer hem comen in den sande
 Met groter haest gevaren,
 Wel gewapent, sonder sparen.
 Ende als heer Wouter vernam,
 Dat hy by den anderen quam,
- 370 So dat hem wale dochte
 Dat mense beschieten mochte
 Met enen boge, horte hi vore
 Op een sterc ors ter core,
 Wel ghewapent als een lanthere.
- 375 Een scilt droech hi min no mere
 Ghelijc dat was sijn baniere,
 Die was van gout ende diere,
 Met ere vaesche van lasuere,
 Met drie coken goet ter cuere
- 380 Van sabele: twee boven, een beneden;
 Schacht in hant van behagelheden,
 Een pinceel daer ane van siden.

- Jegen hem horte tien tyden
 Een vrome man, maer ic en weet niet
 385 Ter waerheit hoe hy hiet.
 Hy droech enen gekeperden scilt;
 Sijn spere wel te poente hilt
 Ende sloech Wouteren op de side,
 Beneden den scilt, dat tien tide
 390 Sijn spere al in splinteren brac.
 Maer hoert hoe hi weder stac:
 Hi geraecten bat ter cuere,
 Ende staken op die borste vuere,
 Op sijn plate, dat hi dede waden
 395 Sijn spereyser ende baden
 In sijn lijf enen grooten voet.
 Heer Wouter was vrome ende goet,
 Trac tspere van hem; dander viel neder:
 Nien wetic of hi opstont weder;
 400 Want die strijt began daer tier steden,
 Daer dapperlijc toe quam gereden
 Heer Willem die borchgrave coene
 Op een ors van goeden doene,
 Met sinen wapenen overtoghen,
 405 Die van goude soon, ongelogen,
 Ende van kelen waren ondersneden
 Met drie keperen, vol schierheden,
 Van selvere ende van lasuere.
 Dors liet hi lopen te dier ure
 410 Rechte te stride waert in,
 Ende stac een meer no min
 Dat hi nederviel ter erden;
 Soe dede hi den anderen ende den derden.
 Hi trac tsweert doen tspere brac;
 415 Doen wert daer een groot gecrac
 Beide van slagen ende van steken;
 Menige glavie sach men breken.
 Men ginc daer in beide siden
 Sere vechten ende striden.
 420 Een jongelinc quam in den stride
 Ghereden wale op een rosside,
 Gewapent, ende stac voert ane

- Mijn heer Janne Screyhane,
 Dat hi ter erden wel naer
 425 Oec was gevallen dair;
 Doch onthielt hi hem int ghereide,
 Ende sloech den ghenen sonder beide,
 Dattet hoift ter aerden vel.
 Doen wert die strijt groot ende fel.
 430 Van Grimbergen die gasten
 Worden doen bestreden vaste
 Van den Brabantschen heren;
 Maer si weerden hem met eren,
 Ende sloegen menighen ter eerden.
 435 Wat si geraecten metten sweerden,
 Dat begaf sine slage voirt ane.
 Doen quam heer Geraert Screyhane,
 Die vrome was ende coene;
 Op een ors van Arragoene,
 440 Dat sprongen groot springende quam.
 Sijn scilt, als ic vernam,
 Was al te male van kelen root,
 Met een hoede van silvere groot,
 Drie rode meerlen daerin,
 445 Met enen rande, meer no min,
 Van lasuere al geheel.
 Sijn wapenroc, sijn tornekeel,
 Sijn coevertoere, wet wale,
 Was van den selven al te male.
 450 Hi riep: Grimbergen! sinen cri.
 Aldus quam die ridder vri
 Geslegen voer metten sporen.
 Hi sach enen die hem te voren
 Sere dede te dien stride;
 455 Want hi hadde ten selven tide
 Enen knape nedergesteken,
 Dat heer Gerart woude wreken,
 Ende liet dors lopen te hem waert.
 Den ghenen geraecte hi ter vaert
 460 Op den scilt dien hi stac voere;
 Dyser leet de plate doere,
 Ende raecte hem in dat herte,

Dat hi doot ter erden sterte.
 Dat spere brac; ten sweerde hi vinc,
 465 Dat hem bi der side hinc,
 Ende sloech dair enen anderen mede,
 Dat hi doot viel op de stede.
 Den derden geraecti also warm,
 Ende sloech hem af den arm.
 470 Daerna sloech hi in de scare,
 Ende voer striden hare ende dare.
 Ten stride quam een ridder stout,
 Van Craynem mijn heer Arnout,
 Ende menich man quam ten stryde,
 475 Gewapent nevens sijn syde.
 Selve was hi gewapent wel,
 Ende sat op een ors harde snel,
 Gewapent tote in dogen sijn.
 Sijn tornekeel was goet ende fijn,
 480 Ende was eens met siere baniere,
 Die abelic was ende diere,
 Van claren goude, ende daerin
 Een cruce van kelen, meer no min;
 Van sable een craye fier
 485 Staende int overste quartier.
 Sijn ors was overdect wale
 Van den selven ¹⁾ al te male.
 In sijn hant hilt hi een spere,
 Ende quam gereden int here
 490 Op sijn ors sterc ende goet,
 Ende stac enen int gemoet
 Op den scilt dat hi cloef
 Oft hadde geweest een loef.
 Dat spere voer voert ende sneet
 495 Die plate alse een siden cleet,
 Beide vleesch ende huyt;
 Doot werp hine den sadel ²⁾ uit.
 Dat spere trac hi na hem weder,
 Daer hi den anderen met stac ter neder
 500 Ende den derden; doe brac dat spere.
 Ten sweerde vinc hi doe met gheere

1) Hs. *selvere*. 2) Hs. *selven*.

- Ende ginc doe striden vreselike.
 Daer werden gemaict vele like,
 Ende menich wert daer gewont
 505 Dat hi meer en wert gesont.
 Mijn heer Arnout sloech in den tas
 Die der Brabanters leytsman was.
 Nu es daer comen, wet wale,
 Mijn heer Segerman van den Male,
 510 Die van Grimbergen, sijt seker das,
 Van aver taverre geboren was.
 Sijn wapenroc, die hy hat ane,
 Was van rikeliken gedane,
 Al van sinopre, dat wet,
 515 Met een hode van silvere met
 Gecasseleert harde wel.
 Sijn ors was dapper ende snel,
 Ghedect met eenen groenen samite.
 In sijn hant hilt hi met vlite
 520 Een spere sterc ende stijf,
 Ende liet lopen sonder blijf,
 Sijn ors dapper ende goet,
 Ende stac enen in sijn gemoet
 Op die plate in de slincke syde,
 525 Dat hi nederviel tien tyde
 Ende bleef onder die peerde versmacht.
 Daerna stac hi met groter cracht
 Enen ridder ter erden neder;
 Maer hi wert gemonteert weder.
 530 Tspere brac, maer dat tronsoen
 Sloechi op thoeft een Brabantsoen,
 Dat hi doot ¹⁾ viel op de eerde.
 Daerna vinc hi te sinen sweerde,
 Dat hi greep in sijn handen;
 535 Daerna sloechi op de vianden,
 Diere hi quetste herde vele
 Ende vermincte in den nijtspele.
 Daer wert herde seere gestreden,
 Ende menich man overreden,
 540 Die vertreden bleef op deerde.

¹⁾ Aldus met de Var.; Blommaert *Dat hi (van) d'ors viel.*

- Daer braken schachten ende sweerde,
 Die daer geslagen wierden ontwee;
 Daer wert gecrijt ende gecree,
 Ende menich peert doorsteken;
 545 Daer wert gevochten ridderleken.
 Mijn heer Simon van den Male
 Proefde hem in den stride wale,
 Ende sijn vader, mijn heer Segerman:
 Menighen viant reden si an.
 550 Die sone nu, sijt seker das,
 Gelijk den vader gewapent was;
 Maer een sterne, seldi geloven,
 Van sable stont int hooft boven.
 Hy sloech sijn ors met sporen
 555 Van goude roet, ende heeft vercoren
 Enen, dien hi stac voere
 Den scilt ende den rugge doere,
 Ende viel ter eerden neder.
 Doen riep hi: Grimbergen! weder,
 560 Lude ende met groter kele.
 Doen ginc hi in den nijtspele
 Striden utermaten wale;
 Maer die van Brabant, sonder fale,
 Hadden hem te vele liede
 565 Ende te groten maiseniede.
 Her Wouter Berthout, die here,
 Hadde gestreden herde seere
 Gelijk enen vromen man.
 Sine liede sachi voert an
 570 Verladen utermaten sere,
 Dies hadde die stoute here
 Verdriet ende groten toren,
 Ende sloech sijn ors met sporen.
 Hi schudde den arm metten schachte,
 575 Ende stac met alsulken crachte
 Enen cnape, hiet Godeskijn,
 Diet in den strijt, alst was in schijn,
 Seer wel hadde gedaen,
 Dat sijn spereyser saen
 580 Sijn lijf dore moest waden,

- Ende hem twint stont in staden
 Van sinen wapenen klein no groot,
 Ende viel ter eerden doot.
 Doen trac hi tspeer na hem weder,
 585 Daer hi menighen man seder
 In den strijt quetste mede.
 Doen quam gereden ter stede
 Heer Willem die borchgrave,
 Ende stac enen knape ave,
 590 Die van walscher Brabant was,
 Dat hi doot viel int gras.
 Ende heer Seger van den Male
 Stac enen dat hi tale
 Tumelde van sinen peerde,
 595 Ende bleef vertreden op deerde,
 Daer si hondert sagen an;
 Dese hiet van Lovene Jan.
 Daer quam cort gereden doen
 Heer Segermans sone, mijn heer Simoen
 600 Van den Male, een ridder stout,
 Ende stac heer Lambrecht met gewout,
 Die van den geslechte wale
 Geboren was van Wesemale,
 Dat hi doot met alle
 605 Voor sijn voeten quam gevallen;
 Want hine dore sijn herte reet.
 Doen reet hi voort ende street
 Met sinen sweerde dat hi trac,
 Ende dede menighen ongemac,
 610 Ende velde neder in dat gras,
 Dies crune nemmermeer genas;
 Voerts sloechi in den strijt.
 Daer quam ghereden tiere tijt
 Mijn heer Gerart Screyhane;
 615 Mijn heer Jan volgde hem ane,
 Die in stride tiere uren
 Beiden wel mochten dueren;
 Van ere wapenen waren si.
 Heer Gerart die ridder vri
 620 Stac enen die Gosewijn hiet:

- Door den buc horte hi den spriet
 Met al met den gonfanone;
 Ende heer Jan, die ridder scone,
 Stac enen dore sijn wapen snel,
 625 Dat hi neder ter eerden vel:
 Onder die peerden wert hi versmacht.
 Doen wert daer met groote cracht
 Ghestreden ende met grimmigen moede;
 Daer lach menich in den bloede
 630 Ghetorden ende tongereke.
 Daer quam verstormeleke
 Mijn heer Wouter Berthout,
 Ende stac een ysere ende hout
 In den buic ene elle lanc,
 635 Dat spere brac in dat bedranc,
 Ende vinc ten scerpen sweerde,
 Daer hi hem wel mede weerde,
 Ende sloech enen boven
 Opt beckeneel, dat hijt gecloven
 640 Heeft tot sijn ogen.
 Die stercke doot deet hi hem doghen,
 Dies hadde hi quaet verdrach, ¹⁾
 Daert mijn heer Arnout toesach
 Van Craynhem, sijt seker das,
 645 Die der Brabanters leytsman was;
 Want die doot bleef was sijn maech.
 Dies en was hy lat noch traech:
 Met sporen sloech hi ongespaert
 Te mijn heer Wouter Berthout waert,
 650 Ende stacken so onsochte,
 Eer hijs hem gehoeden mochte,
 Dat hi nederviel op deerde;
 Maer hi spranc op als donverveerde,
 Ende trac voor hem sinen scilt.
 655 Sijn sweert nam hi met gewilt
 Ende ginc striden daer te voet
 Als een ridder vrome ende goet.
 Sijn volc quam daer toegereden
 Met wel grooter haesticheden,

1) Vs. 642 en 643 in omgekeerde volgorde.

- 660 Ende si wouden hem monteren.
 Daer wert gestreden met eren
 Boven heer Wouter, sonder waen,
 Ende menich schoon pongijs ghedaen
 Van den heren in elke side.
- 665 Daer quam in den stride
 Mijn heer Wouter de Beere,
 Die gestreden hadde met ghere
 Op die van Grimbergen fellike.
 Daer wert gestreden ridderlike.
- 670 Hi was tors, gewapent wale
 Ende met ysere ende met stale.
 Zijn wapen hem van prise wel saten:
 Hi hadde boven sire platen
 Een tornekeel, dat hem wel stoet,
- 675 Van keelen root als een bloet,
 Van selvere vijf ruten rene,
 Daer in met enen palestene
 Staende, sijnde van lasuere.
 Starc, groot ende goet ter cuere
- 680 Was zijn ors ende oic snel,
 Dair hi op was geseten wel.
 Nu es hi comen in dat here
 Gereden met gerechten spere,
 Ende stac mijn heer Janne Screyhane,
- 685 Dat hi viel in der bane
 Op die doden, die daer lagen,
 Dat hi swaerlic mochte verdragen;
 Maer hi lach harde onlanghe,
 Hine spranc op in den bedwange
- 690 Ende ginc staen met gewoude
 Neven heer Wouteren Berthoude
 Te voet in den herden stride,
 Ende trac van ane sine side
 Zijn goede sweert ute sinen scoe,
- 695 Daer hi hem met ginc weren doe
 Ende vaste slaen in beiden siden.
 Oic riep hi tien selven tiden:
 Grimbergen! wat hi mochte.

- Daer was van slagen groot gerochte
700 Ende menich man overreden,
Ende gequetst daer si streden;
Doch daden so vele, si u cont,
Die van Grimbergen tiere stont,
Dat si met pinen, met groter cracht,
705 Te peerde hebben wederbracht
Die heren beide, die te voet
Streden als riddersen goet.
Ende als heer Wouter, doe ic u weten,
Ende heer Jan waren opgeseten,
710 Togen si haer sweerde uter sceide,
Ende lieten dorse lopen beide
In die vianden te hande,
Ende ginghen striden metten brande
Vreselyke op die andre doe,
715 Die hem seere ronnen toe
Tallen siden, segge ic u.
Her Wouter gaf enen hu,
Ende sloech enen datti hem cloofde
Die meeste helft van den hoofde,
720 Ende hi op deerde nederviel doot;
Ende heer Jan sloech in den noot
Enen andren thoof af sonder merre.
Doe worden die van Brabant erre
Als si tsaghen, ende ronnen
725 Den anderen op; daer wert gewonnen
Ere ende prijs in beiden siden:
Men sach noyt so sere striden.
Die van Brabant hebben verladen
Dander, die si achterdaden,
730 Met grooten slaghen ende met fellen;
Heur sweerden clonken als bellen.
Tegen der Brabanters gemene
Was der anderen macht wel clene.
Het waer hem van spel gegaen;
735 Maer daer toe quamen saen
Gereden in der selver bane
Selke die riepen: Viane!
Oec riep daer: Grimbergen! met

- Ene partie, die ongelet
 740 Dorssen sloghen metten sporen.
 Elc heeft den anderen vercoren;
 Selc vinc ten spere, selc trac tsweert.
 Doen worden die Brabanters verveert;
 Hem dachte verloren tspel,
 745 Dies erselden sy, dat wet wel,
 Vorder dan si waren comen.
 Als mijn heer Arnout dat heeft vernomen
 Van Craynhem, heuren leytsman,
 Wert hi erre, ende sloech voert an
 750 Sijn sterke ors metten sporen,
 Ende stac enen rechte voren:
 Beide man ende peert
 Keerden die voeten opweert.
 Dat spere trac hi na hem weder,
 755 Ende trac enen anderen neder.
 Doen trac hi tsweert voert sere,
 Ende voer striden als een here:
 Al sijn volc vertrooste hi.
 Sijn sweert als een ridder vri
 760 Voer hi proeven in den stride.
 Dus vercoeverden tien tide
 Die van Brabant overwaer;
 Menich slach groot ende swaer
 Wert daer geslegen in der noot.
 765 Oic bleef dair menich doot
 Die smorgens was al gesont.
 Die van Grimbergen, si u cont,
 Mochten in der scoffelturen
 Langer niet een twint geduren;
 770 Sy moesten keeren door de noot
 Ende vlien uter persen groot,
 Des si met grooter pine daden,
 Want si waren te sere verladen:
 Si hadden scade genomen swaer.
 775 Oec volgden hem dander naer.
 Een deel sloeghen sire ende vinghen,
 Ende met deser sameninghen
 Vercoeverden weder met eren.

- Van Grimbergen die heren
 780 Leerden die van Brabant sterken strijt,
 Ende dadense algader tiere tijt
 Deisen met slaghen groot na dat
 Tote Bruessele der stat.
 Die van Grimbergen keerden doe
 785 Vaste met hare proyen toe;
 Sy hadden den strijt verwonnen.
 Na dat si gemerken connen,
 Soe hebben si, dat wet te voren,
 Omtrent LX man verloren.
 790 Een deel wasser oec gewont.
 Haer gevangen daden si tiere stont
 In eenen torre spannen vaste,
 Daer si in hadden cleine raste.
 Hier na dede heer Arnout
 795 Van Grimbergen, die here stout,
 Die ghene halen sonder begheven,
 Die op tvelt doot bleven,
 Beide vriende ende vianden,
 Ende deetse begraven te hande
 800 Op een kerchhof, des sijt vroet,
 Dat daer by den cloestere stoet.
 Daer na gingen hem ontwapen
 Ridderen, heren ende knapen,
 Ende ginghen hem daerna rusten,
 805 Dies hem [wel] mochte lusten.
 Die gewonde, in waren saken,
 Deden hem binden ende vermaken;
 Eten, drincken ginghen si mede.
-

JAN VAN HEELU.**De slag van Woeronc.**

J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 501—505.

G. KALFF, Gesch. der Ndl. Lettk. I, 304.

J. PRINSEN, Handboek, 50.

J. F. WILLEMS, Rymkronyk van Jan van Heelu, betreffende den slag van Woeringen, Brussel, 1836.

B. II, vs. 5917—6232.

O wie hoege was dat criëren,
 Daer men wapene soude anteren
 Beide ten stride ende ten tornoye,
 Van Limborch ie ende Monyoye,
 5 Daer dat geruchte moeste onder bliven.
 Daer sachmen hoge dade driven,
 Ende met wapenen werken wonder.
 Owi,! doen si gingen onder,
 Die vrome ridderen ende die wigante,
 10 Van Luthsenborch die coene gigante,
 Doen worden daer ontladen
 Beide van persen ende van scaden
 Die Brabantre alle seere.
 Men mach tellen groote eere
 15 Van diere Brabantre ghewere;
 Want, daer al hare viande here
 Den strijt allene aen haer began,
 Waren bi hen cume XL man,
 Sine waren Brabantre van aerde:
 20 Dese droegen den strijt int haerde.
 Doen dat herde ontmoet was leden,
 Quam dander scare toeghereden,
 Die proofst van Aken ende sijn gesellen,
 Daer ic af hier na sal tellen.
 25 Maer hoort tierst, hoe die dinc
 Den grooten heeren daer verginc,
 Die den hertoge liepen op.
 Van Coelne die ertsbisscop,

- Die gheweldege vorste Zivert,
 30 Coenlike ende onververt
 Quam hi ten hertoge wert ghetogen;
 Hi waende wel dat hine soude mogen
 Vercrighen, doot oft gevaen;
 Maer dat wert soe wederstaen,
 35 Dat selve die bisscop op dien dach
 Den hertoge nie en gaf slach;
 Nochtan hilt die hertoge daer
 Bi sine baniere openbaer
 Jeghen die Limborcheren, ende street
 40 Vore sijn bataelge alsoe bereet,
 Datten elc man mochte vinden.
 Maer tallen staden ende tallen inden
 Vant die bisscop ende sijn conroet
 Alsoe swaren wederstoot,
 45 Daer si die Brabantre bestonden,
 Dat overliden niet en conden
 Die eerstbisscop ende die sine
 Die groote scade ende die pine,
 Die si daer ontvingen af.
 50 Dat die bisscop nie en gaf
 Selve den hertoge slach noch stoot
 Te dien stride, clene noch groot,
 Dat wert hem daer bi benomen:
 Metten bisscop waren comen
 55 Maseleren ende Ruire,
 Die te wine ende te biere
 Dobbelden in die taverne
 Om Brabantre, te haren scerne,
 Ende vermaten hen, datsi sporen
 60 Ghecocht hadden te voren
 Jeghen dire Brabantre peert,
 Daer si met haren weert
 Souden gelden ende betalen.
 Doen quamen sise ¹⁾ vore Woeronc halen,
 65 Ende woudense haren weert bringen.
 Sonder coep ende sonder dingen
 Waenden sise hebben gegrepen;
 Maer doense ²⁾ weder nepen

1) Hs. *si* — 2) Hs. *doen si*.

- Diere Brabantre swerde,
 70 Doen lieten si manne ende peerde
 Op die plaetse daer sise vonden,
 Sonder taenverdene enege pronden,
 Want men lovese hen te diere.
 Daer bi keerden si hen wech sciere,
 75 Ende lieten den bisscop daer.
 Hier was Vrancke van Cosselaer
 Leidsman ende hoeft ave,
 Die te diere tijt borchgrave
 Te Wassenberge was geset.
 80 Die heere van Heimsberge hadde gelet
 Den hertoge gherne met sinen lieden:
 Die dede hi gaderen ende gebieden,
 Ende sindese ten stride waert
 Metten bisscop; maer in die vaert
 85 En dorste hi selve nochtan niet comen;
 Maer hi sinde met enen vromen
 Seriante daer sine baniere.
 Dese twee lande keerden sciere,
 Heimsberge ende Wassenberge, al geheel,
 90 Ende met hen daer een groot deel
 Van diere gebuerten ende van den lande,
 Die met hen bleven in die scande;
 Want si moesten achterlaten
 Met lachtere, dies si hen vermaten.
 95 Dus siet men beroemelijke tale
 Selden vergaen met eeren wale.
 Soe en dede haer roem ende haer viseren
 Den Maselendren ende den Ruiren ¹⁾,
 Die aldus van den stride reden.
 100 Sint datsi vlouwen nochtan, deden
 Beide die bisscop entie sine
 Ute Overlant ende van den Rine
 Soe sterke weringe ende soe groot,
 • Dat daer vrome riddere doot
 105 Bleven, ende menich stout seriant,
 Eer si wouden gaen in hant,
 Ochte door noot enich vloe;
 Selve die bisscop deedt alsoe.

1) Hs. Mas. ende die R.

- Dat es die ghelove mijn,
 110 Dat na den bisscop Tulpijn
 Nye coenre pape en gorde swert
 Dan die bisscop Zivert;
 Want, daer hi voer den strijt beginnen,
 Diene anders niet en hadde ¹⁾ mogen kinnen,
 115 Hine hadde aen hem niet mogen merken,
 Dat hi crune hadde ochte kerken
 Ochte eneghe papelike wise;
 Want hi sceen ridder goet van prise,
 Beide in suekene ende in ghewere.
 120 Maer diere Brabantre keere ²⁾
 Vant hi jeghen hen soe strac,
 Dattet ³⁾ weder dorebrac
 Des bisscop scare met ghewout.
 Doe gaf men voer selver ende gout
 125 Den bisscop daer af sinen loen,
 Dat hi hadde na sijn sermoen
 Ghegeven valsch pardoen ende loes.
 Daer bi riep al in fransoes
 Van Simpoel her Ghi,
 130 Doen hi quam den bisscop bi:
 „*Tuwe, tuwe li faus prester!*”
 In ben des fransoys niet wel meester,
 Maer ic wane, alsoe bediet dit walsch:
 „Doodet den pape, hi es valsch!”
 135 Daer bi woude hine hebben doot.
 Dit was heeren Godevaerts conroot
 Van Brabant ende sire neven
 Van Simpoel, die onderdreven
 Den bisscop, daer hi bleef gevaen.
 140 Doen dus vreesselike bestaen
 Die bisscop ende die sine waren,
 Quam die grave toeghevaren
 Van den Berghe ende die Coelneren,
 Ende ghemeenlike al die heeren,
 145 Diere te voren was gewach.
 Doen die bisscop dat sach,
 Dat die van den Berge quamen,
 Riep hi ontfermelike met namen:

1) Hs. *hadden*. 2) d. i. aanval. 3) d. i. dat het leger.

- „Her Godevaert van Brabant,
 150 Edel riddere! ic ga in hant.
 Voert my gevaen met u te lande,
 Ende hoet my voor mine viande;
 Want waer datsi mi overvueren,
 Dese duvelike ghebueren
 155 Van den Berge, ic bleve verslagen’’.
 Doene her Godevaert hoorde clagen,
 Ontfinc hine te ghenaden,
 Ende en lieten van den live niet scaden.
 Maer daer op die plaetse lagen
 160 Doot gesteken ende geslagen
 Soe vele liede ende peerde
 Tusschen heeren Godeveerde
 Van Brabant ende den bisscop,
 Al gaf hi hen gevaen op,
 165 Dat her Godevaert niet en mochte comen
 Soe verre, datti hadde genomen
 Den bisscop metten breidele doe.
 Hierenbinnen soe quamen toe
 Die van den Berge op die stat,
 170 Ende vonden den bisscop mat,
 Soe dat hi was in hant gegaen;
 Daer bi en wouden sine niet slaen;
 Maer van den Berge die grave bat
 Heeren Godevaerde van Brabant dat
 175 Beide hi ende sine neven
 Van Simpoel hem wouden geven
 Den eertsbisscop ghevaen;
 Want hi woudene sonder waen
 Int ghevancnesse houden stille,
 180 Tot dat na des hertogen wille
 Die bisscop quame te genaden
 Van alle sine mesdaden.
 Heeren Godevaerde dochte,
 Dat hi den bisscop niet en mochte,
 185 Die wile dat soude die strijt dueren,
 Daer houden noch henen vueren;
 Want hine woude van daer niet riden
 Noch stille houden sonder striden.

- Daer bi gehoorde hi die bede,
 190 Die de grave Adolf dede,
 Ende sprac: „Van den Berge heere!
 Op u ridderlike eere,
 Ende op trouwe, die onderlingen
 Goede ridders altoes volbringen,
 195 Soe willen wi u den bisscop laten,
 Bi der vorwaerden dat hi saten
 Jeghen u nie en sal mogen,
 En si bi wille des hertogen
 Mijns broeders ende mijns heeren,
 200 Ende oec alle diere Coelneren,
 Ende daer toe alle die heeren mede
 Die met hem swoeren lantvrede.
 Op dese vorwaerde gheven wine u:
 Nemtene ende voertene thant met u,
 205 Ende laet u volc hier ten stride”.
 Die grave van den Berge was blide,
 Dat hi met soe grooten pande
 Wederkeeren soude te lande,
 Ende greep den bisscop ane ter vaert,
 210 Doen hi hem ghelevert waert,
 Ende deden thant over Rijn
 Te Monben, daer dat lant was sijn,
 Met hem in die kerke vueren.
 Aldus en vielen die aventueren
 215 Den bisscop daer niet wale.
 Doen menne spien, sprac hi dese tale:
 „Domine God! mi wondert seere,
 Wat ons van Valkenborch die heere
 Metten stride hier heeft gheweten:
 220 Hine liet die Brabantre niet heten
 Liede die ye van stride consten;
 Maer, sint dat wi den strijt begonsten,
 Hebben si ons wel doen bekinnen,
 Dat die werelt niet en heeft binnen
 225 Soe vromege liede, noch soe coene,
 Alse si sijn, die Brabantsoene!”
 Aldus hebdi wel verstaen
 Hoe dat die bisscop wert gevaen,

- Ende hoe datti street met eeren,
 230 Eer hi van den velde woude keeren;
 Maar noch en es hier niet gestelt,
 Hoe dat sijn standaert wert ghevelt.
 Die standaert stont op eenen wagen,
 Daer op gheset was ende beslagen
 235 Van sterken planken een casteel,
 Daer liede binnen waren een deel;
 Want dat casteel hadde tinnen,
 Daer men stont te storme binnen
 Met ghescutte ende met ghewere,
 240 Alsoe men pleget jeghen een here;
 Starke orsse, die men daer aen spien,
 Dede men den wagen vorwaert tien,
 Daer men den standaert hebben woude.
 Ende waer die standaert bliven soude,
 245 Groote boeme, die boven hingen
 Aen die tinnen met sterken ringen,
 Dede men worpen dan daer buten
 Ende neder vaste in deerde sluten,
 Om dat te rechte noch te cromme
 250 Den standaert nieman en mochte omme
 Worpen noch vorwaert minnen.
 Dat casteel, dat dus binnen
 Was ghemant ende bewaert,
 Om te houdene dien standaert,
 255 Dat wert al van bloten knechten,
 Die daer niet en waren bracht om vechten,
 Anegestormt ende bestaen.
 Die ghene, daer dat af was gedaen,
 Al waren si blote knechte,
 260 Si volgeden na haren aert te rechte;
 Want si waren van den gronde
 Van Brabant, dat nie vlien en conde.
 Daer bi liepen si met trouwen
 Den standaert coenlike nederhouwen,
 265 Omdat bi des standaerts valle
 Hare viande souden alle
 Hen versagen ende vlien.
 Dit wert bestaen oec van hen drien.

Maer thant meerde haer conroot,
 270 Van knechten, die oec waren bloot,
 Ende liever wouden kiezen die doot,
 Dan si weken door enegen noot,
 Soe wouden si die doot kiezen.
 Eer Brabant soude sijn eere verliesen
 275 Soe woudense liever alle sterven.
 Doen gingense houwen ende kerven
 Beide met haecsen ende met swerden
 Den standaert dapperlike ter erden.
 Al hadden si gheweest die beste,
 280 Die nie met storme sochten veste,
 Si haddent eerlike genoech aengaen.
 Die ghene diet wouden wederstaen
 Bleven daer al met verslagen.
 Het dede daer seere versagen
 285 Menegen man ints bisscops side,
 Dat die Brabanters met nide
 Des bisscops standaert ondersloegen,
 Daer dandere niet seere om en loegen.
 Dit machmen tellen langen tijt
 290 Dat daer op dien selven tijt
 Die blote knechte bedreven,
 Diere was vele bi den tinten bleven;
 Die worden daer hen afghewonnen.
 Doen quamen si ten stride gheronnen,
 295 Selc met spieten, selc met swerden,
 Na dien dat elken mochte werden.
 Ende doen si in den strijt quamen,
 Wat si sagen ofte vernamen
 Dat haren wille ye was weder,
 300 Dat stakensi vaste ter neder,
 Beide orsse ende liede.
 Ic wane dat nie en gesciede,
 Dat men sach van bloten knechten
 Soe coenlike ende soe zeere vechten.
 305 Diere quam daer luttel alsoe bloet,
 Sine scenen wel te dire noot
 Seriante van prise in haren werken.
 Ane die knechte mochtmen merken,

Die soe bloet, soe coenlike metter hant
 310 Haren heere holpen, dat Brabant
 Natuerlike es die coenste aert,
 Ende die ghetrouste die ye waert:
 Dat toenden si openbare
 Met haren coenen werken dare:
 315 Des swigic nu ende overlide;
 Nu hoort voort van den stride.

MELIS STOKE.

Rijmkroniek.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 508—513.
 G. KALFF, Geschiedenis der Ndl. Lettk. I, 307—310.
 J. PRINSEN, Handboek, 52, 85, 249.
 B. HUYDECOPER, Rijmkroniek van Melis Stoke met Historie-, Oudheid- en Taalkundige aanmerkingen, 3 dln. Leiden, 1772.
 W. G. BRILL, Rijmkroniek van Melis Stoke (in de werken van het Historisch Genootschap te Utrecht), 1885.
 S. HOFKER, de Taal van Melis Stoke, Groningen, 1908.

B. IV, vs. 1323—1525; B. V, vs. 1—179.

De grave Florens hadde begonnen,
 Also als wi merken können,
 Soene te maken onder de heren
 Van den Ghestichte. Doe wilde hi keren
 5 Hem daer an, dat hijt voldade.
 Oec so wort hi des te rade,

- Dat hi doe versoenen liet
 Heren Wolfaerde, dat die hem niet
 Met sinen live soude begheven;
 10 Want si waren na gheneven.
 Dus ghetrouwede hi hem te bet.
 De grave Florens hem daer toe set,
 Hoe hi de dinghen te zoenen brochte.
 Nu hoort, wes hi hem bedochte.
 15 Hi voer tUtrecht in de stat,
 Ende ontboot daer ende bat
 De heren, dat si te hem quamen,
 Ende ombootse oec bi namen,
 So dat si quamen, alle ghemene,
 20 Van beiden siden, groot ende clene,
 Ende blevens op sijn segghen daer.
 Doe beriet hi hem daer naer,
 Dat hi daer so langhe lach,
 Dat hi recht op enen dach
 25 Sijn segghen seide van der zoene.
 Nu hoert wat hi achte te doene.
 Om dat hem dochte op de stont
 Tghelt te groot, vijf hondert pont,
 Gaf hi dertoe van sinen goede,
 30 Dats hem te bet soude sijn te moede
 Ende te min soude bescelden,
 Die de penninghe soude gelden.
 Doet was gheseghet ende ghedaen,
 Hiet hi te hants eten gaen.
 35 Hi deedse alle mit hem eten.
 Bi siere side waren gheseten
 Herman van Woerden ende Ghisebrecht
 Van Amestelle, de over recht
 Altoos te siere taefle saten,
 40 Ende met hem dronken ende aten.
 Dandre waren gheseten daer,
 Dene voren, dandre naer,
 Als daer betaemde haer ghelike.
 Men at ende dranc blidelike
 45 Over al daer in den hove.
 De herberghe was van goeden love,

- Want een hoghe avont was,
 Was men vele te blider das.
 Maer dat hof moeste sceiden,
 50 Eer avont quam, met droefheiden:
 Dat pensde van Woerden, de verrader,
 Ende sine ghesellen allegader,
 Mocht na haren wille gaen.
 Als gheten was ende opghedaen,
 55 Ghinc de grave in siere rusten,
 Want hem begonste slapens lusten.
 Elc ander ghinc daer hi woude.
 Doe ghevielt, alst wesen zoude.
 De verraders treckeden te samen,
 60 So dat si buter stat doe quamen,
 Ende reden voren over de weide,
 Ende hadden liede in haer gheleide,
 De alle tharnassche met hem reden,
 De si met behendicheden
 65 Hadden brocht met hem aldaer,
 De sider wilden al der naer,
 Dat si te Rome hadden ghesijn.
 Dat seghet mi tghelove mijn.
 Si soudent hem node hebben gheseget.
 70 Ic waens elc verrader pleghet,
 Dat hi heelt sine daet
 Den ghenen, de sinen raet
 Niet en weet; al wil hi dat si
 Bi hem sijn; dat is daer bi,
 75 So hi meer volcs bringhet int stric,
 So hi meer helpen hevet int pic,
 De mede besmit sijn in de daet,
 Al ne gaven si niet den raet.
 Hoort hier grote jamerhede,
 80 De de here van Amestelle dede
 Op deen nameliken dach.
 Hi ghinc daer de grave lach,
 Ende wectene ute sinen slape,
 (Dat en dorste doen gheen cnape)
 85 Ende seide: „Ghi slaept al te lanc.”
 Also dat de grave opspranc

- Ende sprac: „Wies daer?“ -- „Ic bent,” seit hi,
 „Ghisebrecht. Also scone weder alst si,
 So slaepiti te langhe vele:
- 90 Ghi sout utevaren met vederspele,
 Want tweder es also scone.”
 Als de grave hoerde tgone,
 Sprac hi: „Ic hebbe te langhe geslapen,
 Roept mi enich van minen cnapen.”
- 95 — „Ic salt doen,” sprac hi doe,
 Ende seide den camerlinghe toe:
 „Gaet tuwen here, ende sect hem dat,
 Ic ride voren uter stat;
 Latene comen als hi wille.”
- 100 De grave ne bleef niet stille,
 Hi seide: „Heer Ghisebrecht, hier inne
 Sal ic u sinte Gherden minne
 Geven, eer wi hene riden.”
 Men brochte wijn ten selven tiden.
- 105 De grave hiet scinken den wijn,
 Ende seide: „Drinct van der hant mijn
 Sinte Gherden minne ende vaert wel.”
 Doe nam de verrader fel
 Den wijn van des graven hant,
- 110 Ende keerde hem omme te hant,
 Ende seide: „God hoedu! ic ga varen.”
 De grave de hiet sonder sparen
 Dat men sadelde al de paert
 Zonder beiden, metter vaert.
- 115 Zijn neve Jan, sgraven zone
 Van Henegouwen, vernam tgone,
 Ende hiet sine perden sadelen alle.
 Hi pensde lettelt van den ghevalle,
 Dat hem in de vaert gheschiede.
- 120 Gheraert van Vorne ende lettelt liede
 Reden metten Grave doe.
 Hi sprac sinen cnapen toe:
 „Volghet mi, als ghi sijt ghereet,
 Ic vare voren.” Ende hi leet
- 125 De straten mitten tween kinden,
 Diene bede gader minden.

Hi reet voren ter poorten uut
Blidelike sonder gheluut.

- Doe hi op de weide quam,
130 Sach hi voer hem ende vernam
Den heer van Woerden houden daer.
Als hi sijns wort ghewaer,
Reet hi tot hem, omdat hi woude
Vraghen, waer hi riden zoude.
135 Doe hi aldus quam ghevaren,
Voeren teghen hem tere scaren
De van Woerden entie van Amestelle,
Gheraert van Velsen, de morder felle;
Daer quam Aernt van Benscop,
140 Ende Gheraert van Craienhorst in den hoop;
Willem van Teilinghen quam der mede,
Ende Willem van Zaenden daer ter stede;
Daer quam oec mede menich man,
De ic ghenoomen niet en can.
145 Als si hem quamen dus te ghemoet,
Hevet hise alre eerst ghegroet.
Herman van Woerden reet hem ane,
Als dene wille hadde te vane,
Ende grepen bi den breidel zaen.
150 „Uwe hoghe spronghe sijn ghedaen,
Ghine sult niet meer der voeren driven,”
Sprac hi, „Heer meester! ghi moet bliven
Onse ghevanghen, wien lief of leet.”
Ic seg u, dat ic seker weet,
155 Dat de grave hilt over spel,
Want hi loech, dat wetic wel,
Ende andworde den fellen man:
„Help”, seit hi, „in ben nochtan.”
Arnout sprac: „Bi Gode, ghi sijt!
160 Ic moet nu op dese tijt
Uwen sconen sperwaer draghen,
U te lachtere ende uwen maghen.”
Den sperwaer hi doe gheprant,
Ende namen hem van der hant.
165 De grave sloech de hant ten swerde,
Als de ghene de begheerde

- Hem te werne, mocht hem ghescien.
 Gheraert van Velsen trac mettien
 Zijn zweert ende swoer: „Bi Gode!
 170 Ghi moghet dat ghemaken ode:
 Ic sla u tsweert tote in den tanden!”
 Dit mochte den grave seer anden,
 Datten Gheraert wilde ontliven.
 Daer most hi ghevanghen bliven,
 175 Wast hem lief ofte leet.
 Een cnape daer tusschen reet,
 De met Janne daer was comen,
 Ende hadt hem gheerne benomen.
 De knape wort daer ghewont sere,
 180 Ende zijn paert ten selven kere
 Wort gheslegghen in den hals.
 Dese knape, als ende als,
 Pijnde hem te weerne ende niement el.
 In can gheweten hoet ghevel,
 185 Dat si de kinder lieten riden.
 Hadsise ghevaen ten selven tiden,
 Si waren al te boven bleven.
 Ic wane wel, dat si beneven
 Deen den anderen ter stat waert reden.
 190 Si hadden goede paerde bescreden,
 Ende reden sere ter stat waert,
 Wat ghelopen mochten de paert.
 Als si quamen in de stat,
 Ende men daer ghevreeschede dat,
 195 Waren de vreende tonghemake,
 Alst billic was, om sulke zake.
 Die viende waren an dander zide
 Van deser vanghenessen blide.
 Si voeren te Muden metten grave,
 200 Ten huse, dat hi met siere have
 Hadde ghecocht ende doen maken.
 Hem dochte doe in alle zaken,
 Dat si wel hadden ghevaren.

 Dat volc wert al in roere
 205 Ende verwoet om dese voere.

- De Kenemaren entie Vriesen mede,
 Ende Waterlanders voeren ter stede,
 Daer men hem dede verstaen,
 Dat haer here lach ghevaen:
- 210 Dat was te Muden. Doe siere quamen,
 Mochten si doen ghene vramen,
 Want dat volc was sonder hovet,
 Ende lettel of niet, des ghelovet.
 Si voeren dolen op de zee,
- 215 Daer IV, hier V, daer III, hier twe,
 Recht als volc dat wilde ontsinnen.
 Doe dit vernamen de van binnen,
 Seidsi ten grave: „Doet u liede
 Keren. Waert dat ons messciēde,
- 220 Ghi souter selve om sterven mede.”
 De grave sende staphans ter stede
 Enen brief, ende ontboot
 Sinen lieden clene ende groot,
 Dat si thuus al stille zaten:
- 225 Hi hopede cortelike der baten,
 Dat hi met minnen soude comen uut.
 Dat volc wart doe so luut,
 Dat wel na al was verdovet.
 „Gods hat hebbe dies ghelovet”,
- 230 Spraken douden metten jonghen,
 „Sine hebben hiertoe bedwonghen!
 Dus ne sulsi niet ontgaen”.
- Als de verraders dit verstaen,
 Waren si te blivene niet bout,
- 235 Ende wildene voeren in haer behout
 Verre in een ander lant.
 Die van Naerden vreeschdent te hant,
 Ende leiden hem ene laghe.
 Recht op den vijften daghe
- 240 Souden sine voeren haerre vaerde,
 Ende settene op enen paerde,
 Ende bonden hem sine voete
 Ondert paert wel onsoete,
 Ende enen hantscoe in den mont.
- 245 Dat seide mi deent was cont,

- Ende diene dus ghebonden vant.
 Doe voerden sine althant,
 Tote dat si bi Naerden quamen.
 Doe saghen si ende vernamen
 250 De liede ligghen, in dat coren.
 Gheraert van Velsen de reet voren,
 Ende vraghede hem wat si sochten.
 Dandre seiden: Dat si brochten,
 Dat wildsi hebben, dat waer de grave;
 255 Dan wildsi laten doer gheen have.
 Dan sal niet wesen!" sprac Gheraert,
 Ende warp omme metter vaert.
 Hi trecte tsweert ende wilde slaen
 Den grave, de hem pijnde tontgaen.
 260 Hi waende tpaerdekijn springhen soude
 Over den vliet, ende also houde
 Viel dat paert metten grave
 In den sloot. Gheraert sat ave,
 Ghetrects sweerts, ende ghinkene slaen.
 265 De grave mochte niet ontgaen,
 Want hi ant paert was ghebonden.
 Daer stac hine ten selven stonden
 Metten sweerde door den live,
 Ende gaf hem wonden meer dan vive.
 270 Oec stac hine int herte, dats waer,
 Dat ment vant al openbaer.
 Si gaven hem ten selven stonden
 So diepe ende so vele wonden,
 Dat hi daer den gheest opgaf,
 275 Eer de van Naerden wisten der af.
 Doe sijt vernamen liepen si toe;
 Ende Gheraerde van Velsen was doe
 Sijn paert so verre van hem ghegaen,
 Dat hijs niet en mochte vaen.
 280 Een sijn knape gaf hem sijn paert,
 Daer hi mede ontreet ter vaert:
 So deden de op paerde waren.
 Ente knape wert bevaren
 Van dien van Naerden, de niet en beiden,
 285 Dan sine op enen rade leiden.

Ende hebben hem sine lede tebroken:
 Dus wart de grave eerst ghewroken.

Doe si den grave vonden doot,
 Hadden si alle rouwe groot,
 290 Ende namen den doden met zericheden;
 Si droegene van deer stede
 Tere ander stat, daer sine ontcleden
 Ende balsemden ende bereden,
 Ende leidene in een scrine,
 295 Daer menich mede doghede pine;
 Ende scepeden cortelike daer naer,
 Ende voerdene tote Alcmaer;
 Daer settemen in den chore.

De wonder horen wil, de hore.
 300 Twe winde waren hem ghegheven
 Van siere nichten, de bi hem bleven,
 Waer hi ghinc of waer hi stont.
 Oec was mi ghemaect cont,
 Dat si liepen mede an de vaert,
 305 Daer de grave ghevangen waert,
 Ende oec mede al tote Muden,
 (Dit merkedden ende zaghen vele luden)
 Ende bleven daer tote op een dach,
 Datmen hem gaf den dootslach.

310 Doe sine voerden, liepen si mede
 Recht aldaer ter selver stede;
 Doe menne moorde, si saghen toe.
 Als hi doot was, si ghinghen doe
 Bi hem ligghen bede gader

315 Alst kijnt doet bi den vader.
 De van Naerden vondense daer,
 Als men mi seide over waer.
 Doe men den grave voeren soude,
 Si quamen ten scepe also houde,
 320 Ende spronghen in ende voeren mede
 Al tote Alcmaer in de stede.

Doe si quamen tot Alkemade,
 Ghingen si sitten bi der bare
 Ten voeten voer den outaer;
 325 Ic sachse beide sitten daer.

- Oec seide mi een garsoen,
 Dese verwaerde in dit doen,
 Dat si ghevast hadden so langhe,
 Dat hi hem beiden bi bedwanghe
- 330 Moste gheven zoete melc.
 Oec so seide hi mi, dat elc
 Gheen van den twee eten wouden,
 In weet hoet quam ende bi wat scouden,
 Binnen langher tijt daer naer.
- 335 Dus bleven si beide aldaer
 Toter wilen enten daghe,
 Dat menne groef met groter claghe.
 Doe dedemense beide wech leden,
 De node van danen wilden sceden.
- 340 Hadden si ghemoeten, si waren bleven
 Ligghende, wanic, al haer leven.
 Kerstijn menschen, hoer dit wonder,
 Dat de hondekijn bisonder
 Minden haren here alsoe,
- 345 Dat si bi hem bleven doe,
 Daer menne vinc ende sloech.
 Daer togheden si hem ghenoech,
 Dat sine minden van rechter scout;
 Maer de morders waren so bout,
- 350 Dat si morden haren rechten here,
 Die hem ghedaen hadde menich ere
 Te menigher tijt, te menigher stonde:
 Hier waren si quader dan de honde.
 Al hadde hi te voren misdaen,
- 355 Jane hadden si de zoene ontfaen
 Ende was vergheven alte male,
 Ende scenen vreende also wale,
 Als enighe liede mochten wesen?
 Dus so dinket mi bi desen,
- 360 Dat honde niet en sijn so quaet;
 Es hem ghedaen enighe misdaet
 Van sinen here, hoe groot het si,
 Hi coemt tot hem, op dat hi
 Hem anespreket vriendelike,
- 365 Ende verghevet hem ewelike,

- Al hadde hi hem ofgeslegen den voet.
 Maer dese moederen verwôet
 Hebben haren here verbeteret:
 Hem niet allene, suldi weten,
 370 Maer hem selven ende menighen man,
 Als ic een deel segghen can
 Ende onbinden sal hier naer,
 Daert stede hevet al openbaer.
 Kindre, maghe sijn onteert,
 375 De an haer doen hem hebben ghekeert;
 De noch an haren doene hem houden,
 Sullen verraders sijn ghesconden
 Alle daghe de si leven,
 Ende met hem sijn verdreven
 380 Uut haren lande, uut haren goede:
 Des mach hem wesen wee te moede,
 De der moert onsculdich sijn.

LODEWIJK VAN VELTHEM.

Spiegel Historiae.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde I, 490—500.
 G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I, 305—306.
 J. PRINSEN, Handboek, 36, 48, 67.
 I. DE LONG, Spiegel Historiae of Rymspiegel, zynde de Nederlandsche Rymchronyk van Lodewyk van Velthem, Amsterdam, 1727.
 W. J. A. JONCKBLOET, Specimen e literis Neerlandicis, exhibens Ludovici de Velthem Chronici, quod inscribitur *Speculum Historiale*, librum III, Hagae Comitum, 1840.

HERMAN VANDER LINDEN en WILLEM DE VREESE, Lodewijk van Velthem's Voortzetting van den Spiegel Historiael, 1ste deel, Bruxelles, 1906.

B. II, c. 15—20.

Hoe die coninc Edeward een wijf nam, ende vander feeste die men daer dreef. I.

- In desen tide dat dit gesciede,
 Daer ic nu af hier bediede,
 So was een sake sonderlinge
 Alse van huwelike dinge;
 5 Want hier vore had gesant
 Edeward in Spaengenlant
 Ane den coninc deser gelike:
 Of hi hem in huwelike
 Siere dochter geven wille nu.
 10 Dese liede quamen, secgic u,
 Recht doemen dese stat
 Gewonnen hadden, ende brachten dat
 Die coninc van Spaengen gerne soude
 Siere dochter geven, opdat hi woude.
 15 Om dit so was geverst aldaer
 Van dien gevangen en over waer,
 Datmer niet en over rechte;
 Maer die coninc beval bedichte,
 Datmense vaste hoeden soude;
 20 Ende ward oec, dat bi yemens scoude
 Enich van hem ontginge daer,
 Ic soude den genen rechten so naer,
 Dat diet sagen meer vord an
 Hem lieten ontgaen gevangen man.
 25 Die stat heeft hi oec beward,
 Ende daer in geset mede ter vard
 Met siere hant alle gerechte,
 Die die stat selen berechten
 Ende hueden vort van mesvalle.
 30 Dus trac die coninc vandaer met alle
 Jegen sine bruut, Godweet,

- Diemen hem brinct jegen gereet.
 Dus quam dese huwelijc toe,
 Daer menich om blide was ende vroe:
- 35 Feeste was daer in allen sinne.
 Te Lonnen was si vort binnen:
 Daer was si sekerst na sijn verstaen,
 Want hi was daer eerst ontfaen,
 Doen hi ongeweldich was
- 40 Sjins lants, alsict hier voren las.
 Dansen, reyen, singen, springen,
 Hets niemen diet mochte vort bringen,
 Die feeste die de stede dreef.
 Die gene, diet dlatijn bescreef,
- 45 Seide so vele van deser saken,
 Dat ongelovelijc waer in spraken;
 Want so grote behagelhede
 Alse men daer dede in die stede,
 Dadict u also verstaen,
- 50 Gine gelovets, niet sonder waen.
 Alle dagen, al VIII dage uut,
 Was in die stat dmeeste geluut
 Van trompen, vedelen ende tambusen,
 Sitolen, harpen; in allen husen
- 55 Van der stat was sonderlinge spel.
 Hou soudemen dit toebringen wel,
 Datment al mocht gescriven,
 Die feeste, die si onderlinc driven,
 Die van der stat? — Ens lichtelijc niet.
- 60 Ic late bliven alsoet gesciet,
 Ende scrive van den coninc vord
 Van dingen, die te hem behord.
 Des coninc feeste was dus gedaen:
 Daer mochte uut ende in gaen.
- 65 Wie dat wille ende ongeheten;
 Ende spelen, dansen, drinken, eten,
 Dit was niemen daer wederseit.
 Binnen der feeste ward daer geleit
 Ene tafelronde van ridderen ende cnapen.
- 70 Dat wie so wille mochter daer wapen
 Dragen ende joesteren mede.

Daer was gemaect na den sede
 Een spel van Artur den coninc,
 Ende geordineert also die dinc,
 75 Ende ut gescoren die beste saen,
 Ende genoemt daer sonder waen
 Na die heren van ouden stonden,
 Diemen hiet vander tavelronden.
 Oec had die coninc geheten te voren
 80 Cnapen, die daer souden doen horen
 Neuwe boetscape ute alle lande,
 Van stride, van orloge alte hande;
 Ende hoemen vermane van desen
 Elken ridder, die ut gelesen
 85 Ware na siere werdichede,
 Dat hi bescudden vare die stede
 Oft dien casteel ofte dat lant,
 Daer hem die bode af dade becant.
 Dit hadde die coninc met vorrade,
 90 Gemaect so vast ende so gestade,
 Dat elc sijn recht houden sal,
 Na datmen daer ordinieren sal;
 Ende swoerent daer opter stede,
 Te houden na coninc Artur sede
 95 Dat spel ende die tavelronde.
 Maer sine wisten niet ter stonde,
 Noch en hoeden hem oec niet
 Van dat die coninc sinen cnapen hiet,
 Datmen int spel soude vortbringen
 100 Van allen steden die werringen,
 Die hem letten ende die hem deren;
 Ende dat si om dit verweren
 Selen sijn gemaent daer toe,
 Dat sijt daer moeten geloven alsoe,
 105 Oft si selen met scanden groet
 Ontwijst sijn daer albloet
 Van haren gesellen. Dus waest daer
 Geordineert daer al vor waer.
*Hoe die tavelronde began, ende vanden heren
 vander tavelronde. II.*
 Die coninc es utvercoren voren,

- Ende die ter tavelronde behoren
 Trocken uut al met geweld,
 Ende alle dese heren quamen te velde.
 5 Doe daer dat spel was opgeleit,
 Alse hier vore es af geseit,
 So vercoes daer elc den sinen:
 Haer vromicheit sal daer nu scinen.
 Daer was Lanceloet ende Walewein,
 10 Ende Perchevael ende Eggrawein,
 Ende Bohort ende Gariet,
 Ende Lyoneel ende Mordret,
 Ende een Keye was daer gemaect.
 Dese ende andere (wat holpt ontsaect?),
 15 Die hier toe waren gecoren,
 Waren verre best geboren •
 Ende die meeste vanden rike.
 Dit was een margens tidelike
 Dat dit was begonnen:
 20 Recht int opgaen van der sonnen
 Began die tavelronde aldaer.
 Het was scone weder ende claer,
 Ende daer waren vrouwen ende joncfrouwen,
 Die dat spel souden ane scouwen.
 25 Daer was oec geboden in al Ingelant:
 Die daer comen wilde opt sant
 Te brulocht ende tesen spele,
 Dat hire comen mochte wele
 Sonder toren ende verdriet.
 30 Al ware enige dinc gesciet
 Hier vormaels, dat soudemen laten staen,
 Tote dat die feeste waer gedaen.
 Om dit so quam daer menich man
 Dat grote spel te siene an;
 35 Hets een wonder te verstane,
 Wat daer volcs was comen ane.
 Nu sijn die dinge toe comen
 So, dat elc daer heeft genomen
 Spere in hant, ende reden daer
 40 Starke joeste openbaer.
 Die heren vander tavelronden

- Hilden hem te dien stonden
 Te gader, dat verstaet nu wel;
 Al waest dat den enen mesvel,
 45 Die ander wraect daer optie stat.
 Om dit maecten si daer mat
 Menigen man in corter stont.
 Key ward daer een luttel gewont,
 Ende dat ward daer al willens gedaen,
 50 Want wel si XX sonder waen
 Jonger liede hadden hem beraden,
 Dat si Keyen soudē scaden
 Ende scande doen ende al te spele,
 Om datmer secgen soude vele
 55 Van outs ende borde maken:
 „Hier scinen noch wel Keys saken!”
 Dit werd ginder soe toebrocht,
 Dat Keye wel na had becocht;
 Want eer hi hem verwinnen liet,
 60 Om dat men Keye daer hiet,
 Ward hem geslegen een wondekijn;
 Ende hem waren oec die daremgerden sijn
 Ontwee gesneden, ende van sinen gereiden.
 Doen ward hi daer al sonder beiden
 65 Van sinen orsse so gesteken,
 Dat hem dochte die hals breken.
 Om dit ward ginder gerochte groet
 Met roepen daer: „her Keye heeft noet,
 Hi leit ende tumelt op dat sant!
 70 Mi donct, hier ward wel becant
 Van sinen daden die hi pleget!”
 Dit ward ginder dicke geseget.
 Daer was om gedreven feeste,
 Daer logen omme al die meeste,
 75 Doen si geware worden das,
 Dat hi niet sere gequets en was.
 Die coninc ende die coninginne
 Warens blide in haren sinne,
 Dat dit also was gevallen.
 80 Die coninc geboet doen hem allen
 Dat genoeg ware. „Laat ons eten

Varen te hove. Dit spel vermeten
 Es recht na Arturs wise comen.
 Nu laet ons dit vort begomen,
 85 Dies gelike dat hi plach.
 Elc doet tsine oft hi mach.”
 Dus geloefdense noch alle daer
 Dit te volbringen openbaer.

*Van den etene ende vanden genen die daer
 boetscap bringen. III.*

Dus sijn die heren te hove gevaren,
 Daer men genen cost sal sparen
 Van datmen drinken mach ende eten.
 Die coninc es tere tafel geseten,
 5 Entie heren vander tavelronden
 Dede die coninc ter selver stonden
 In sittene sitten oec daer mede,
 Gelijc dat coninc Artur dede,
 Also hi feeste hilt, dat wi gelesen
 10 Dicke hebben. Gelijc oec desen
 So dede Edeward nu, Godweet,
 Die ridders sitten daer gereet.
 Menich minsce volgede daer naer
 Om die feeste te siene daer,
 15 Ende al die wilden, mochten mede
 Eten ende drinken daer ter stede;
 Mar daer was menich die niet en at
 Om die feeste te siene bat.
 Dus als die ridder waren geseten,
 20 Ende men vort brachte teten,
 Ende teerste gerechte was gedaen,
 Dede die coninc ane enen venster slaen
 Met ere roede een der cnapen,
 Om een gestille daer doen maken.
 25 Doe sweech al dat ginder was.
 Die coninc sprac doen na das:
 „Bi mire cronen sweric dit word:
 Eer hier heden gerecht comt vord,
 So moet ic niemare hebben vernomen.”

- 30 — „God geve datse moete vromen,”
 Spraken die heren die daer saten.
 Niet lange daerna quam utermaten
 Sere gereden een wonderlijk cnecht,
 Ende met bloede bespringet echt
- 35 Al versch, ende reet ter taflen alsoe,
 Ende sprac den coninc irstwerf toe:
 „Versaect coninc ende oec blode,
 Ende die hier sitten bi u, hoe node
 Souden si comen daer men soude striden!
- 40 Ic sie wel, coninc, nu ten tiden,
 Dat si sitten al versaect.
 Siet, hoe die gene sit ende traect
 Onverweect met sinen hode!
 Ic wane hi vechten soude wel node
- 45 Enen camp teghen hem tween!
 Her coninc, gi sijt hier al in een
 Met uwer feest, ende u lant
 Es den Waloyssen bat becant
 Dant u es cont! Waer toe eest goet,
- 50 Dat gi coninc heten doet?
 Ic moet u secgen nu ter stont:
 Siet hoe ic ben gewont
 Ende bebloet om uwe sake!
 En doedi hier af gene wrake,
- 55 Ic secge, dat gi geen coninc sijt.
 Ende die hier saten nu ter tijt
 Bi uwer siden eten ende drinken,
 God hi moetse alle scrinken,
 Of si mi niet helpen wreken
- 60 Over die Waloyse!” Na dit spreken
 Antworde die coninc: „Bode, Godweet,
 Datti mesdaen es, dats mi leet,
 Ende bi mire crone besweric di toe,
 Dat ic dat sal wreken soe,
- 65 Dat mens nemmermere sal gewagen,
 Oft ic bliver selve verslagen!”
 Doen spraken die vander tavelronden
 Alle gader ute enen monde:

- „Here coninc, wi willen mede varen
 70 Met al onser macht ende hulpent waren;
 Ende die u hier toe oec gebrect,
 Wi willen datmen hem dogen uut stect”.
 Dus had die coninc daer een belof
 Vanden genen, die hem of
 75 Daer vore dicke waren gegaen.
 Die coninc heefse nu bevaen
 Ende noch sal bestricken meer,
 Eer die maeltijt doet sinen keer.

Vanden selven meer. IV.

- Doen gesproken waren dese word,
 Brachtmen dander gerechte vord
 Met groter feeste, want over waer
 Om dese boetscap was lettelt daer
 5 Gesorget; mar daer was gedient
 Gelijc dat een man doet sinen vriend.
 Doen terde rechte ward gedregen,
 Heeft die coninc echt geslegen
 Met ere roede an die want,
 10 Ende sprac daerna alte hant:
 „Noch soude gerne niemare horen
 Wilse ons yeman bringen voren,
 Eer wi mer vorward aten”.
 Gene ridders, die ginder saten,
 15 Loefdent alle daer ter steden.
 Niet lange daer na so quam gereden
 Enen knape op enen somer ter stonden,
 Dien hande ende voete waren gebonden,
 Ende den breidel in sinen arm;
 20 Dese maecte groet gecarm,
 Ende quam aldus in dien zale
 Vore die tafle, daer altemale
 Die van der tavelronden sijn geseten.
 „Deus! hoe gerne soudic weten”,
 25 Sprac die gene, „wat heren dit waren,
 Die hier sitten in deser scaren,
 Ende berechten een der dinc,

- [Daer mi therte meest toe hinc''].]
 [Doe sach hi omme al den rinc,]
 30 Ende began daer opten coninc,
 Ende seide vort tote Lancelote:
 „Ja!“ seit hi, „sint dat dese genote
 [Mi niet en connen helpen wale,]
 [Ende niet en achten mire tale,]
 35 So willic Lancelote clagen dan
 Mijn verdriet, ende els geen man.
 Hi sal mi wreken, wetic wale!
 Nu maecs den coninc nember tale,
 Want hine can hem selven berechten.
 40 Wat soudi dan over mi vechten?“
 Doen sprac die gene Lanceloet an:
 „Lanceloet van Lac, edel man!
 Ic groete u vorden besten een,
 Die sonne nie besceen;
 45 Ende oec vor alle die hier sijn
 So groet u die herte mijn.
 Lanceloet, here, verstaet dit word:
 Ghi moet hier selve comen vord,
 Ende mi van dere noet ontbinden.
 50 Van al mijns heren coninc gesinden
 Sone heeft niemant macht gemene
 Dit te doene dan gi allene;
 An u staet mijn toeverlaet!“
 Mettien Lanceloet op staet,
 55 Ende ontbant den genen daer.
 Als hi ontbonden was, daer naer
 Gaf hi Lanceloet metter spoet
 Ene lettere, daer in gescreven stoet:
 „Die desen cnape heeft ontbonden,
 60 Hem ontbiet ten selven stonden
 Die coninc van Irlant, dat hi es
 Een valsch ridder, des sijt gewes,
 Ende een verrader ende een quaet;
 Ende dar hi oec wreken dese daet,
 65 Die dien gedaen es, dien hi ontbant,
 Ende comme optie zide van Ingelant,
 Optie side te Gales ward,

- Daer vint hi den coninc onvervard
 Van Irlant met sinen lieden opt lant
 70 Tontbeidene tgeens diene ontbant.
 Wie hi oec es onder die sonne,
 Van wat geslachte, van wat connen,
 Hoe vrome, hoe starc, hoe rike hi es,
 Hi vint mi daer, sijt seker es!"
- 75 Doen dese letter was gelesen,
 Ward Lanceloet hier af in vresen
 Ende versaect. Doe sprac Walewein:
 „Lanceloet, wi selen comen int plein
 Met u, te wederstane dese dinc;
- 80 Ons sel oec helpen die coninc
 Met siere macht te deser vard".
 Die coninc sprac: „Sijt onvervard,
 Dat ic hier yemen sal gebreken.
 Ic sal elken hulpen wreken
- 85 Sinen ween ende sine scande.
 Gelijc dat Artur in allen lande
 Voer om die vander tavelronde,
 Al dier gelijc willic ter stonde
 Met elken ridder oec nu varen.
- 90 Van allen sticken die si selen baren
 In dit spel, al sonder vresen,
 Daer willic een geselle af wesen.
 Oec willic dat gi dat oec mi
 Gelooft, ende doet als ridderen vri".
- 95 Dit geloefdense alle daer.
 Doe sprac die coninc ten bode daer naer:
 „Vrient, welc tijt dat Lanceloet heeft vernomen,
 Dat die coninc van Irlant es comen,
 Ter stat, daer du af seges teken,
- 100 Lanceloet sal di comen wreken".
 Die bode bedanctem sere van desen.
 Dit late wi nu aldus wesen,
 Ende scriven vander feesten vord,
 Daer gi genoeg niet hebt gehord.

Vanden derden bode die wonderlijc gemaect was. V.

Nu was ginder bliscap groet

- Onder alle die genoet.
 Men brachte die gerechten vord,
 Also alse ter feesten hord.
- 5 Twee gerechten brachtmen daer,
 Dene vore ende dander naer,
 Eer die coninc spreken wille.
 Doe riep hi sere: „Hout al stille!
 Ic wil eer niemare hebben gehort,
- 10 Eermen enich gerechte brinct vort’’.
 Si loefdent alle die saten daer.
 Niet lanc was dit geseit, daer naer
 En quam ene lelike creature,
 Die nie was na wives figure
- 15 Gemaect, want die nese van hare
 Was eens voets lanc openbare
 Ende meer dan ere palme breet:
 Die oren waren haer, God weet,
 Gelijc vanden esel die oren:
- 20 Vlechten hadsi achter ende voren,
 So dat si toten gordele gingen;
 Si scenen so grof, daer si hingen,
 Als peerts vlechten of grover vele;
 Enen crop hadse onder die kele
- 25 Alse een gansey es groet;
 Den hals lanc ende harde roet,
 Den mond wijt ende ongescepen:
 In dene side haddi begrepen
 Die kinnebacken toten oren toe:
- 30 Hi ginc op, in weet hoe,
 Ende stont slem opward wide ontdaen.
 Die tande, diemen daer in sach staen
 Waren som sward ende som wit;
 Ende vinger lanc, dat qualijc sit,
- 35 Rageden haer uut twee tande groet.
 Op een pardekijn, dat was roet,
 Quam si gereden, dat mager was,
 Ende dat houte oec, sijt seker das,
 Achter ende vore harde sere.
- 40 Dese joncfrouwe met enen corten kere
 Es comen vordie tafel gereden,

- Daer mense an sach te selsenheden;
 Want wonderliker vorme vort an
 Sone hadde gesien geen man.
- 45 Die joncfrouwe diemen in Perchevael vint
 En geleec derre niet een twint,
 So selsen so was dese gescepen.
 Nu hort watse heeft begrepen
 Te secgene onder die genote.
- 50 „Wetti,” seit si, „wien ic groette
 Vor alle die sijn in dien zale?
 Dat es den here Perchevale;
 Hem so groetic vor u allen.
 Ic weet alle dinge die gevallen,
- 55 Ende alle u meninge, sonder waen,
 Soudic u hier wel doen verstaen;
 Ende wie dat elc es geheten
 Nader tavelronde vermeten:
 Lanceloet, Perchevael, Walewein,
- 60 Mordret, Keye ende Ecgrawein,
 Ende Gariet ende dander mede,
 Die hier sitten in die stede;
 Dits mi al cont op dese ure.
 Nu hort hier vort mine avonture.
- 65 Die ic u allen bringe te voren,
 Die ter tavelronde behoren.
 Perchevale sprekic irst ane,
 Ende doe hem hier nu te verstane,
 Dat hi te Licester vare saen.
- 70 Daer mach hi prijs ende lof ontfaen
 Vor dien casteel, ic secge twi;
 Want hi wilt dingen die hem bi
 Sijn geseten ende asselgieren.
 Seldi in eniger manieren
- 75 Prijs bejagen, dat sal daer wesen.
 Ende trecti achter oec van desen,
 Ic sal u lachteren in allen hove,
 Waric come, van uwen love!
 Walewein, ic groete u mede,
- 80 Ende seg u, dat te Cornuaelge in stede
 Ompays es, dat moetti keren,

- Tusscen die gemeente entie heren,
 Om die liede dier liggen gevaen,
 Die den coninc hebben mesdaen.
- 85 Want uut dadense die heren gerne,
 Entie gemeente staet te werne;
 Ende Ridsard die coninc heeft daer gesint
 Om die gevangen, si u bekint.
 Here Walewein, nu vart daer saen,
- 90 Ende helpt der gemeente dit wederstaen.
 En doedijs niet, so seggie twaren,
 Dat gire niet en dorret varen
 Van bloetheden, dat si u cont.”
 Walewein die doe op stont
- 95 Ende seide: „Bi trouwen, dit salic wreken,
 Oft mi sal mijn scilt gebreken
 Ende mijn goede swerd, Godweet!”
 Perchevael stont op oec gereet
 Ende seide: Licestre soudi winnen
- 100 Optie gene vandaer binnen,
 Oft hi souder sterven voren.
 Doe mochtmen in dien sale horen
 Groet geruchte ende groet geclanc;
 Het stont al op eer yet lanc
- 105 Om dit wonder dat daer was.
 Die joncfrouwe maecte haer na das
 Uter zale, datsi u cont,
 Diewile dat gerucht stont,
 Ende es hem dus van daer ontgaen,
- 110 Dat niemen en weet, sonder waen.

*Vander joncfrouwe noch ende hoe dat
 hof sciet. VI.*

- Also dese joncfrouwe was uter zale,
 Const si daer die pade wale.
 Si was ontslopen saen,
 Ende heeft die paruren af gedaen,
- 5 Daer si mede ontlicsent was.

- Dese joncfrouwe, daer ic af las,
 Was een van des coninc cnapen;
 Entie coninc had dese wapen
 Ende dit ansicht ende dit hoeft
 10 Heymelike doen maken, des geloeft,
 So dat na een joncfrouwe sceen.
 Ende alle dese worde overeen,
 Die dese boden brochten vort,
 Haddensi vanden coninc gehort,
 15 Ende gevest oec herde wale.
 Doent geruechte inden zale
 Leden was, vraechdemen daer nare
 Waer die lelike joncfrouwe ware.
 Daer liep so menich soeken gaen,
 20 Mar si was hem allen ontgaen.
 Om dit ward noch geruchte groet;
 Men wilde daer seggen nu albloet,
 Dattie quade geest had gewesen.
 Die coninc, die wel wiste van desen,
 25 Ontgaeft hem allen ende seide daer:
 „Ic secgu, heren, dit over waer:
 Dese aventure, die gi saecht hier,
 Die quam bi onser feesten fier.
 Dat wetic wel ende bens wijs,
 30 Wildewi noch staen inden prijs
 Der heren vander tavelronden,
 Ons soude comen te enigen stonden
 Boetscap die nu blivet achter.
 Wilde wi wreken elkes lachter,
 35 Ende men dat gevreist int lant,
 Ons soude comen genoeg te hant
 Selsenhede van dien, van desen.”
 Doe seidense alle: „Het mach wel wesen!”
 Dus brachten daer die coninc toe
 40 Datsi moesten, sine weten hoe,
 Hem hulp doen van allen saken,
 Die hem in sijn lant gebraken,
 Ende som oec jegen haers selfs mage.
 Die coninc ne was hier toe niet trage
 45 Dit te vervorderne, dat verstaet.

- „Gi heren,” seiti, „geeft mi raet.
 Gi wet wel, ic heb geloeft diere
 Jegen Gales te vechten sciere;
 Help mi dier gelike hier nu,
 50 Alse gi wilt dat ic helpe u.
 Hulpti mi wel, ic segt u bloet,
 In ga u of in gere noet.
 Van al dat gi hebt geloeft,
 Daer willic vore setten mijn hoeft,
 55 Indien dat gi getrouwe wilt wesen.”
 Si antwoorden hem: „Van alle desen,
 Daer gi ende wi beroepen af sijn,
 Set ons daer af een termijn,
 Wi willen dan sijn gereet
 60 Met u te volbringen onsen eet
 Met al onser macht, dat verstaet;
 Ende die ons hier toe af gaet,
 Dien sel wi houden over viant.”
 Des gaven si haer trouwe te hant,
 65 Ende hi geloefdem daer met
 Bi siere kerstenliker wet,
 Dat hise van der uren sal
 Houden over sine gesellen al.
 Dit geloefdense weder daer.
 70 Doen ward die dach geset daer naer
 Binnen XIII nachten in termine
 Te Cornuaelge vor die stat te sine
 Ende van daer te Gales ward,
 Ende Irlant mede in die vard;
 75 Ende dat si warneert comen,
 Ende, dat si mogen, begomen,
 Eer si weder omme keren.
 Dit geloefden daer alle die heren.
 Dus es dit hof gesceden,
 80 Ende elc voer thuus ward hem gereden
 Dat hem gebrac daer sonderlingen.
 Nu hort een lettelt van andren dingen.
-

LEERDICTERS.

JAN VAN BOENDALE.

Jans Teesteye.

J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde II, 15—17.

G. KALFF, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I, 324—327; 427—435.

J. PRINSEN, Handboek, 84.

F. A. SNELLAERT, Ned. Gedichten uit de 14de eeuw van Jan Boendale; Hein van Aken en anderen, blz. 137-275; 701-703.

Vs. 2630—2928.

Van der wive selsenheyt ende dat si sijn onder den man.

- Jan, ic hebbe menech woert
 Van der wive selsenheyt ghehoert:
 Ic bidde u, op dats u niet en verdriet,
 Dat ghi mi daer af wilt segghen yet,
 5 Want vele meesters van haren seden
 Scriven grote selsenheden.
 Wouter, daer af willic u dan
 Segghen een luttel, so ic best can.
 Dwijf es van naturen loes,
 10 Vrecke ende ghierich altoes,
 Onvreedsam ende onghestadech,
 Wrakelech ende onghenadech
 Over den ghenen dien si haet.
 Haer hoverde es onghemaet,
 15 Ende die can si qualike so besluten,
 Men wertere gheware van buten;
 Ende meneghen wive dunct des,
 Dat hare ghelike niet en es,
 Ende wilt gheëert sijn vroeck ende spade;
 20 Ende als men haer des niet en dade,
 Dat soude haer duncken grote smade.
 Van sinne sijn si onghestade,
 Ende haer lachen ende haer gheween
 Dat leghet beyde bi een.
 25 Kijnsch sijn si ende ongheleert,

- Ende met haren worden saen ghekeert,
 Ende saen gheloven si datmen hen seyt;
 Daer om es den wiven ontseyt
 Te comene tot vroeden rade
 30 Beyde in hoven ende in stade;
 Hare ghetughe en heeft macht enghene,
 Ende si en mach oec niet allene
 Nieman vermomboren, also die wet
 Ende dlantrecht heeft gheset;
 35 Ende prelatye oec mede,
 Om hare onghewarechede;
 Ridderscap ende priesterscap met
 Dese sijn hen beyde ontset.
 Gherne vernemen si vele,
 40 Eest in ernste of in spele,
 Weder het si quaet of goet;
 Ende onlanghe, des sijt vroet,
 Helen sijt, si en segghent voert,
 Al waert een diefte of een moert.
 45 Daerom en sal hem nieman bevelen
 Dinghen diemen wille helen;
 Want daer af groet verdriet
 Menech werven es ghesciet,
 Om datmen wiven gaf te verstande
 50 Heymelijcheyt daer macht lach ane.
 Dwijf begheert oec sonderlinghe
 Scoenheyte boven alle dinghe,
 Ende daer toe grote sierhede,
 Beyde om thoefte ende om die lede,
 55 Ende daer op verheft si haer sere,
 Ende wilt beter sijn vele mere,
 Als si die sierheyte heeft an,
 Dan doe si thuus sat ende span.
 Dat wijf boven al scoenheyte begheert,
 60 Dat moghede merken, want si smeert
 Haer aenschijn ende hare ghedane
 Anders dan God maecte daer ane,
 Ende maken hoerne twee
 Ghelijc enen stommen vee,
 65 Ende enen sleyp na haren ganc,

- Oft waer een steert, twee ellen lanc.
 Dits wonder boven alle saken,
 Dat wive aenschijn aldus maken
 Beestelike vorme aen haren lichame,
 70 Menscheliker naturen te blame.
 Dwijf heeft oec te meneghen stonden
 Harde scalke rade vonden,
 Maer sine weet niet wel al
 Hoe dat sise vervolghen sal;
 75 Want si en blijft niet in enen ghedachte
 Tfierendeel van eenre nachte.
 Ende sonderlinghe es si blide dan,
 Als si bedrieghen mach den man;
 Ende hoe si hogher es in state ghekeert,
 80 Soe si meer daer in glorieert,
 Ende daer na set si sere hare,
 Alsoet wel scijnt hier ende dare;
 Want die wijste die ye hadden leven
 Daden si swaerlike sneven
 85 In scennessen ende in swaren sonden,
 Alsi noch doen in onsen stonden.
 Maer dats jammer sonder verdrach,
 Dat enech bose wijf mach
 Eneghen goeden man also verleyden
 90 Ute sire beschedenheyden,
 Dat hi lijf, ziele, ere ende goet
 Om haren wille verliesen moet.

Noch van den wiven.

- Alle die meesters te waren,
 Die vore onsen tiden waren,
 Die scrifturen in boeken legghen,
 Si scriven alle ende segghen
 5 Van der wive onghestadechede
 Ende van hare onghetruwecheyt mede;
 Ende oec seget een meester van hem dat:
 Si es allene reyne die nyeman bat ¹⁾.
 Menech man oec, dat verstaet,
 10 Spreect van eens anders wive quaet,

¹⁾ Hs. *die nye en had lat.*

- Die swighen soude ende en spreken niet,
 Wiste hi wat hi thuus liet;
 Want menich man wilt seker sijn,
 Dat sijn wijf es reyne ende fijn,
- 15 Die luttel weet van der mare,
 Die heymelike loept van hare.
 Daer om en sal nemmermere
 Man sijn wijf prisen te sere;
 Want men harde nauwe heelt
- 20 Sulke spele die men speelt.
 Dat es wel een gheluckech man,
 Die een wijf wel dwinghen can,
 Dat si vreedsam, vroet si ende reyne.
 Van honderden esser cume eyne
- 25 Die dese drie poenten heeft wel.
 Het dunct meneghen man spel
 Een wijf te nemene metter wet:
 Hi es meer in davonture gheset
 Dan die over zee vaert striden.
- 30 Dien arbeyt mach hi gheliden,
 Ende mach daer ere hebben ave;
 Maer valt sijn wijf ongave,
 So valt hi in vernoye groet,
 Tote datse sceedt de doet.
- 35 Wilt hise oec met allen laten,
 So willene die papen verwaten,
 Ende segghen: sijn ziele es verloren.
 Neemt hise weder, so heeft hi toren,
 Ende verliest sijn ziele ende sijn lijf,
- 40 Ende blijft daer toe een keytijf
 Al sijn leven, hoe dat gaet,
 Ende en weet sijns ghenen raet.
 Maer ic segghe dat sekerlike:
 Wie dat es in huwelike,
- 45 Ende verduldechlike goed ende quaet
 Nemt dat hem overgaet,
 Dat hi loens bejaghet mere
 Dan een monc of een clusenere;
 Want des nachts so sijn si
- 50 Doch van castimente vry,

- Maer die man werdt ghecastijt
 Nacht ende dach, in alre tijt;
 Sine penitencie duert vaste
 Nacht ende dach, sonder raste.
- 55 Nochtan sôude dwijf altoes staen
 Tote smans dienste, sonder waen,
 Ende hem onderdanech sijn met trouwen,
 (Dat es trecht van goeden vrouwen)
 Ende met haren live sijn ghereet
- 60 Alse men tijt ende stede weet:
 Dan es hare ghene onnere,
 Want hijs hare voeght ende hare here.
 Ende daer bi so moet die man
 Altoes vore wesen dan
- 65 Als men dat werke werken sal,
 Daer bi steet die werelt al,
 Dat behoert ten huwelike,
 Dien God maecte van hemelrike,
 Daermen die werelt meerret mede
- 70 Na der menscheliker naturen sede.
 Ende wie so dat anders dade,
 Wrachte jeghen der naturen rade,
 Dies hem God belghet sonder wanc,
 Want hire twee stede om verdranc.
- 75 Dat die vrouwe tsmans dienstwijf es,
 Moghedi daer ane oec sijn ghewes,
 Dat si draghende blijft dat kint,
 Dat de man selve wint,
 Ende beydt haers tijts met vresen groet
- 80 In avonturen vander doet;
 Ende alst ter werelt heeft sijn leven,
 Moet si hem sijn voetsel gheven,
 Ende blijft in hare hoeden mede
 Met sorghen ende met arbede,
- 85 Tote dat hem ghehelpen can.
 Alles des so es die man
 Van rechte quite ende ontslagen ¹⁾,
 Ende dat wijf si moet draghen
 Die sorghe ende den last allene
- 90 Van den kinde, groet ende clene.

1) Hs. ontladen.

- Die man hi es sekerlike
 Here ende voeght van ertrike,
 Ende heeft al in sijn bedwanc
 Deser werelt ommeganc;
 95 Ende datter in es, quaet ende goet,
 Es al onder des mans voet;
 Ende alle creaturen vlien
 Den man, want sine alle ontsien.
 Van sinen aensichte hem ververen
 100 Wolve, leewe, serpente, beren.
 God heeft den man ghegheven
 Grote gracie in dit leven,
 Wijsheyt, coenheyt ende starchede,
 Daer si die werelt houden mede.
 105 Dese drie te samen en heeft
 Ghene creature die leeft
 Dan die man, sijt seker des,
 Die allene voeght der werelt es,
 Ende edel boven alle dinghen,
 110 Die ter werelt ye lijf ontfinghen.
 Dat toende God harde wale,
 Doe hi in Marien zale
 Mans vorme nam an,
 Daer hi den viant mede verwan.

Een exempel van den wiven.

- Wouter, ic hebbe segghen horen,
 Dat een coninc hier te voren
 Maercolve ontboet dat hi quame
 Te sinen hove, ende met hem name
 5 Sinen vriend ende sinen viant,
 Ende hi met hem die brachte te hant.
 Maercolf nam tier selver stont
 Sijn wijf ende sinen hont,
 Ende ghinc ties coninx hove waert.
 10 Te sinen wive sprac hi op die vaert:
 „Hertelike lieve vriendinne,
 Ghi wet wel dat ic u minne
 Boven al dat ye lijf ontfinc;
 Ic moetu een heymelike dinc

- 15 Segghen die mi es ghesbiet,
 Maer ghine moghes versegghen niet
 Om ghene sake, om ghene noet,
 Want wist die coninc — ic waer doet!"
 Dwijf zwoer bi groten eden,
- 20 Dat si haer liever bleve ghesceden
 Uut hemelrike teweghen daghen
 Dan sijs een woert soude gewaghen.
 „Lieve minne", sprac hi, „ic segt u dan:
 Ic vermoerde enen man
- 25 In dese weke op ene stont,
 Daer ic aen wan CCC pont,
 Ende ic barchene met haesten doe
 Onder onse bedde int bedstroe:
 Aldus hebben wi tgoede ghelt.
- 30 Nu siet dat ghi ons niet en melt
 Aen mijn lijf no aen mijn ere".
 — „Maercolf, mi verwondert zere,
 Dat ghi so luttel betrouwt mi:
 Ic storve mi liever dan ghi,
- 35 Dat wetti selve harde wale."'
 Hier mede lieten si die tale,
 Ende quamen in sconinx hof mettien;
 Ende alsene die coninc heeft versien,
 Hiet hine willecome saen,
- 40 Ende vraghede hem of hi hadde ghedaen
 Also als hi hem beval.
 „Here", sprac hi, „ja ic, al.
 Hier es mijn vrient ende mijn viant mede".
 — „Hier af moetic die waerhede
- 45 Weten", sprac die coninc.
 „Here, sprac Maercolf, „dese dinc
 Willic u tonen nu ter stat",
 Ende gaf sinen wive enen plat
 In haer aenschijn also wel
- 50 Dat si bina ter erden vel.
 Doen riep si lude: „Ay mi, ay mi!
 Dese mordenare, hoe slaet hi mi!
 Here coninc", sprac si, „sekerleke,
 Hi vermoerde in dese weke

- 55 Enen man om sijn ghelt,
 Dien ghi noch vinden selt
 Thuys onder sijn bedstroe:
 Hi lies mi seker selve also.
 Die galgaert heeft verdient dat
- 60 Ghine settet op een rat,
 Hi heves langhe verdient wale".
 Doen die coninc hoerde dese tale,
 Loech hi ende sweech nochtan;
 Ende Maercolf, die wise man,
- 65 Riep sinen hont daer hi stoet,
 Ende sloech hem af enen voet.
 Doen riep hine weder saen
 Ende hi quam te hem ghegaan
 Oetmoedelijker vele mere
- 70 Dan hi gheploghen hadde ere.
 „Here coninc", sprac Maercolf mettien,
 „Nu hebdi ghehoert ende ghesien
 Minen vriend ende minen viant.
 Nu mercti wel al te hant,
- 75 Dat mijn viant es mijn wijf,
 Die mi woude doen nemen tlijf
 Om enen slach, dien ic haer gaf;
 Ende minen hont sloeghic af
 Van sinen live een let,
- 80 Nochtan es hi mijn vriend bet
 Dan hi ye was te voren,
 Also ghi sien moghet ende horen".
 Die coninc seide: „Maercolf, ghi
 Hebbet wel betoent mi
- 85 Metten werken al bloet
 Die dinghen daer ic u om ontboet.
 Ic sie wel dat nieman en sal
 Sinen wive ontdecken al
 Sine heymelijcheyt, daer macht aen leyt;
- 90 Dit houdic wel over waerheyt".
 Dus toende Maercolf den coninc daer,
 Dat sijn wijf sijn viant waer.

Vs. 3138—3508.

Van der papen state ende gebreken.

- Jan, nu hebdi mi gheseyt
 Van vele dinghen die waerheyt,
 Dies ic noyt en hebbe gheweten;
 Maer bina haddic vergheten
 5 Te vraghene van den heren
 Die de kerke regeren:
 Paeuse, bisscope ende ander prelate.
 Hoe dunct u van haren state,
 Ende dander paepscap also mede,
 10 Dat behoert ten kerstenhede?
 Want vele liede segghen sekerlike,
 Dat si hem bewaren cranckelike.
 Wouter, soudic die waerheyt spreken
 Al uut van der papen ghebreken,
 15 Si souden mi vermaledien;
 Want si souden mi betyen
 Dat ic onghelove brachte voert,
 Ende souden verkeren mine woert;
 Want si hebben de wet bescreven,
 20 Die si den volke uutgheven.
 Ende si conen statuten ende ander saken
 Hem selven allerhoudste maken
 Ende al meest den volke jeghen.
 Al eest dat sijs selve niet en pleghen,
 25 Sine mesdoen daer niet an,
 Maer tfolc doen si daer om in den ban.
 Si houden nijt ende ghierchede,
 Ende die volght hem altoes mede;
 Want in der prelaten hove
 30 En es nieman van love,
 Noch oec weert, noch willecome,
 Hine brenghe ghewin ende vrome.
 Men derf te haren hove niet keren
 Om dinghen of om impetreren,
 35 Men brenghe mede die florine;
 Anders eest al verloren pine;

- Want trecht moet daer sneven,
 Eest datmen niet en mach gheven,
 Ende onrecht, dat ghelt bringht,
 40 Heeft sinen wille saen ghedinght.
 Haer provenden vercopen si toe,
 Oft waer een peert of een coe;
 Maer om doeght ende om goet leven
 Sie ic selden provenden gheven.
- 45 Symonie es nochtan
 Een ghebot, daer de ban
 Swaerre op, leghet, sijts ghewes,
 Dan op enech ghebot dat es.
 Si leren tfolc ende castien
- 50 Van sonden ende van heresien,
 Maer si en doens selve twint;
 Nochtan datmen ghescreven vint,
 Dat al haer leven ende al haer kere
 Volghen soude haerre lere,
- 55 So dat haer leven soude zijn
 Een raye ende een sonneschijn,
 Die dleke volc soude leyden
 Toter ewegher salicheyden.
 Maer nu can men aen hem ghemerken
- 60 Luttel dogheden in haren werken;
 Want dat paepscap heeft verloren
 Die seden, die toebehoren
 Der gherechter gheestelijchede:
 Proeft of dit es waerhede.
- 65 In gane, in stane, in oefeninghen
 Ende allen wandelinghen,
 In clederen ende in haren abyte,
 So dunct mi al hare vyte
 Den leken volke al ghelijc,
- 70 Sonder in dien namelijc
 Dat tpaepscap noch gheen strijpt en droech;
 Nochtan ghebrekes luttel ghenoech.
 Ic siese persemen ende voercopen,
 Van tavernen te tavernen lopen,
- 75 Dansen, reyen in rivelen,
 Ende alle ydele spele spelen,

- Dobbelen, wedden ende sweren,
 Ende met scalcheden hem gheneren,
 Ghelijc den leken lieden,
 80 Dien sijt souden verbieden.
 Traghe sijn si, alsict merke,
 Ten ghetiden in die kerke,
 En si datmen daer deylt ghelt:
 Dan gaen si derwaert al den telt;
 85 Maer si bliven onlanghe daer,
 Sine maken hem saen elwaer,
 Daer men drinct ende hoveert,
 Vrouwen spreect ende bagineert.
 In die kerke sijn si node langhe
 90 Ten ghelese ende ten ghesanghe;
 Ja si, wildijt verstaen,
 Die de meeste renten ontfaen,
 Sitten daer ende sien al omme
 Ende swighen stille alse stomme,
 95 Ende staen van den boeke bat achter.
 Songhen si, het dochte hem lachter,
 Maer si sitten daer ende bronken,
 Luttel ghebrekes, si en ronken.
 Maer die vicarise allene
 100 Ende die capellane, die clene
 Gheprovent sijn ende cranc,
 Die moeten der kerken sanc
 Ende die pine algader draghen
 Beyde bi nachte ende bi daghe,
 105 Ofte men soudse corrigeren
 Ende uter kerken keren;
 Maer die met voglen ende met honden
 Jaghen ende beeten tallen stonden,
 Ende haer kerke selden houden,
 110 Die bliven al onbescouden.
 Dits niet ghelijc, sijts ghewes:
 Meest heeft, meest sculdech es.

*Van den state ende ghebreke der abden ende
 der abdissen.*

Die cloestre ende die prelate mede,

- Die in alle verweenthede,
 Die der werelt toebehoert,
 So vervult zijn ende versmoert,
 5 Dat si niet en connen gheweten
 Wat si drincken moghen of eten,
 Ende hebben haer cameran sonderlinghe,
 Daer si in houden haer wandelinghe,
 Ende des convents goet verteren,
 10 Ende hoechelike daer met hoveren
 Met haren vrienden ende met maghen:
 Dan sittet convent ende knaghen
 Een ey of enen vulen harinc.
 Dat en es niet ghelike dinc!
- 15 Cranc wermoes, case een luttelkijn,
 Cranc bier hebben si, ende haer wijn
 Die sal zijn van der crancster foren.
 Den abt en dunckes niet mere verloren
 Dan dat tconvent mach verteren;
- 20 Maer selve hebben si haer kelneren
 Wel bewaert met goeden wine,
 Den besten die comt van den Rine;
 Dies drincken si vol haer butseel.
 Aldus doen si cranc ghedeel
- 25 Haren convent, des sijt ghewes,
 Dies tgoet altemale es.
 Ende dat convent verdient bat
 Die provende, wet wel dat,
 Dat alle den laste moet draghen
- 30 Beyde bi nachte ende bi daghe,
 In lesene, in singhene, in vroeck opstaen,
 Alsoe die der reglen zijn onderdaen,
 Daer dat goet om es ghegheven,
 Daer si alle gader bi leven.
- 35 En es sabds niet allene,
 Maer het es al tsconvents ghemene.
 Die abt die soude altoes zijn
 In sijnre moncke aenschijn
 Ten dormtre, ten reeftre ende ten chore,
- 40 So dat si sien mochten ende horen
 Haers abds volmaecte seden

Van dogheden ende van oetmoedecheden,
 Ende na dan volghen sinen state:
 Aldus soudē doen prelatē!

- 45 Doen God onse Here waerlike
 Met sinen jongheren ghinc op ertrike,
 En hadde hi camer no spise allene,
 Maer het was al ghemene
 Dat si hadden vroeck ende spade;
 50 Ende sijn lere ende sijn predicade
 Was ghereet met sueten woerden
 Van dinghen die ter zielen hoerden.
 Hine scheen niet der andre here,
 Maer haer knecht scheen hi mere,
 55 Ende te dienene was hi ghereyt,
 Also hi in dEwangelie seyt;
 Maer des selfs si nu missen
 Beyde die abde ende die abdissen,
 Die verteren nacht ende dach
 60 So watmen den convente afbreken mach.
 Ic vruchte dat hem God harde swaer
 Ten ordele sal verwiten, daer
 Hi elken loen sal gheven
 Van dat hi hier heeft bedreven.

Van der biddender ordenen.

- Wouter, van desen mendicanten
 Moetic u een luttel ranten,
 Also Minderbrueder ende Jacopine,
 Witte brueder ende Augustine,
 5 Die lopen weder ende voert
 Prediken ons Heren woert
 Den leeken volke openbare.
 Ic vruchte dat si al dware
 Niet en segghen ende en leren,
 10 Daer sise biechten ende absolveren;
 Want si vleyende ende volghende sijn
 Hem die hem gheeft broet ende wijn,
 Bedi si moeten leven
 Van datmen hen sal gheven,
 15 Daer groet perijl in legghet,

- Als ons een wijs man seghet:
 Wie arm es ende niet en heeft,
 Ende met goeder spisen gherne leeft,
 Ende aen bidden legghet sijn lijfnere,
 20 Die moet sijn een smeker sere;
 Ende wie smeect, also wi lesen,
 En mach niet gherecht wesen;
 Ende den ongherechten moetmen scuwen,
 Ende den smeker niet betruwen,
 25 Also also die wise segghen,
 Die scrifturen in boeken legghen.
 Hoverde, ghiererecht ende nijt
 Vindic in gheestelijc abijt
 Vele meer, sijts gewes,
 30 Dan in enech volc dat es,
 Ende oec luxurie bedect,
 Daer der vele mede es bevlect.

Hier berespt Wouter Janne van sinen worden.

- Jan, dits wonder dat ic hore:
 Ghi seydt int beghin hier vore,
 Dat dat volc nu beter ware
 Dant ye was: dits contrare;
 5 Want van wat state wi spreken,
 Ghi vinter in grote ghebreken,
 Ende aldus en volghedi niet wale
 Uwer redenen ende uwer tale.
 Wouter, een peert of een rent
 10 Die en sijn niet so blent
 Van sinne also ghi sijt.
 Men moet u in alre tijt
 Al dat knuwen dat men u seyt,
 Alse den kinde dat in de wieghe leyt.
 15 Ic seyde vore ende ic lye noch des,
 Dat tfolc nu also goet es
 Of beter, dat ic nu sye,
 Dant hier vormaels was ye;
 Maer niet en makic u vroet
 20 Dat tfolc es altemale goet.
 Men heeft in allen stonden

- Beyde goede ende quade vonden,
 Also men doet noch heden daghes;
 Maer die meyninghe mijn ghewages,
 25 Dat dat volc van ertrike
 Also goet es ghemeynlike,
 Ja dleeke volc, alst ye ghewas.
 Oec vermetic mi wel das,
 Datmen nu meest trouwen siet
 30 Int ghemeyne weerlike diet,
 Dat sinen arbeyt daghelijx verteert
 Ende met sinen acker hem gheneert,
 Ofte van lande te lande rent,
 Ende met comenscape went,
 35 Des die meneghe te bat heeft.
 Ja al dies die werelt leeft
 Steet naest Gode bi desen,
 Dat willic wel ter waerheyt lesen;
 Ja sal trouwe staende bliven,
 40 Dat sal bi desen tveen becliven.
 En es paeus, bisscop no pape,
 Lantshere, riddere no knape,
 Selen si haer leven hier ontdraghen,
 Dese twee en moetent bejaghen.
 45 Oec behoren si ghemeynlike,
 Ten edelen goeden huwelike,
 Dien God, die voersieneghe wise,
 Yerst maecte in den paradise.
 Dits doerdene daert al aen steet,
 50 Dat der werelt anegheet
 Ende daermen trouwen meest aen vent.
 Belghe hem die wille: — in achts twent!
 Dat sijn lantsheren ende prelate,
 Daer ic mi minst trouwen toe verlate,
 55 Ende volc van gheesteliken abite,
 Want si houden verkeert haer vite;
 Dat doet al nijt ende ghiercheide,
 Also ic u hier vore seyde.
 Du leec man, en ontsie di niet:
 60 Dat paepscap en es sekerre niet
 Hemelrijx dan du bes:

- Die best leeft, best es.
 Al predeck tpaepscap Gods woert,
 Ende haer theologie bringht voert,
 65 Ende du sits daer voer hare voete,
 Doe best lichte also soete
 Ende also weert voer danscijn ons Heren
 Als si sijn die di leren;
 Want clergye sonder goet leven
 70 En can ghene salecheyt gheven.
 Hets beter ene doghet allene
 Dan alle phylosophye ghemene.
 Al eest oec dat si di biechten
 Ende dine ziele verlechten,
 75 Ende van dinen sonden ontladen daer,
 Du best lichte also claer
 Oft claerre voer Gode dan hi
 Die daer absolveert di.
 Al bestu in scrifturen blent,
 80 Daerom en twivele di niet een twent:
 Dijn simpel ghelove clare
 Es voer Gode also mare
 Alse eens clerics, des benic wijs,
 Die XXX jaer lach te Parijs.
 85 Cristus sprac liefliker mee
 Jeghen dwijfken van Cananee:
 „U ghelove becomt mi bat
 Dan der papen, gheloeft mi dat”,
 Want al sijn scelden ende sijn horeest
 90 Hadde hi op die papen meest,
 Ende die berespte hi met harder tale;
 Maer dat wijfken bequam hem wale,
 Die hi opten putte vant,
 Ende si gheloefde aen hem te hant.
 95 Maer wat miraculen Cristus dede,
 Die papen bleven in hare quaethede.
 Hore mi nu, dorpman,
 Ende legt hier dinen sin an:
 Du die leves op dinen acker,
 100 Ende te dinen labore best wacker,
 Du best also seker, sijts ghewes,

- Alse paeus ofte bisscop es.
 Lantsheren ofte ander papen,
 Die altoes plucken ende rapen
 105 Dine pine ende dinen arbeyt,
 Daer du om storts dijn sweyt,
 So spreken si aldus:
 „*Iste est rusticus*,
 Men neme hem dat hij heeft,
 110 Het es scade dat hi leeft”.
 So tijdt men hem tferwoede an,
 Ende so moet die onsculdeghe man
 Verliesen daer sijn goet,
 Weder hijt verboert of en doet.
 115 So duncket hem ghewonnen al,
 Maer om datter na volgen sal
 En peynsen si twint no vele;
 Si houden hen aen die dierste morsele,
 Daer si haer siele mede verworghen,
 120 Want nieman en heeft ghenen morghen.
 Du volre, wever, coepman,
 Scoemaker, cledermaker, stierman,
 Ende alle die arbeyds pleghen,
 Die hier van den minsten sijn gheweghen,
 125 Ende met pinen wint u brodekijn,
 Ghi selt ghinder van den meesten sijn,
 Ende vele meerre, dat wetic wale,
 Dan deken, prelate ofte officiale,
 Die u versmaden ofte verdrucken,
 130 Ende u goedeken hier afplucken,
 Ende dat uwe verteren in welden
 Ende in hoverden, daer si in helden.
 Sijt verduldech, u en sal niet ghebreken:
 God sal u harde wel wreken
 135 Ghinder in deewelike vier;
 Ende wet dat u vernoye hier
 Cort es ende verganckelijc,
 Ende ghinder u vroude ewelijc.
 Die nemmermeer inde en heeft,
 140 Op dat ghi wel hebt gheleeft.
 Sijt alle verduldech ende doet wale:

Hemelrijc es u altemale.
 Ghi leeke liede ghemeynlike,
 Die sit in den edelen huwelike,
 145 Ende u met redenen gheneert,
 Of uwes selfs renten verteert,
 Ghi sijt met Gode lief ende weert,
 Want al ertrike, hoe dat veert,
 Moet bi u staen sonderlinghe,
 150 Of die werelt si verghinghe.
 Ende oec machmen in u scouwen
 Meer dogheden ende trouwen
 Ende godevruchten ende eren,
 Dan in prelaten of in lantsheren;
 155 Ende sal trouwe staende bliven
 Dat suldi meest toedreven.

LEKENSPIEGEL.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterk. II, 10—15.
 G. KALFF, Gesch. der Ndl. Lettk. I, 427—429.
 J. PRINSEN, Handboek, 78.
 M. DE VRIES, Der Leken Spieghel, leerdicht van den
 jare 1330, Leiden, 1844.

B. III. c. 15.

*Hoe dichters dichten sullen ende wat si
 hantieren sullen.*

Om dat die leeke van allen zaken
 Rime ende dichte willen maken

- Ghelijc clerken, dat wonder es,
 So hebbic mi bewonden des
 5 Dat ic nu wil bringhen voort
 Wat enen dichter toebehoort,
 Die te rechte sal dichten wel;
 Want dichten en is gheen spel.
 Drie pointen horen toe
 10 Elken dichtre, ende segghe u hoe:
 Hi moet sijn een gramarijn,
 Warachtich moet hi ooc sijn,
 Eersaem van levne mede:
 So mach hi houden dichters stede.
 15 Gramarie is deerste sake;
 Want si leert ons scone sprake,
 Te rechte voeghen die woorde
 Elc na sinen soonsten accoorde,
 Te rechte scriven ende spellen
 20 Ende dat pointelijc voort vertellen.
 Men sal ooc voren versinnen
 Hoemen dat dicht zal beghinnen,
 Middelen ende daer toe enden,
 Ende uter materien niet wenden.
 25 Dat prohemium int beghin
 Sal verstandnisse hebben in
 Van datter volghet na;
 Auctoriteite, alsic versta,
 Ende exemple daer toe mede
 30 Sullen hebben propre stede,
 Daer hem behoort te stane
 Na datter materien hoort ane.
 Dat einde vanden dichte sal
 Dat voorste besluten al,
 35 Ende daer toe setten proper woort
 Also tier materien hoort.
 Aldus moet die dichtre sijn
 Van rechte een gramarijn;
 Want die niet en versinnet des
 40 Wat consten gramarie es,
 Also lecke liede, die en moghen
 Te goeden dichters niet doghen;

- Want sine hebben gheen fundament
 Daer men recht dichten in kent.
- 45 Wat helpter vele of ghelesen?
 Hi moet een gramarijn wesen
 Ende te minsten connen sine parten.
 Dat is tbeghin van allen arten:
 Die des niet en weet, sijts ghewes,
- 50 Dat hi gheen goet dichter en es,
 Noch dichter ooc en mach sijn,
 Is hi Walsch, Dietsch of Latijn.
 Tander point dat ic seide,
 Dat is warachticheide.
- 55 Met rechte sullen dichters plien,
 Datsi loghene sullen vlien;
 Want een dichtere dats een poëte,
 Die wel wil datmen wete
 Sine lere ende sine scrifture,
- 60 Ende dattie ooc ewelike dure.
 Vintmen sine scrifture valsch dan,
 So en sal nemmermeer man
 Hem van rechte gheloven voort;
 Want hi heeft dichten verboot
- 65 Ende verloren dichters name,
 Ende sal hebben des ewelike blame.
 Twee dinghen sijn onder dandre al
 Daer men niet in lieghen en sal.
 Hystorien dat sijn deene;
- 70 Want om saken enghene
 En salmen daer in lieghen een haer;
 Want wilen in doude jaer
 En moeste dichten nieman
 Dan hi diese scouwede an,
- 75 Alse Darijs Troyen dede:
 Hi sach selve die waerhede
 Vanden orloghe altemale,
 Dat hi screef scone ende wale,
 Also hijt sach mitten oghen;
- 80 Want en hadde niement moghen
 Bescriven dan hi diet sach;
 Wantmens doe ghemeenlic plach,

- Ende noch met rechte soude,
 Waert datmen trecht doen woude.
- 85 Daer omme heet ment hystoria:
Hystoria, alsic versta,
 Coomt van *hysteron*, ic hout in dien:
 Dats Griensch ende luudt also vele als *zien*,
 Om datmens niemene betrouwe
- 90 Dan den ghenen diet aenscouwe.
 Hier bi zullen die dichtens plien
 Harde nauwe voor hem zien,
 Als si van hystorien maken.
 So nauwe vallen die zaken,
- 95 Datmen uut der waerheit keert,
 Als ons een wijs man leert,
 Ende tyen sulken ere an,
 Dies noit scout en ghewan,
 Ende sulken werpen si in donnere,
- 100 Die wel waert is alre ere.
 Dit doet een deel onwetenthede,
 Ende nijt wercter dicke mede
 Ende ooc onste van gronde,
 Die de waerheit slaet van monde.
- 105 Hier bi blijft, voorwaer gheseit,
 Verholen menighe vromicheit,
 Menighe duecht ende scone daet,
 Die nidicheit van monde slaet.
 Dat jammer is sonder verdrach,
- 110 Dat elc niet ghenieten en mach
 Sijnre doghet ende sijnre archeit met:
 Dit ware nochtan gherechte wet.
 Die heilighe scrifture seit albloot,
 Dat loghenen die ziele slaen te doot,
- 115 Ende dat wi zullen antwoorden
 Van allen ydelen woorden,
 Daer die rechte rechtre sal
 Doemen dese werelt al.
- Jacob van Maerlant, die vader
- 120 Is der Dietsche dichtren algader,
 Schelt zere die logheneren,
 Die valsche materien viseren,

- Die si subtijllijc connen cleden
 Ende met sconen woorden leden:
- 125 Alse Kaerlen ende Octaviane,
 Den welken si draghen ane
 (Ende ooc andren goeden lieden)
 Dinc die hem noit en gheschieden.
 En betaemt haerre eren niet,
- 130 Datmen dese belieghe yet,
 Want men machse ghenoech prisē
 Metter waerheit in vele wisen.
 Men leest dat Kaerle voer stelen:
 Ic segt u, al sonder helen,
- 135 Dat Kaerl noit en stal.
 Sulke maken ooc gescal,
 Dathi Kaerle hiet die man,
 Om datten sijn vader wan
 Op enen waghen, aen een dienstwif.
- 140 God die gheve hem onlanghe lijf,
 Die dese loghene dachte
 Ende eerst in plaetsen brachte!
 Want Puppijn, sijn vader, was
 Eēn heilich man, sijt zeker das,
- 145 Ende wan Kaerle aen sijn vrouwe,
 Die hi ghegheven hadde trouwe
 Mids der heiligher kerken raet.
 Sijn moeder hiet ver Baertraet,
 Ende was dochter, wi lesent dus,
- 150 Eens keisers, hiet Eraclius.
 Sijn ouder vader, wildijt weten,
 Was Kaerl Marteel gheheten
 Ende was in overspele ghewonnen;
 Maer niet wi gheweten en connen
- 155 Weder op karre ofte op waghen:
 Ic en hoords' noit boec ghewaghen.
 Si doen ons ooc verstaen,
 Dat keyser Octaviaen
 Bi Lueven wart gheboren
- 160 In een stede, die wi horen
 Noemen Ten Zeven Tommen.
 Mi dunct datsi zere dommen

Die dese loghene maken cont,
Daer si mede verliesen haren stont.

165 Octavianus moeder was
Julius zuster, alsic las,
Gheboren uut Romen der stat.
Wat node hadde dese vrouwe dat
Si vier hondert milen van daer,
170 Op een veld woeste ende blaer,
In couden ende in winde
Ligghen zoude van kinde?
Ondanc hebben si diet peinsen
Ende dusdane loghene veinsen!

175 Want si daer moort werken an,
Die belieghen dus goeden man:
Men soude hem dichten verbieden.
Hets waer, si willen den lieden
Yet nuwes bringhen te voren,
180 Om dat sijt gherne horen,
Ende dat sire lichte aen winnen
Ofte haren name doen kinnen.

Hets waer, Ysopus ende Aviaen
Dichten ende doen verstaen

185 Ghedichten van vele zaken,
Van dieren alse datsi spraken:
Dats om leringhe diere uut gaet,
Daer men des volcs wesen bi verstaet;
Ende menighe ander rime,

190 Als van Reynaerde ende Ysegrime,
Brunen den bere ende den das.
Dat dese dinc vonden was,
Was al om lere ende wijsheit,
Als ic u voren hebbe gheseit;

195 Want een sin, die is zwaer,
Die maken exemple claer;
Want in parabolen God selve sprac
Sine sermoene, die hi vertrac.

Men mach ooc, dat ghi dat wet,
200 Een boerdekinj vertrecken met,
Al ist dat nie en gheschiede,
Daer omme lachen die liede,

- Op dat en is niemens lachter.
 Nochtan so bleeft beter achter;
 205 Want wi van allen ydelen woorden
 Ten oordele sullen antwoorden.
 Dus en salmen lieghen niet
 In hystorien, wats gheschiet.
 Dander willic u ruren:
- 210 Dat sijn heilighe scrifturen,
 Alse viten van heilighen lieden.
 Van dinghen die hem gheschieden
 Ende van wat ter heiligher kerken hoort
 En salmen lieghen niet een oort;
- 215 Want die heilighe kerke is ghesticht
 Op Jhesum Cristum, themelsche licht,
 Die allene is die waerhede,
 Daer ghene loghene en wil mede.
 Dat derde point vanden drien
- 220 Dies die dichters sullen plien,
 Dat is eerachtichede,
 Alsic u hier voren seide;
 Want dichters die in haer dichten
 Al aertrike willen berichten,
- 225 Papen, ridderen ende ander heren
 Duecht ende wijsheit willen leren,
 Ende hem dicke spreken na,
 Dese sullen, alsic versta,
 Hem ten duechden keren mere.
- 230 Hets den lerare leellijc zere,
 Dathi selve niet en hanteert
 Doghet, die hi enen andren leert,
 Alse Cathoen, die wise man,
 In sinen boec wel spreken can.
- 235 Nu merct dan wie dichtren waren
 Wilen inden ouden jaren:
 Moyses, onse heilighe vader,
 Die wilen maecte algader
 Die vijf boeke scone ende fijn,
- 240 Die dat beghin vander biblen zijn.
 Josephus, die wel gheraecte,
 Die der Joden hystorien maecte

- Ende menich boec, als een clerc,
 Was eersaem in al sijn werc.
- 245 Aristoteles ende Catho,
 Seneca ende Plato,
 Oracius ende Ovidius,
 Boëcius ende Orosius,
 Die dichtren waren al haer leven,
- 250 Ende some van hystorien screven,
 Ende eersaemlijc altoos hanteerden,
 Ende selve hilden dat si leerden.
 Jheronimus, die heilighe verlichtere
 Ende die edele waerde dichtere,
- 255 Trac die bible met zire pine
 Uten Ebreeusche in Latine,
 Ende den zouter mede alsoe
 Ende menich groot werc daer toe.
 Hi hilt altoos waerhede,
- 260 Waer hi quam telker stede;
 Want dat Latijn, waerlijc,
 Den Ebreeuschen is so ghelijc,
 Datmen niet en wert gheware des
 Dat teen yet dan tander es.
- 265 Aldus sullen dichters mecken,
 Die scrifturen uuttrecken
 Van eenre spraken in dander sprake,
 Datsi om ghene zake
 Te scrivene en onderwinden
- 270 Anders dan sijt daer vinden;
 Want uut des auctoors woort
 En salmen niet gaen een oort,
 Ende uter materien winden twint,
 Alsic u voren dede bekint.
- 275 Seghebrecht ooc van Gembloos
 Screef die waerheit altoos;
 Want hi was een coroniste,
 Een die beste, die men wiste.
- Vincent ooc die Jacoppijn,
 280 Die vier partijen in Latijn
 Vanden Spieghel Hystoriale
 Scone toebrochte ende wale,

- Was goet gramarijn, dat ghijt wet,
 Warachtich ende eersaem met.
- 285 Dit waren die clerke ,
 Die wilen die goede werke
 Toeleden in gheschrifte,
 Niet om onste noch om ghifte,
 Maer om ghemeen oorbaer daer toe,
- 290 Datse nature vermaende doe.
 Noit men ooc en ondervant,
 Dat Jacob van Maerlant
 Loghene dichte of voortbrochte,
 Hoe nauwe dat ment ondersochte;
- 295 Want sijn leven was eersaem,
 Als enen dichter wel betaem.
 Wie recht dichter wesen sal,
 Dat moet hem meest ofte al
 Van naturen in sijn geboren
- 300 Met dinghen, die daer toe horen.
 Dient nature niet en hadde ghegheven,
 Alle die ghene die nu leven
 En soudent hem niet leren wel,
 Want dichten dat en is gheen spel:
- 305 Het moet comen uut reynen zinne,
 Daer gheen commer en is inne,
 Ghiericheit noch felheit met,
 Daer de menighe mede is besmet.
 Rechte dichters, hoe dat vaert,
- 310 Sijn groots loons wel waert,
 Die doghet houden ende waerhede
 Ende eersaem leven daer toe mede.
 Men mochter ontberen twint;
 Want dat nuwe ende toude testamint,
- 315 Alle rechte ende onse wet
 Ende onse ghelove daer toe met,
 Hantvesten ende hystorien,
 Daer goet of sijn die memorien,
 Waren te niete al ghegaen,
- 320 En hadde die dichter gedaen,
 Bi wien si behouden bliven
 Mids sijn dichten ende sijn scriven.

- Nu willic u segghen ter vaerde,
 Welke dichters sijn van aerde.
- 325 Sulc is die dicht van minnen,
 Om dat hi sijn lief wil ghewinnen;
 Sulc dicht openbare,
 Om dat hi gherne namecont ware;
 Sulc dicht ooc om gheniet;
- 330 Maer dat dichten en is niet
 Van naturen gheboren in;
 Want si dichten om ghewin,
 Sonder der naturen beheet.
 Een rechte dichtere, God weet,
- 335 Al^wwaer hi in enen woude,
 Dat hi nemmermeer en soude
 Van dichtene hebben danc,
 Nochtan soude hi herde onlanc
 Sonder dichten daer gheduren,
- 340 Want het hoort te sire naturen:
 Hi en mochts niet laten, al woude hi.
 Dichten moet uut herten vri
 Comen ende uut claren zinne,
 Daer God behoude inne
- 345 Elken dichter, die waerheit mint.
 Hier mede is dit dicht gheïnt.

JAN DE WEERT.

Nieuwe Doctrinael.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde II, 32—35.
- G. KALFF, Gesch. der Ndl. Lettk. I, 423—427.
- J. PRINSEN, Handboek, 85.
- J. KOOPMANS, in Tweemaandelijksch Tijdschrift, Jan. 1901.
- J. H. JACOBS, Jan de Weert's Nieuwe Doctrinael of Spiegel van Sonden, 's-Gravenhage, 1915.

Vs. 290—732.

- Ghierecheit es een tempeest van moede
 Om hope van ghelde oft van goede
 Te crighen, die altoes doet gapen
 Die herte hoe hi tgelt mach rapen,
 5 Weder met rechte so qualike.
 Dits een sonde, die op ertrike
 Sere regneert nu ten tiden.
 Ic salt verclaren int overliden,
 Hoe vele graden hier uut comen,
 10 Ende die int Latijn noemen.
 Ambicio so heet die eerste graet;
 Symonia hier na staet;
 Die derde graet hiet Usura;
 Die vierde Latrocinia;
 15 Die vijfde hiet Perjuria;
 Die VI Rapina;
 Die VII Injusta Iudicia;
 Dit sijn die grade, als ic versta,
 Der ghiericheiden int Latijn.
 20 Negheen vreseliker venijn
 Was nie ter zielen behoef ghevonden;
 Want van allen anderen sonden
 Moghen die papen wel ontbinden
 Die zielen, sonder daer si vinden
 25 Onrecht goet te gader ghedreven:
 Dat moet men emmer wedergeven,
 Oft spapen hant gheleecht op thoeft
 Helpt der zielen niet, des gheloeft;
 Ende dese sonde es soe ghemeyne,
 30 Al en ware sonde el engheyne
 Dan allene ghierichede,
 Daer bleve menich verloren mede,
 Soe ic hier na sal ontladen
 Int bediet van desen graden.
 35 Ambicio is die ierste graet,
 Die uter ghiericheiden gaet.
 Dit es als een te ghevene pliet,
 Om dat hi enen anderen gheven siet,

- Ende na der ghiften es hem leet,
 40 Dat hem die pennich so saen ontgheet:
 Hij gheeft den pennich om der werelt ere,
 Ende ghenen danc weets hem onse Here.
 Al doet hijt in caritaten,
 Hi scaemt hem dat hijt soude laten;
 45 Die gifte en comt niet uter herten,
 Mer om der werelt ere begherten.
 Den andren graet, als ic versta,
 Dien so noemic Symonia.
 Desen graet mach men wel merken
 50 In gheleerden, papen ende clerken;
 Waer dat woent een gheestelijc prelaet,
 Daer moechdi vinden desen staet.
 Want als beneficien worden gestelt in kerken,
 Men gheefse dan gheen en armen clercken,
 55 Maer om eere, om bede oft om ghelt
 So sijn die beneficien nu alle ghestelt.
 Al dusdanighe sonden noemt men Simoniën.
 Wy sien oec mede in canesiën,
 In abdiën meer oft minder,
 60 Dat sijn al riker lude kinder,
 Diet gheestelike goet besitten;
 Si en connen dammen, graven no spitten,
 Noch doen enighe hantgewerken:
 Men gheeft hen crune, so sijn si clerken.
 65 Diese proeft doet hem segghen niet mee
 Dan in den souter een vers of twee,
 Also men leert in leeken scolē.
 Die leeke, die clergie sien dolē
 In desen, si meenen in haren sin,
 70 Datter gheen mesdoen es in,
 Ende segghent oec int openbare:
 „Waert dat so grote sonde ware,
 Als die papen segghen int sermoen,
 Si en soudens selve niet doen
 75 Soe vele als si ghemeynlijc pleghen”.
 Dus gaen die blinde die cromme wegghen
 Ende leyden elc andren in den vliet.
 Mer dit en salse ontsuldighen niet,

Als God ten ordele comen sal:

- 80 Haer werken sullen hen volghen al,
 Also wel den leeken als den clercken,
 Dat mach men in Jobs boec merken,
 Diet scrivet tot elken ende niemant los:
„Opera enim illorum sequuntur illos”.
- 85 Die leeke sullen volghen ende merken
 Der papen woorde in der kerken;
 Mer haer ghebreke sullen si vlien
 Ende op haer ydele werke niet sien.
 Dat meeste deel der predicaren,
- 90 Wanneer si staen ende openbaren,
 Hoe men sal scouwen alle quaethede,
 Soe swigen si van der ghierichede;
 Want spraken si van hare te vele,
 Si nepen hen selven bi der kelen.
- 95 Ic hebbe prochipapen bekent,
 Die selve maecten dat testament,
 Daer haer prochiane ziec laghen;
 Haer ondanx ende oec der maghen
 Waest beseghelt ende bescreven,
- 100 Eer si tsacrament wilden gheven.
 Men vint noch wel sulken cappellaen,
 Als hi tot enen zieken sal gaen,
 Ende hem niet en wille gheven
 In sijn testament bescreven,
- 105 Soe gaet hi bidden ende claghen sere:
*„Ic en soude niet dorren voer minen Here
 Comen met desen testamente.”*
 Dus crighen die prochipapen renten
 Ende maken Gode om vercoopen.
- 110 Daer sijn noch Judase bi hopen,
 Die Cristuse, ghinghe hi noch op derde,
 Verraden souden ende doen onwerde,
 Op datter hem testament af quame.
 Owy der jamerliker blame!
- 115 Al heeten si gheestelike prelaten,
 In haer werken sijnt meest Pilaten.
 Desen selven graet es oec ghestelt
 Den ghenen die prediken om ghelt

- Ende hueren twoert Gods om voert te vercopen,
 120 Als dese questeerds, die omme lopen
 Ende loven aflaet, ende scelden quite
 Als tsmenschen sonden om een mite.
 Wee hen! ende tot hoerre scanden
 Ende oec der gheenre diese uutsanden,
 125 Dat si tfolc aldus bedrieghen,
 Haer ghelt aftuyschen ende ontliengen!
 Die derde graet hiet Usura,
 Dats woeker, als ict int Latijn versta,
 Dats als men meer ontfaet oft gheeft
 130 Van ghelde dan men gheleent heeft.
 Daer es sulc die ghelt te nemen ontsiet,
 Maer bidmen ten eten, hine weyghers niet,
 Of wilt men hem andere hoefscheit doen,
 Eest causen, rocken, hemden oft scoen,
 135 Dat neemt hi, maer hine wille niet woekeren.
 Maer desen telle ic vore den cloeckeren;
 Want wat men hem ghevet, hi wille meer.
 Ende sulke weten enen anderen keer:
 Men set hen voer haer ghelt in hant
 140 Coren, beesten, huys, erve oft lant,
 Dat deerdendeel beter es oft bet:
 Dit heet in coop tot jaren gheset;
 Want dieghene die tghelt ontfaet
 Maecht lossen binnen der tijt, daert op staet;
 145 Staet langher, soe es sijn recht verloren.
 Ende die tghelt leent bruuct tgoet daer voren,
 Alle die bate ende tghenot
 Des goeds vore dat overscot
 Van der baten van sinen ghelde.
 150 My duncke, diet wel te rechte spelde,
 Dat woeker es of also quaet.
 Nu es daer noch een ander graet
 Van ouden luden of jonghen kinderen,
 Of ledighen menschen, die node minderen
 155 Haer goet, maer gheen ambacht connen;
 Dese sal men quanchuys gonnen,
 Dat si haer ghelt redelijc leenen:
 Dat si X penninghe om eenen,

- Ja sulc van achte, sulc van viven,
 160 Ende dit sal men voer renten scriven,
 Omdat si hen des woekers scamen:
 Al waert dat si van M eenen namen,
 Soe salt voer Gode woeker heten.
 Wee allen den ghenen, diet wel weten
 165 Ende daertoe raden ende consenteren;
 Si sijn sculdich der wraken ons Heren.
 Men saelt goed winnen met goede,
 Met avonturen ende met voorspoede,
 Als God der op verscinen laet;
 170 Maer die een naeldewert goets ontfaet,
 Dat men eenen andren leent,
 Hets woeker; — siet wel wat ghi meent,
 Ghi richters, die hier over sit,
 Hoe swaerlijc ghi u ziele besmit:
 175 Ghi lijt ende bringhet in eenre zede,
 Daer tfolc hem selven verdoemt mede,
 Ende daer God om plach te plaghen
 Lant ende steden in ouden daghen,
 Ende noch, al beidt hi lanc, sal doen,
 180 Want ghy sijtter al af occusoen.
 Nu es des woekers broeder voorcoep,
 Die nu sere heeft allen loep
 Daer men comenscape doet;
 Want nu men quans niet woekeren moet
 185 Voor die boete, die daer op staet,
 Soe vinden si enen anderen raet:
 Si doen huse ende kelnas vollen
 Met yser, met vlasse, coren oft wolle,
 Ende vorderen coopwijf oft coopman.
 190 Ghemate lude comen dan,
 Die des goets hadden wel een deel,
 Ende niet verghelden moghen gheheel,
 So moeten sijt coopen jeghen desen,
 Of si moeten daer sonder wesen.
 195 Siet hi dat si sijn in sorghen,
 Hi troestse ende seit: „Ic sal u borghen.”
 Daer vercoopt hi ende gheeft
 Dat hi selve niet en heeft:

- Dats dach ende tijt, also diere als tgoet;
 200 Want men den derden penninc moet
 Dierre coopen dant es wert,
 Om dat men des daghes beghert:
 Ja sulc, dat noch quader si,
 Vercoopt sijn goet op daghe ende hi
 205 Coopet weder om ghereet ghelt,
 Den derden penninc min oft die helt;
 Of heeft hijs selve te doene scame,
 So doet een ander in sinen name,
 Maer der sonden en acht hi niet:
 210 Dits al woeker, wie soos pliet.
 Al maken si Gode eenen vlassen baert,
 Si varen allen ter hellen waert.
 Die vierde graet volcht hierna,
 Die heet Latrocinia,
 215 Dats diefte, als goet te nemen met vare,
 Daer mens niet en wort gheware,
 Te stelene in heimelike steden,
 Of valsch ghelt op ketel smeden,
 Borsen sniden om dat ghelt,
 220 Of van den riemen tselver smelt,
 Of beesten bi daghe of bi nachte
 Stelen ende villense om die vachte;
 Want dit moet men al met vare doen,
 Ende decke crigen si haren loen.
 225 Die oec beleit hebben van steden,
 Ende dan met machte by ghierichede
 Nuwe assisen ende scalke ocketten
 Op tfolc visiren ende insetten,
 Op dat sire af ghenieten moghen:
 230 Of ander beleyders, die daer na poghen,
 Dat si der ghemeenten goet van der poort,
 Dat totten ghemeynen orbaer hoert,
 An haer selves bate legghen:
 Dats quader dan diefte, mach ment segghen,
 235 Want si stelent al den armen,
 Diet met pinen besweten ende becarmen.
 God haetse allen die des pleghen,
 Ende al tgemeene bet es hen jegen;

- Elc haetse oft vloexe lude oft stille.
- 240 Oec valtet dicke, wachts hem die wille,
 Dat si in haer sonden smoren
 Sonder biechte, soe blijft verloren
 Die ziele, dats te duchten zere.
 Dat goet en sal oec nemmermere
- 245 Op haer oer ten derden erven:
 Dus laet God die quade verderven;
 Want men mach met lichten dinghen
 Die quade ghewoente niet weder af bringhen.
 Soe wort die ghemeente dan verwoet
- 250 Om dat onrecht dat men hem doet,
 Ende maken ghevecht ende discort,
 Daer dicke af comt ghewelt ende moert;
 Ende van al datter in messciet
 So is hy oersake die teerst beriet.
- 255 Die oec om gonst oft om scat
 Die ghemene vriheit van der stadt
 Ontrichten ende breken laten,
 Sijn ghierich, valsch, voer Gode verwaten.
 Die corn oft wijn oft ander goet
- 260 Valscht anders dan God wassen doet,
 Olie, botere, wolle of vlas,
 Dats grote sonde: elc hoede hem das.
 Die wijn bereiden of maken claer,
 Die droeve is, lanc ende swaer,
- 265 Si dooden die lude ende maken cranc;
 Als si mesvallen in den dranc,
 Daer sijn si allen af occusoen.
 Alle diet raden of diet doen
 Sijn van der gracen Gods versteken;
- 270 Ende al eest dat sire biechte af spreken,
 Elc pape hem te absolveren wacht,
 Want den busscope toehoert of sijn macht.
 Die vunsch coren minghet met nieuwen
 Of dat droghe met water beschryewen,
- 275 Soe dijt het ende waert te mere vele:
 Of backers, die semel doen in haer mele
 Meer dan die scoef opt felt uutgaf,
 Of hoer broet backen te laf

- Van water, opdat te meer sal wegghen,
 280 Dats al valsch; — wachters hem dies pleghen!
 Die den andren sijn erve ontmet,
 Of palen uuttrect oft verset,
 Of wie anders ghevet quade mate,
 Of goet ontweghet om sijn bate,
 285 Ic segt hem, es hi Duutsch of Walsch,
 Dats ghiericheyt, in Dietsche valsch.
 Een joncman die een huwelijc doet
 Aen een out wijf om haer goet,
 Daer hi gheen kindre an mach winnen,
 290 Dats ghierighe sonde ende luttel minnen;
 Ten ware kenlijc openbare,
 Dat orbarlike noetsaken ware.
 Die hoopt of wacht om anders doot,
 Om sijn goet, dats sonde groot.
 295 Comans ofte wisselaren,
 Die hen metten ghelde ghenaren,
 Ende den swaren goeden penninc uutwieden,
 Ende den lichten quaden weder bieden,
 Ende brengghen dat goede ghelt van weghe,
 300 Dats een quade, ghierighe pleghe.
 Wisselhouden, dats woekers quader,
 Want hi es des goets pennincs verrader,
 Hi weet altoes wat hem baet,
 Eer hine wisselt oft ontfaet.
 305 Diet gelt scroden ofte besniden,
 Moghen oec aen desen graet wel riden;
 Het sijn die sondichste dieften die men doet,
 Want si stelen alder lude goet,
 Eest rijc oft aerm, leec oft cleric:
 310 Dits ghiericheit ende sduvels werc.
 Die vijfte sonde die hier uyt gaet,
 Die ic hete den vijften graet,
 Die der dieften volghet na,
 Die noemic Perjuria,
 315 Dats in Duutschen gheseyt versweren.
 Hier mede hen vele lude gheneren.
 Dese diefte es argher in velen
 Dan daer men met anxste moete stelen;

- Want si roepen totter stonden
 320 Gode te hare valscher orconden,
 Also ic sal verclaren hier na,
 Als ic ten X gheboden ga.
 Die VI graet hiet Rapina,
 Ende es een sonde, die verre ende na
 325 Onder die edele lude wel es bekint:
 In Dietschen heet ment tassament.
 Dit sijn ontsamel edelinghe of heeren,
 Die haer volc roven ende transeneren.
 Als edelinghe hebben arme maghen,
 330 Diese in hare quaetheit draghen,
 Soe worden si volghende desen graet.
 Soe wie nu hevet enighe staet,
 Die en scamet hem niet een blat,
 Dat hi sine gheburen bescat:
 335 Het dunct hem eere dat hijt doet.
 Een simpel man, hi en heeft lijf no goet,
 Die enen onscamelen here heeft,
 Eest dat hi hem niet en gheeft,
 Dat hi hem heischet van sinen goede,
 340 Hi slaten metter langher roeden,
 Of raet op hem valsche loeghen.
 Dander en can soe vele niet toeghen
 Daer jeghen, dat hem iet mach baten,
 Hi en moet daer van den sinen laten
 345 Also vele als den here ghenoecht.
 Hi wort bedraghen ende ghewroeht
 Van soe vele quader saken,
 Hy en can tot gheender onscout gheraken,
 Nochtan dat hy daer noyt om en dochte.
 350 Ander heeren sijn van selken ambachte,
 Dat sy riden ghewapender hant,
 Ende halen die rike lieden opt lant
 Verradelijc uut haren huze,
 Ende slaense in stocken met groter confusen
 355 Op haer casteelen oft op haer borghen,
 Daer sy dan sitten ende leven in sorghen.
 Sy pijnse dan met tormente so groet,
 Dat sy dicwile bicant sijn doet,

- Om van hem goet te hebben oft scat,
 360 Anders en weten sy hem witen wat.
 Dit selve doen sy oec den coepman:
 In bosschen, in velde sy comen daer an,
 Daer hi wandelen waent met vreden;
 Daer comen sy danne op hem ghereden,
 365 Sy slaen, sy steken, sy nemen hem tsijn.
 Dat willen dan luden van wapen sijn,
 Ende selen goede lieden heeten!
 So waer dat sy oerloghe weten,
 Daer verhueren sy haer lijf,
 370 Om te doden, te roven man ende wijf,
 Om de steden te bernen ende te verraden,
 Die hem noyt niet en misdaden.
 Och dier neringhe ende der pleghen,
 Dat sy hare aldus Gode ontweghen!
 375 Ja, sy versmaden oec ende blameren
 Den ghenen die haer broet winnen met eeren:
 Sy hetense carels ende vyleyne.
 Haer ontfermen ende haer doecht is cleine,
 Sy sijn in die quaetheit so verhart,
 380 Datter nimmermeer doghet an en wert.
 Hare ambacht dat is roef ende moert,
 Dat leeren sy haren kinderen voert.
 Hoe wee so mach hem sijn te moede
 Dien sy ghecrighen onder haer roede!
 385 Nochtan hoe vele quaets dat sy pleghen,
 Sy hebben heeren die se dreghen,
 Ende mededeylen an haer roven,
 Ende loven hem huyze, daer sy boven
 Ter noet op riden ende hebben onthout.
 390 Dese heeren tellic menichfout
 Argher dan die dese ondaet doen,
 Ende sy sijnder al of occusoen;
 Maer dit sijn so ghemein saken,
 Dat sire gheen conciencie of en maken;
 395 Si nemen na haren werken dunct mi,
 Dat God noch hemel noch helle en si,
 Noch na dit leven gheen lijf hier boven;
 Want elc levet gherne na sijn gheloven.

- Den sevenden van desen graden
 400 Wille ic u in Dietschen ontladen,
 Wat hi es ende wat men daer in mesdoet.
 Menich richter, waer hijs vroet,
 Diet vele liever mochte laten,
 Die onrecht wijst om enigher baten,
 405 Die volghet desen graet na:
 Dits Injusta Judicia;
 Hier af es die verstannesse
 In Dietschen: onrecht vonnisse.
 Leid een scepen of raet in scouden
 410 Jeghen enen, dien hijt wille onthouden,
 Sijn gheselle, die by hem sit,
 En weet gheen vonnisse op dit.
 Al heeft hi goede brieve, nochtan
 Men seit: „Wildijs bliven, Jan,
 415 An ons segghen, hets u goet,
 Ende wi raden u dat ghijt doet’’.
 Blijft hijs, soe moet hi gheven dach,
 Ende of hijt dan ghecrighen mach,
 Dats scoene; ende eest dat hijs niet en doet,
 420 So heeft hi ondanc ende evelen moet.
 Wil hi dan metten rechte voert
 Soe es sijn reden qualic ghehoert;
 Die rechter nemet op sinen danc
 Sijn beraet ende settet uut so lanc
 425 In vorsten, dat hem des lopens verdriet
 Ende heeft liever half recht dan niet;
 Soe gaet men plaesteren ende maken.
 Aldus eest met vele zaken,
 Datten riken anegaet,
 430 Oft den ghenen daert recht aen staet:
 Den enen biet men trecht, dander moetet
 Si versuptilen ende vercloeken [zoeken.
 Trecht in soe menigher manieren
 Met nieuwer consten, die si versieren,
 435 Ende maken tonrecht soe ghemeen,
 Dat men recht ende onrecht gheen
 Vaerinc onderkinnen sal.
 Het dunct mi nu overal:

- Wijst mi den man, ic wise u trecht.
 440 Die taelmanne hebben hier oec af plecht,
 Ende moghen hier in wel verboeren,
 Die haer tonghe om ghelt verhueren,
 Want si die richters dicke verblinden
 Met losen vonden die si vinden,
 445 Dat si sitten als dwaze of doeren,
 Die niet ghevroeden wat si hoeren,
 Of dincken dat si swoeren den eet,
 Recht te doene om lief, om leet,
 Dat niet te laten spade noch vroe,
 450 Dat God hen hulpen moet alsoe.
 Ende God sal hem also dan
 Helpen, daer nes geen twivel an.
 Verstaen sijs niet, als menighe doet,
 Soe leerent dan so vele, dat sijs sijn vroet,
 455 Eer dat si ten rechte comen;
 Want wien si met onrechte doemen,
 Dat sal God op hem wreken houde;
 Want haer onwijsheit es gheen onscoude.
 Daer es oec sulc die swighet ende hoert
 460 Ende latet onrecht driven voert,
 Ende meynt dat hijs en hevet ghene scout;
 Maer alsoe sculdich es hi die hout
 Die coe, als hi es diese vilt.
 Swighet, ghi richters, oft ghi wilt,
 465 Elc sit voer hem selven daer:
 Laet ghi tonrecht maken claer
 Ende swighet sonder spreken,
 God en salt niet min an u wreken
 Dan oft ghijt selve wiset of daet;
 470 Siet ghi anders hoe ghi ten rechte gaet.
 Oec sijn somighe rike lieden,
 Die ter doot restoor ghebieden,
 Als quans: ic wil wedergheven
 Dat ic onthiel in mijn leven.
 475 Als dan die arme lude comen,
 Wye men tierst heeft afghenomen,
 Dan gaet men daer jeghen viseren ende dinghen,
 Om dat men iet daer uut mocht wringhen;

Soe gheeft men hem dan van viven twee,
 480 Ende sulc tijt eer min dan mee.
 Die armen, die niet waenden hebben ghehad,
 Sijn blide dat si ghecrighen wat;
 Met dat si hebben si henen trecken.
 Dan comt die doot ende steckt den vrecken,
 485 Die testament dus heeft besneden,
 Ende stierten ter langher droefheden.
 Andere stichten voer haer doot
 Met quaden goede missen ende sanghe groot,
 Of capelrien, of outaren:
 490 Dat sal ic hierna verclaren,
 Wien dat daer af comt profijt.

MELIBEUS.

- J. TE WINKEL, De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde II, 17 vlgg.
 G. KALFF, Gesch. der Ndl. Lettk. I, 435; 451.
 J. PRINSEN, Handboek, 84.
 F. A. SNELLAERT, Meliboeus, het Boec van Troeste
 ende van Rade, uitgegeven in de
 Ned. Gedichten uit de veertiende
 eeuw, bl. 1—137; 645—700;
 Brussel, 1869.

Vs. 917—1008; 1073—1200.

Wat noet is den studere.

Die studeren wil ende leren
 Sal den sin algader keeren
 Totter dinc, lude ende stille.
 Daer hi in studeren wille,

- 5 Met neerste groet, gheloves mi;
 Ja in dinghe die nuttelic si,
 Ende die den man moghen bringen
 Te goeden state ende dinghen.
 Men sal eerst leeren dat men hoert,
 10 Ende dat namaels leren voert.
 Niemen soude, alse wi lesen,
 Te vrouch meester willen wesen;
 Want men moet pinen menighen dach,
 Eer men ten hoochsten comen mach;
 15 Ende oec ter eeren van eerdrike
 Ne mach men niet comen haestelike,
 Men moet die tijt langhe leiden
 In sorghen ende in arbeiden.
 Men sal eerst dat cleene leeren,
 20 Ende dan ten meeren keeren.
 Hets beter, alsic versta,
 Dat men neder op den pleine ga,
 Dan men boven op toghe liepe,
 Ende viele in den dale diepe.
 25 Een wijs man seit dese dinc:
 „Deen wech die een nie en ghinc
 Sal hi alleene niet bestaen,
 Hine sal eenen doen voren gaen.
 Die vlieghe wil eer hi vloeghel heeft,
 30 Dicken ghevalt hem dat hi sneeft.”
 Een jonghere, die wille leren,
 Hi sal sinen meester eeren,
 Ende hem oec sijn onderdaen,
 Ende met hem oec gherne gaen,
 35 Ende wat hi seit wel verstaen,
 Ende met ghenoechten anevaen.
 Alse die meester hevet voren
 Jonghers die neerstelike horen,
 So glorifiert hi in dat,
 40 Ende leest hen vele te bat.
 Niemen utet gherne sijn wort,
 Daer ment niet gherne en hort.
 Die jonghere en mach niet wesen
 Boven sinen meester, alse wijt lesen.

- 45 Dat hi in die scole hort
 Sal hi thuus vertellen vort,
 Ende dicken in sijn herte bevaen,
 So ne maecht hem niet ontgaen.
 So en slacht hi niet, weet wel dat,
- 50 Den sacke die heeft een gat,
 Die onder en houdt niet
 Watmer van boven inghiet.
 Men moet pinen ende arbeiden,
 Ende die tijt met neerenste beleiden;
- 55 Want roekelooshede, dats waer,
 Es ene stiefmoeder harde zwaer,
 Ende neerstichede, alsic bevroede,
 Die es moeder van allen goede.
 Met arbeiden mach men comen
- 60 Te groter eeren ende te vromen;
 Ende der ledichede
 Can volghen alle onsalichede.
 Die studeren wil, dat hi siet
 Ne sal hi haestelike liden niet,
- 65 Maer met staden so sal hi
 Grondeeren wat gescrifte si,
 Ende na der waerheit dat verstaen.
 Die scrifture heeft bevaen
 In woerden die ewangelie al;
- 70 Mer weet wel dat men en sal
 Op die woerde niet studeren,
 Mer men sal wijslike gronderen
 Dat morch van der redelijcheit,
 Die oec in den worden leit.
- 75 Also die ziele, dat ghi weet dat,
 In den lichame es ghesat,
 Also es die sin van der scrifturen,
 Boven al der woerde ruren.
 Paulus doet ons verstaen,
- 80 „Die lettere can doot slaen,
 Ende die gheest can levende maken.”
 Nu hort tbediet van deser saken:
 Grote clerke; weet dat wale,
 Die hem funderen alte male

- 85 Op die lettere ende op die wort,
 Om scone te vertreckene voert,
 Verheffen hem in haren sin,
 Ende doden haer siele daer in;
 Mer die haer ziele minghen
 90 Met der heiligher leeringhen,
 Die de lettre uutgheven,
 Dat maect in hem een leven.
 Dan wercter die heilige geest inne
 Ende vulmaect die Gods minne.
 95 Die Joden, wildijt weten,
 Hebben bibelen ende propheten,
 Maer si verstaen die lettere bloet:
 Daer om slaen si hare siele doot.
 Die lettere ne zoude doghen niet,
 100 Ne dade die sin diemer ute tiet:
 Aldus sullen si hem bekeeren
 Studente, die willen leeren.

Wat scolieren toebehoert.

- Scolieren sullen stille wesen
 Ende gherne studeeren ende lesen,
 Ende haren sin bedwingen
 Van onnutter wandelinghen;
 5 Want die den sin lude ende stille
 Tallen dingen gheven wille,
 Moet van al te min ontfaen.
 Een scolier, al sonder waen,
 Die sal hem altoes bekeren
 10 Ter nutteliker leeren,
 Ende hebben sulke boeke
 Daer hi wijsheit in besoeke,
 Ende int cleene eerst beghinnen,
 Ende emmervort mee ghewinnen.
 15 Die een huus wel maken sal,
 Hi leget tfundament vor al.
 So dat fundament starker es,
 So men daer op, des sijt ghewes,
 Maken mach zwaerder last,
 20 Ende so es dat huus dan vast;

- Also moeten die kindere
 Eerst leeren dat mindre,
 Ende daer naer hem ten meere gheven.
 Dan es hare conste beseven
- 25 Ende ute eenen wortele gheporret,
 Die nemmermeer en verdorret.
 Men gaet rechter, dats waereit,
 Den wech op tslichte ¹⁾ lant geleit,
 Dan men op dat hoghe trede
- 30 Ende dan van boven neder gleden:
 Dit staet ghescreven in Decreten.
 Paulus doet ons oec weten:
 „Sonder leedre ne gaet te geenre stont
 Den wech, die u niet es cont.”
- 35 Oec spreekt dit een wijs here,
 Dat hi vallet al te zeere
 Die hem selven te vliegen geeft
 Eer hi vlogel of plumen heeft.
 Vor uwen meester telker stede
- 40 Weest sober ende stille mede,
 Ende uwen sin saltu altoes keren
 Om sijn spreken ende leeren,
 Ende neven hem en wilt niet gaen,
 Maer weest hem altoos onderdaen;
- 45 Ende hem en saltu begripen niet,
 Wat ghi an hem hort of siet;
 Want gheen jonghere mach wesen
 Boven zinen meester, alse wi lesen.
 Die jongere sal den meester minnen,
- 50 So sal hi vele te bat versinnen
 Die leeringhe ende verstaen,
 Die ute sijns meesters monde gaen;
 Maer heeft hi den meester leet,
 Te min het hem in therte gheet.
- 55 Alse die meester lesen wille,
 Sal die jonghere zwighen stille,
 Ende sine herte setten vort
 Te onthoudene dat hi daer hort;
 Want van zwighene ende sprekene is tijt
- 60 Elc te sinen poente, des seker sijt,

1) Hs. *lichte*.

- Also ons Salemoen seit.
 Men sal eerst leeren die waereit
 Swighende ende daer naer
 Die wort prediken openbaer.
- 65 Men sal zwighen ende horen,
 Ende daer toe leveren die oren;
 Want die leerer seit node sine wort
 Daer mense niet gherne ne hort;
 Maer alsi siet dat die scolieren
- 70 Sine wort merken ende begheren,
 So leest hi te bet, alsic eer seide;
 Dits scolieren eere ende bate mede.
 Scoliere die ter scolen gaet
 Ende niet onthout dat hi verstaet,
- 75 Slacht den sacke, die heeft een gat,
 Ende die ne onthout dit no dat.
 Men sal neerstelike studeeren,
 Ende met staden dat gronderen,
 Ende den sin der waerheit verstaen,
- 80 Eer men vort in den text sal gaen.
 Ghene ghenouchte suldi ontfaen
 In die scone worde sonder waen,
 Verchiert alset bloemen waren.
 Maer ghi sult soeken twaren
- 85 Den sin ende sine virtuut,
 Ende daer tmorch sughen uut.
 Also die siele, des sijt ghewes,
 Boven den lichame es,
 Also es meer no min
- 90 Boven die lettere den sin,
 Also men daer vint gescreven:
 „Die lettre doot, die gheest doet leven.”
 Die alle die loye, die moghen wesen,
 Buten boeke conste lesen,
- 95 En wisti niet den sin daer af,
 Het en doochde hem niet een caf.
 Also ghi twifelt, vraghet dan,
 So doedi also die wise man.
 En rouke u hoe cleene hi si,
- 100 Of hoe jonc of so mate daer bi,

- Emmer vraghet, nacht ende dach,
 Hem die u berechten mach.
 Ghine sult den man anesien twint,
 Maer dat hi u leert, dat mint.
 105 Alse ghi vor den meester hort,
 Suldi sijn al onghestort,
 Ende al ute uwer herten setten
 Dat u ant verstaen mach letten;
 Ende bedinken u te voren,
 110 Dat ghi niet ne sult horen
 Van uwer lessen int ghevouch
 Meer dan ghijs hebt ghenouch.
 Ghi sult vraghen altoes met
 Die dinc, die ghi niet en wet,
 115 Den genen, die de waerheit weten,
 Ende dat onthouden zonder vergheten.
 Ende dat altoes leren vort
 Den genen diet gherne hort.
 Dese drie doen zonder waen
 120 Den scolier boven den meester gaen.
 Van uwer conste, wats ghesbiet,
 Ne suldi u selven prisen niet;
 Want lof ende prijs in eygenen mont
 Wert onsuver talre stont.
 125 Die hem selven vroet segghen
 Sal men metten sotten legghen.
 Die een meester wille wesen,
 Wachte hem wel van desen,
 Ende sie dat hi hebbe spade ende vroe
 130 Dat enen meester behort toe,
 Ende hem niet en neme die name,
 Daer hi af ontfaet blame,
 Ende en soeke eere no stede,
 Daer hi valt in blamen mede.
 135 Hets menich goed clerc, diet besochte,
 Die tenen meester niet ne dochte.
 Sulc goeden monc men oec vint,
 Die teenen abt ne doghet twint.
 Een meester sal sijn betame,
 140 Besceden ende oec eersame,

- Ende wel sijn ghefondeert
 In die dinc die hi voert leert;
 Erachtich in allen saken,
 Ende van eenre soonre spraken.
 145 Men sal studeeren al met staden
 Ende den sin niet te zere verladen:
 Wat men sonder mate doet
 Dat valt gherne onder voet;
 Maer dat men met maten past
 150 Es ghestade ende vast;
 Want oeffeninghe, weet al bloet,
 Die men met neerste doet te groet,
 Doet sin ende nature verteren,
 Ende sonderlinghe dat studeren;
 155 Want een wijs man ons dat seit,
 Dat in middel leit die salicheit.
 Een ander wijs man dat seghet,
 Dat die cracht in middel leghet.
 Dat derde punt, dat ghi dat wet,
 160 Daer men den sin mach rusten met
 Ende in punte bringhen weder:
 Men sal den boec leggen neder,
 Ende yet anders gaen werken,
 Daer die sin bi mach ghesterken,
 165 Of erghent gaen spacieren ¹⁾,
 Dat die sinne mogen sijn te vreden.
 Onder andre dinghe sijn twee saken,
 Die den meester connen maken,
 Hine mochte anders niet fijn
 170 Van siere conste meester sijn:
 Deen is wille, sijt des vroet,
 Ende conste es dander dat men hebben moet.
 Ist so, dat ghi dan u leeren
 Ter clergien wilt bekeeren,
 175 So moghedi met vier saken
 Uwen sin gheduerich maken

1) Hoogst waarschijnlijk zijn hier een paar regels uitgevallen.

- Ende scerp te alsulken dinghen:
 Deerste is met neerster meeningen;
 Dander dat is, sonder waen,
 180 Neerstelike lesen ende dat verstaen;
 Terde is dat ment sal
 Int herte wel vesten al.
 Tvierde is, alse seit die lesse,
 Dat men in die ghedinkenisse
 185 Die dinc dicken sal overslaen,
 Sone maecht soe lichte niet ontgaen.
 Die in scolen willen lesen
 Sullen sachte ende eersam wesen,
 Ende oetmoet hebben daer toe met,
 190 Van quaden wille ombesmet,
 Ende laten des vleeschs welichede,
 Ende scuwen alle dorperhede;
 Ende dat hi hem daer toe keert,
 Dat hi van al gherne leert,
 195 Ende hem te verheffen niet
 Van siere conste, wats ghesciet.
 Die aldus is gheordineert,
 Dat hi andere instrueert
 Ende berecht van allen vragen,
 200 En salt siere wijsheit niet andragen,
 Maer Gode danken diet hem gaf,
 Daer alle wijsheit coemt af;
 Daer na den genen oec alsoe
 Van wien dat het quam toe.
 205 Drierande oetmoedicheit
 Sal hi hebben die ten studien leit:
 Deerste is, hoe dat vert,
 Dat hi ghene sciencie onwert
 Noch scrifture hebben en sal;
 210 Want die scrifturen sijn al
 Ghemaect om onse leere,
 Seneca seit, die wise heere:
 „Dune souds niemens onwijsheit
 Versmaden noch hebben leit;
 215 Want an beede mach men leeren,
 Diet te rechte wil bekeren.

- Arech connen hort toe den vroeden,
 Om dat siere hem voren moghen hoeden,
 Ende sullent scuwen ende vlien,
 220 Ende altoes na die doghet tien''.
 Dander es dat scolieren
 An wien si leren hem niet sconfieren,
 Weder hi si sot of vroet;
 Want Seneca die maect ons vroet:
 225 „Hets beter cleene dinc studeren
 Dan niet in ghere wijs leeren''.
 Die derde wijsheit, sijt des vroet,
 Also een worden is clerc goet,
 Dat hi dan vro ende spade
 230 Ander clerke niet versmade;
 Want Seneca seit dit wort:
 „Dat ghi cont dat leert vort
 Omoedelike, dat radic u,
 Den ghenen diet beghert an u''.
 235 Men sal den sin daer toe keren,
 Dat men altoes gherne sal leren;
 Nochtan is niemant dan
 Die alle dinc gheleren can.
 Oec en mach die memorie niet
 240 Al onthouden dat men siet.
 Tloy seit: „Alle dinc ghedinken
 Ende onthouden sonder winken,
 Is bet godlijc dan menschelijc''.
 Oude recht seit oec desghelijc:
 245 „Die vele wil weten,
 Ende des niet te myn vergheten,
 Sal altoes leeren, des sijt gewes,
 Alst point ende tijt is;
 Ende soe wie des niet en doet,
 250 Is meer dwaes dan vroet.
 Gheen sin sal ledich staen,
 Maer in ledicheden vortgaen''.
 Seneca seit, die vroede man:
 „Die niet leert, vergheet dat hi can''.
 255 Ende hi seit oec, dat men sal
 An elken leren overal;

- Want dien alle de liede gheven
 Wert in rijcheden saen verheven.
 Wie dat te leerne niet verstaet,
 260 Ende onwerdelike dat versmaet,
 Weet dat hi tduvels kint bet si
 Dan ons heren Jhesu Christi.
 Een wijs man sprect dus hier ave:
 „Had ic enen voet in den grave,
 265 Nochtan soudic willen leren,
 Daer coemt af soe vele eeren’’.
 Hets vele beter gheleert min,
 Ende dat onthouden in den sin,
 Dan men vele leeren wilde,
 270 Ende dies luttel of niet onthilde.
 Ledechede brect die sinne
 Ende brinct ydelheit daer inne,
 Ende nerestichede sonder letten
 Cannen weder te punte setten.
 275 Tullius seit oec daer toe:
 „Dat ic sdaghes hore of doe,
 Dies ghedinkic des avonts al,
 Eer mi die slaep comen sal’’.
 Die wise Seneca die seit:
 280 „Mine leet nie dach in ydelheit,
 Want oeffeninghe des arbeids can
 Goeden sin maken in den man’’.
 Goede scolieren sullen sijn
 Nerstich alse een zwijn,
 285 Dat des morghens utegaet
 Ende al den dach soect sijn aet
 Sonder ruste, dats waer;
 Ende altoes leeren hier ende daer.
 Dus sullen clerke sijn die leren,
 290 Die hem ter wijsheit willen keren.
-

AANTEKENINGEN.

Bl. 2, vs. 21. Verwijs wilde in de plaats van *olive* met de varr. *olie* lezen. De bedoeling van den tekst zal echter wel zijn *olijfhonich*; zie Bonebakker, aant. bl. 26, waar uit het *Ndl. Wdb.* wordt aangehaald Dodonaeus, 1483a: *Olijfhonich vloeydt wtten ghemeynen olijfboom te weten wt de schorsse ende wt de ongesauten olijve.*

Bl. 3, vs. 69. Bonebakker wil onder een *breidel* hier een *gebit* verstaan, in welken zin het woord ook elders en in het Mhd. voorkomt. Blijkens het vervolg is deze *breidel gesmeed*, wat echter ook in 't algemeen *bewerkt* kan beteekenen. Vgl. mnl. *smit*, timmerman.

Bl. 4, vs. 104 beteekent: bij het op zijn schedel groeiend haar.

Bl. 5, vs. 127: *spele* = *te spele*, *tspele*, vroolijk.

Bl. 5, vs. 140. Over het assoneerend rijm *groet: goec* zie Bonebakker, aant. bl. 30.

Bl. 6, vs. 169. De bedoeling van deze regels is: „Om hetgeen God laat geschieden (d.i. omdat God dit laat geschieden) en (omdat) mijn reis vertraagd (is), ga ik niet van hier . . .” Zie Bonebakker, aant. bl. 31.

Bl. 7, vs. 183. De beteekenis is: „Aanstonds zagen zij een lichtschijn: gelijk twee vurige hoornen brandde en glansde het daarin” (Bonebakker, aant. bl. 31).

Bl. 7, vs. 200. De beteekenis is: „Maak mijn leven niet ongelukkig”. Brandaan zou het niet te boven komen, als hij aan den duivel een monnik moest verliezen (Bonebakker, aant. bl. 31).

Bl. 8, vs. 228 vlgg. beteekenen: „Hij had een zwaar vrachtje aan den monnik, en de weg viel hem zeer lang, terwijl de monnik op zijn nek al maar litaniën zat te zingen; — door dik en dun, tot waar hij den monnik moest heen brengen; (daar deed hij een aanval) op het

schip en wierp hem (den breideldief) met geweld in het want, zoodat zij het allen hoorden”.

Bl. 10, vs. 309 vlgg. beteekenen: „Ik ben tegen u niet opgewassen. Omdat gij steeds zooveel studeert (en) omdat uw gebed oprecht is, wil God u niets weigeren, dat gij het aanstonds genieten zult” (Bonebakker, aant. bl. 35).

Bl. 10, vs. 314 beteekent: Verveelt het u nog niet uit te zijn op mijn leed?

Bl. 15, vs. 97: De zin is: Wel moet het eene zaak van gewicht zijn, die u op zulk een uur tot mij brengt; ik hoop, dat gij *een wettige reden, een geldig excuus* voor uw bezoek zult hebben.

Bl. 18, vs. 220. Voor dezen regel vgl. Verdam, *Theophilus*, bl. 31 vlgg.

Bl. 22, vs. 388. *Sonder keer* wordt in het *Mnl. Wdb.* III, 1260 verklaard door *zonder koers, zonder bestuur over zich zelven*. Het in vs. 389 voorkomende *want* beteekent *zoodat*.

Bl. 23, vs. 14. Zie *Tijdschrift*, XXX, 241.

Bl. 25, vs. 67. *Onghedwelte* is vermoedelijk een bijw. met de bet. *zonder ophouden*. Zie verder *Mnl. Wdb.* V, 545.

Bl. 25, vs. 93. Verdam wil lezen: *daer* (wanneer) *hem* (den duivelen) *die siele pijn* *tonsculene*. Zie *Mnl. Wdb.* V, 1222.

Bl. 37, vs. 26. *Twitte*, de witte staar.

Bl. 55, vs. 259. *Tileke tharen upgange* beteekent 's morgens vroeg.

Bl. 62, vs. 13 vlgg. Zie Brief aan de Galatiërs, V, 24.

Bl. 67, vs. 213. De bedoeling van deze regels is: „Indien gij opziet tegen de verzorging van dit groot gezin, vergenoeg u dan met den dienst van één Heer”.

Bl. 68, vs. 253 vlgg. Deze regels beteekenen: Voor iemand, die met haar (*de vrouwen*) omgaat, tenzij het een man van beproefde geestkracht is, is het evenmin mogelijk onbevlekt te wandelen, als het voor iemand mogelijk is om barrevoets door een heeten gloed te gaan zonder zich te wonden.

Bl. 68, vs. 266. *Kennen* = willen kennen. Vgl. ndl.

ik ken jou niet. In vers 268 beteekent *lesen* opnemen.

Bl. 71, vs. 44. *Met den hogen loen* wordt *de hemelvreugde* bedoeld. Zie *Mnl. Wdb.* IV, 769.

Bl. 72, vs. 68. *Maecte claer* = liet hem als zoodanig uitroepen.

Bl. 72. De in de noot genoemde regels, die in vs. 133—134 terugkeeren, moeten wellicht worden verworpen.

Bl. 81, vs. 18—19. Deze regels beteekenen: die vooral over hem, zijne besluiten, daden handelt. Zie *Mnl. Wdb.* II, 415.

Bl. 83, vs. 9. Het bijv. naamv. *gier* moet hier *wild*, *woest* beteekenen.

Bl. 87, vs. 15 beteekent: En laat hem volstrekt niet zich weder verheffen. *Late* = *late hine*.

Bl. 87, vs. 21. *Hi maghes volghen* = dan moet hij, dan zal hij verstandig doen dien raad te volgen.

Bl. 88, vs. 47 beteekent: Dat is de grootste ramp voor een heer.

Bl. 91, vs. 156 beteekent: de uitgaven, die overal voor het land noodig zijn. Zie *Mnl. Wdb.* III, 1969.

Bl. 91, vs. 158. *Des riken orbare* = de opbrengst van het rijk.

Bl 93. Voor *der Kerken Claghe en Van den Lande van Oversee* raadplege men de uitgaaf van Verdam en Leendertz. Voor de eerste strophe van „Der Kerken Claghe” zie ook L. C. Michels in *Tijdschrift voor Taal en Letteren* X, 18.

Bl. 111, vs. 126. Er bestaat geen voldoende reden om de lezing *hoecawelen* voor bedorven te houden. Zie *Tijdschr.* XVIII, 238.

Bl. 123, vs. 618. Voor de ontwikkeling van een vrouw. *wapen* uit den verkeerd begrepen plur. *die wapen* zie Van Helten, *Vondel's Taal* § 65 opm. 2 en bl. 172 aldaar.

Bl. 130, vs. 68: *Se* is hier acc. plur.; *swerde* is het onderwerp.

Bl. 133, vs. 153 beteekent: Want ware het, dat zij mij wegvoerden.

Bl. 141, vs. 150. Vgl. voor deze twee regels Hooft's *Gedichten* II, 232 vs. 388.

Bl. 142, vs. 170. Deze regel beteekent: Dat moest je eens probeeren!

Bl. 143, vs. 225 beteekent: Hij hoopte op eene spoedige verandering ten goede.

Bl. 146, vs. 360 vlgg. Zie voor deze toespeling op het verhaal van Salomon en Marculfus bl. 169—172.

Bl. 159, vs. 72. *Hi* is de bezitter van het kasteel.

Bl. 180, vs. 111. Vgl. fr. *dire la rage de qqn.*, *dire tout le mal possible*.

Bl. 191—203. Waar de tekst der *Bloeml.* niet met dien van Blommaert overeenkomt, zijn de varianten gevolgd, door hem bl. 149 vlgg. en bij Jacobs medegedeeld.

Bl. 193, vs. 109 wil zeggen: Zij dienen de Communie toe om er geld van te trekken. Zie *Mnl. Wdb.* II, 2008.

Bl. 194, vs. 131. *Ghelt* heeft hier de beteekenis van *rente*.

Bl. 194, vs. 146 vlgg. beteekenen: Hij die het geld uitleent krijgt daarvoor het bezit van goederen, en wel nota bene het geheele genot of gebruik van het goed voor het weinigje dat er aan de (betaling der) rente van het (geleende) geld mocht te kort komen. *Overschot* = de nog te betalen overblijvende of overschietende som.

Bl. 195, vs. 159 wordt met *van achte* 12 $\frac{1}{2}$ % en met *van viven* 20 %, bedoeld. Zie *Mnl. Wdb.* V, 248.

Bl. 196, vs. 218. *Op ketel* beteekent *op straffe van de ketel*, d. i. van in een ketel met kokend water te worden gehangen; zie *Mnl. Wdb.* III, 1403.

Bl. 196, vs. 238. *Tgemeene bet* = *tgemeene gebet*. Vgl. Matthijssen 141, 31: Ende waer hi es so onghe-nadich, dat hij *tghemeen ghebet* teghen hem heeft, die is seer ghevreest mit hude ende hare ter verdomenisse te varen.

Bl. 197, vs. 275. *Dijnt het* = zet het uit. Vgl. het fri. *dine*, uitzetten.

Bl. 198, vs. 301. *Woekers quader* = nog erger dan woeker.

Bl. 198, vs. 306. *Riden* heeft hier nog de oorspr. beteekenis van *gaan*. De zin is: „Zij mogen wel tot dezen graad der hoofdzonde, de „gierigheid”, gebracht of gerekend worden”; *Mnl. Wdb.* V, 1346.

Bl. 202, vs. 454. *Soe learent* = laten zij het dan leeren. Zie Stoett, *Synt.* § 5b.

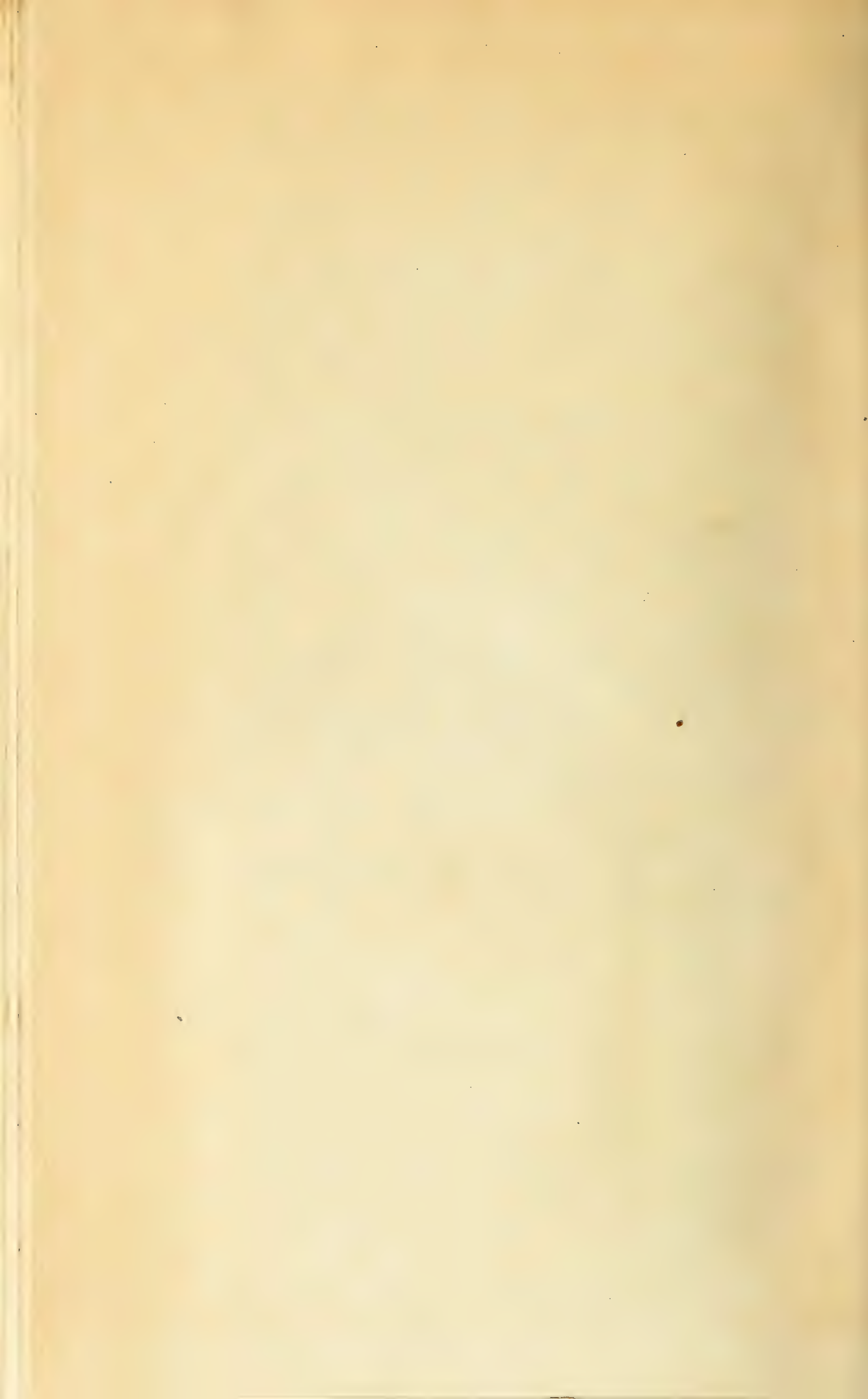
Bl. 205, vs. 78. Het znw. *ruren* beteekent hier waarschijnlijk *uitdrukking*: zooveel gaat de geest boven de letter der woorden. De var. heeft: *mer die worde sijnt diene* (den zin) *rueren* (te weeg brengen?). Zie *Mnl. Wdb.* V, 1547.

Bl. 207, vs. 27. *Rechter* = geleidelijker. Voor *tslichte*, het effene, zie *Mnl. Wdb.* IV, 465; VII, 1242.

Bl. 212, vs. 241. Het *Mnl. Wdb.* IV, 732 zegt aangaande *Tloy*: „Meestal wordt *dat (die) loy* gebruikt als eene onbepaalde aanduiding der wetboeken, waarin het wereldlijk recht wordt omschreven; het staat dan tegenoyer *de crete en decretale*, die het geestelijk recht beschrijven. Wanneer er bij een dichter als aanwijzing der bron gevonden wordt „dat loy seit”, wordt daar meermalen weinig meer onder verstaan dan „in de rechtsboeken (of ook in eene ruimere opvatting, wanneer er iets wordt gezegd van algemeen zedelijke strekking, en niet van strikt juridischen aard), *in de boeken kan men lezen*”.

Bl. 212, vs. 246. Men zou verwachten: Ende des niet te *veel* vergheten.

Bl. 212, vs. 252. Verdam wil hier lezen: Maer in *besicheden* vortgaen. Zie *Mnl. Wdb.* IV, 247.

Verwijs, E.

Bloemlezing uit ...

PT
5425.
.V4
v.2

PONTIFICAL INSTITUTE
OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK
TORONTO 5, CANADA

